

KU LEUVEN

KU LEUVEN
Faculteit letteren
Blijde inkomststraat 21 bus 3301
3000 Leuven, België

Kwantitatief & interpretatief onderzoek naar de parate kennis van werelderfgoed

Bij laatstejaarsleerlingen secundair onderwijs

Anke Van Laecke

Masterproef aangeboden binnen de opleiding
Master in de Kunstwetenschappen

Promotor prof. Brigitte Dekeyzer

Academiejaar 2016-2017

Voorwoord

Binnen de opleiding kunstwetenschappen aan de KU Leuven is werelderfgoed geen typische richting. In de academische wereld wordt er vaak op neergekeken door het toeristische en sensatiegerichte karakter. Dit zijn twee aspecten die mij persoonlijk enorm interesseren. Momenteel woon ik in Barcelona en ga nog altijd gemiddeld eens per maand op reis om UNESCO sites te bezichtigen. Tevens heb ik mijn masterstage uitgevoerd bij de Vlaamse UNESCO Commissie onder Tijs D'Hoest die trouwens mee hielp bij dit onderzoek door mij de naam en het logo van UNESCO te lenen.

Voor mijn opleiding kunstwetenschappen ben ik afgestudeerd als leerkracht geschiedenis. Bijgevolg wilde ik een onderzoek voeren binnen het educatieve veld. Dit resulteerde zeer snel in de drang om de parate kennis van werelderfgoed bij laatstejaars leerlingen secundair onderwijs in kaart te brengen. Dit was het onderwerp voor mijn bachelorpaper. Maar bij de masterthesis werd het onderzoek diepgaander door hierbij de cultuur, religie, mediavorkeuren en vakantie- & uitstapgedrag te implementeren. Voor de bachelor- en masterpaper was Brigitte Dekeyzer de promotor. Haar wil ik enorm fel bedanken om haar steun, flexibiliteit en vrijheid tijdens het uitvoeren van dit onderzoek. Zonder deze drie eigenschappen was dit niet gelukt.

Als didacticus vind ik het belangrijk dat de resultaten van dit onderzoek toegankelijk zijn voor iedereen. Er kan meer worden bereikt als dit werk vlot leesbaar en toepasbaar is door een grotere doelgroep. Met dat doel voor ogen heb ik dan ook geprobeerd laagdrempelig te schrijven. Ik hoop dat dit onderzoek veelvuldig gelezen wordt, gebruikt en zelfs anderen inspireert om zelf een vervolgonderzoek te doen. Met dit in gedachten is er een specifiek hoofdstuk voorzien op het eind met nieuwe onderzoeksvragen.

Tot slot wil ik mijn ouders bedanken. Zij hielpen me zo goed als ze konden om dit onderzoek mee te realiseren.

Inhoud

Voorwoord	I
Inhoud.....	II
Bibliografie.....	IV
Werken.....	IV
Internetadressen	X
Inleiding	11
Status Questionis	13
Werelderfgoed	13
Bronnen uit het dagelijks leven	14
Erfgoededucatie in het onderwijs	17
Onze visie op erfgoededucatie.....	19
Onderzoeksplan	22
Uitgangspunten van het onderzoek.....	22
Steekproef opstellen	23
Eigenlijke enquête	25
Bevraagde werelderfgoedsites.....	27
De selectie.....	27
Lokaal	28
Religieus	28
Toerisme	29
Geschiedenis	30
Afname- & verwerkingsproces	33
Vorbereiding	33
Veldwerk	35
Verwerking van de enquêtes.....	35
Resultaten Bachelorpaper.....	37
Demografie	37
Geslaagd	37
Vier subgroepen.....	39
Focussites.....	42
Resultaten Masterpaper	48
Demografie	48
Best gekende sites.....	48

Geslaagd op de focussites.....	50
Kennisbronnen.....	50
Kennisbronnen gespecificeerd	52
Vaak voorkomende fouten.....	54
Cultuur van de respondenten	55
Vakantievoorkeuren.....	58
Daguitstappen	61
TV-gedrag.....	63
Actualiteit	65
Religie.....	67
Vervolgonderzoeken	72
Nieuwe vragen.....	72
Besluit.....	74
Bijlagen	75

Bibliografie

Werken

1. Aerts, Erik, *Kwantitatieve onderzoeksmethoden voor historici: een inleiding*. Acco, Leuven, 2012.
2. Baarda, Ben, *Dit is onderzoek!: richtlijnen voor het opzetten, uitvoeren en evalueren van kwantitatief en kwalitatief onderzoek*. Noordhoff Uitgevers, Groningen, 2009.
3. Bamford, Anne, *Kwaliteit en Consistentie – Kunst- en cultuureducatie in Vlaanderen*. Departement Onderwijs en Vorming. Canon Cultuurcel, Brussel, 2007.
4. Ben Baarda, Martijn de Goede en Matthijs Kalmijn, *Basisboek methoden en technieken: handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwantitatief onderzoek*. Noordhoff Uitgevers, 3de verb. uitg., Groningen, 2006.
5. Billiet, Jaak ; Waege, Hans, *Een samenleving onderzocht: methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek*. De Boeck, Antwerpen, 2012.
6. Billiet, Jaak, *Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek: ontwerp en dataverzameling*. Acco, Leuven, 1996.
7. Blondé, Bruno ; Devos, Isabelle ; Hanus, Jord, e.a., *Trend en toeval: inleiding tot de kwantitatieve methoden voor historici*. KU Leuven Universitaire pers, Leuven, 2012.
8. Cavendish, Richard, *1001 historische plekken die je gezien moet hebben*. Librero i.s.m. UNESCO, 2012.
9. Cham, Springer, *Cultural Heritage in a Changing World*. Springer International Publishing, New York, 2016.
10. Clover, Darlene ; Bell, Lorraine ; Sanford, Kathy, e.a., *Adult education through museums, heritage and exhibitory practice*. In *Studies in the Education of Adults*, 48 (2016) 2, p. 123-126.

11. Corbishley, Mike, *Pinning down the past: archaeology, heritage, and education today*. Woodbridge, The Boydell Press, 2014.
12. Cuenca-López, José Maria ; Estepa-Giménez, Jesús ; Martin Cáraceres, Myriam, *Patrimonio, educación, identidad y ciudadanía [Recurso electrónico] : profesorado y libros de texto en la enseñanza obligatoria*. In *Revista de Educación*, 375 (2017) p. 136-159.
13. De Munter, Agnes, *Methoden van onderzoek in de pedagogische wetenschappen : empirisch-analytische methoden m.i.v. statistiek*. Acco, Leuven, 2004.
14. De Schamphelre Walter ; Van Looveren, Ilse, *De techniek van de enquête: een inleiding*. Acco, Leuven, 1996.
15. Demeulenaere, Brecht, *Cultuureducatie in beleid en onderwijs*. In *Krax+*, 2 (2013) 2, p. 8-11.
16. Demuyne, Robbe, *De muzieksmaak van adolescenten : een kwantitatief onderzoek aan de hand van Pierre Bourdieu*. KU Leuven, Faculteit Sociale Wetenschappen, Leuven, 2003.
17. Fleming, Mike ; Bresler, Liora ; O'Toole, John, *The Routledge international handbook of the arts and education*. Routledge, New York, 2015.
18. Fontal Olaia ; Ibañez Etxeberria, Alex, *La investigación en Educación Patrimonial [Recurso electrónico] : evolución y estado actual a través del análisis de indicadores de alto impacto*. In *Revista de Educación*, 375 (2017) p. 184-214.
19. Garrido, Raynel Mendoza ; Baldiris, Silvia ; Fabregat , Ramon, e.a., “*Social Heritage*” *Augmented reality application to heritage education*. Springer, Second International Conference, Lecce, 2015.
20. Genzmer, Herbert, *100 Heilige Plaatsen*. Parragon, 2011.
21. Gfeller, Aurélie Élisa ; Eisenberg, Jaci, *UNESCO and the Shaping of Global Heritage*. In: *A History of UNESCO: Global Actions and Impacts*, 2016, p. 279-299.
22. Groeneveld, Karen, *100 mooiste steden*. Rebo Publishers, 2013.

23. Guler-Biyikli, S. ; Aslan, CC, *A Review of Cultural Heritage Education in Turkish Schools (1962-2011)*. In *Public Archaeology*, 12 (2013) 4, p. 255-270.
24. Hoffmann, Michael, *100 wereldwonderen*. Parragon, 2007.
25. Holthuis, Paul, *Erfgoedonderwijs in onderwijsleersituaties*. Cultuurnetwerk Nederland, Utrecht, 2005.
26. Jansen E.P.W.A. ; Joostens, Theo H. ; Kemper, D.R., *Enquêteeren: het opstellen en gebruiken van vragenlijsten*. Wolters-Noordhoff, Groningen, 2004.
27. Kindekens, Ankelien ; De Backer, Free ; Vermeersch, Lode, *Erfgoed in dialoog met jongeren*. In *Faro: Tijdschrift over cultureel erfgoed*, 6 (2013) 2, p.7-13.
28. Konstantinou, Margarita, *UNESCO Heritage Cities on Screen. Roma, Before Sunset, and In Bruges*. KU Leuven, Faculteit Letteren, Leuven, 2016.
29. López, José María Cuenca, *El papel del patrimonio en los centros educativos: hacia la socialización patrimonial*. In *Tejuelo: Didáctica de la Lengua y la Literatura* 19 (2014) 1, p. 76-96.
30. Marin-Cepeda, Sofia, *Educación patrimonial inclusiva en OEPE [Recurso electrónico] : un estudio prospectivo*. In *Revista de Educación*, 375 (2017) p. 105-135.
31. Mendoza, Raynel ; Baldiris, Silvia ; Fabregat, Ramon, *Framework to Heritage Education Using Emerging Technologies*. In *Procedia Computer Science*, 75(2015), p. 239-249.
32. Mols, Pieter, *Over het belang en de mogelijkheden van erfgoededucatie, het postmodernisme voorbij*. In *Faro : tijdschrift over cultureel erfgoed*, 4 (2003) 4, p. 15-20.
33. Naiara, Vincent, Etxeberria, Ibañez, Asensio Mikel, Alex, *Evaluación de programas de educación patrimonial de base tecnológica*. In *Virtual Archaeology Review*, 6 (2015) 13, p. 20-27.

34. Ooghe, Lien, *Erfgoededucatie, identiteit en burgerschap. Een retorische analyse van beleidsteksten over erfgoed- en burgerschapseducatie in Vlaanderen en Europa*. Universiteit Gent, Gent, 2014.
35. Oudemans, Anne Marie ; Markus, Kaki, *Enquête research: ontwikkelen van vragenlijsten en steekproeven*. Wolters-Noordhoff, Groningen, 2007.
36. Oudemans, Markus, *Enquête research: ontwikkelen van vragenlijsten en steekproeven*. Wolters-Noordhoff, Groningen, 2007.
37. Preat, Patrick, *Jongeren en geschiedenis: een kwantitatief onderzoek*. In Digo: didactiek in het geschiedenisonderwijs, 16 (1992) 1, p. 6-18.
38. Pylyser, Sofie ; Bogers, Franck ; Smets, Wouter, e.a., *Pionier 4T*. De Boeck, Berchem, 2012.
39. Salazar, Noel B., *1972-2012: Forty years of World Heritage Convention: Time to take tourism seriously?*. Presses de l'Université du Québec, Montreal, 2014.
40. Schoofs, Hilde, *Eerste Hulp Bij Onwetendheid*. In Faro : tijdschrift over cultureel erfgoed, 8 (2007) 2, p. 25.
41. Schreuder Peters, Richard, *Methoden en technieken van onderzoek: principes en praktijk*. SDU, Den Haag, 2012.
42. Serlet, Kimberly ; Bogers, Franck ; Pylyser, Sofie, e.a., *Pionier 3T*. De Boeck, Berchem, 2013.
43. Serlet, Kimberly ; Boon, Marleen ; De Saveur, Dries ; e.a., *Pionier 2*. De Boeck, Berchem, 2014.
44. Serlet, Kimberly ; Boon, Marleen ; Goethals, Rita, *Pionier 1*. De Boeck, Berchem, 2013.
45. Smets, Wouter ; De Smet, Els ; Stoop, Dominiek, e.a., *Pionier 6T*. De Boeck, Berchem, 2014.
46. Smets, Wouter ; Verleyen, Ellen ; De Smet, Els, *Pionier 5T*. De Boeck, Berchem, 2013.

47. Smeulders, Maarten ; De Leus, Ingrid ; Steenackers, Emmy, e.a., *Pionier 6*. De Boeck, Berchem, 2015.
48. Smeulders, Maarten ; De Leus, Ingrid ; Van Der Spiegel, Wouter, e.a., *Pionier 5*. De Boeck, Berchem, 2013.
49. Swanborn, Peter, *Basisboek Sociaal Onderzoek*. Boom Lemma, Den Haag, 2010.
50. Swanborn, Peter, *Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek*. Meppel, Boom, 2005.
51. UNESCO World Heritage Centre, *Partnerships for world heritage cities: culture as a vector for sustainable urban development*. UNESCO World Heritage Centre, Parijs, 2004.
52. UNESCO, *Werelderfgoed: volledige gids van de mooiste plaatsen en bouwwerken op aarde*. Fontaine Uitgevers, Hilversum, 2011.
53. Van Boxtel, Carla, *Geschiedenis, erfgoed en didactiek*. Erfgoed Nederland, Amsterdam, 2009.
54. Van Boxtel, Cornelia Anna Maria ; Grever, Maria ; Klein, Stephan, *Sensitive pasts: questioning heritage in education*. Berghahn Books, New York, 2016.
55. Van der Aa, Bart, *Dertig jaar Werelderfgoedconventie: een loze lijst?*. In *Geografie-educatief*, 11 (2002) 10, p. 6-9.
56. Van der Wilt, Stephanie ; Vandewal, Annelies, *Percepties over leren, studeren en lesgeven bij de instroom van studenten uit de lerarenopleiding kleuter en secundair onderwijs: een kwantitatief onderzoek*. KU Leuven, Faculteit Psychologie & Pedagogische Wetenschappen, Leuven, 2009.
57. Van Der Zwaal, Peter ; Snyder, Marius, *Van buiten leren: ervaringen met het gebruik van cultureel erfgoed als externe leeromgeving in het voortgezet onderwijs*. Garant, Leuven, 2001.
58. Van Tubergen, Frank, *Vooruitgang in de sociologie - Regulatieve ideeën en methoden van onderzoek*. In *Sociologie: Tijdschrift*, 4 (2008) 4, p. 437-440.

59. Van Tubergen, Frank, *Vooruitgang in de sociologie : Regulatieve ideeën en methoden van onderzoek : Debat*. KU Leuven Faculteit Sociologie, Leuven, 2008.
60. Verfaillie, Karl, *Methoden van het wetenschappelijk onderzoek*. Acco, Leuven, 2006.
61. Verhoeven, Nel, *Wat is onderzoek? Praktijkboek voor methoden en technieken*. Boom Lemma, Den Haag, 2011.
62. Verschueren, Debbie, *Marketing en sociale semiotiek: UNESCO werelderfgoed in Vlaanderen*. Lessius Departement Toegepaste Taalkunde, 2012.
63. Vinckx, Els ; Geerinck, Ann ; Puttevils, Tim, e.a., *Pionier 3*. De Boeck, Berchem, 2014.
64. Vinckx, Els ; Reusens, Birgit ; Puttevils, Tim, e.a., *Pionier 4*. De Boeck, Berchem, 2013.
65. Wuepper, David ; Patry, Marc, *The World Heritage list: Which sites promote the brand? A big data spatial econometrics approach*. In *Journal of Cultural Economics*, 41 (2017) 1, p. 1-21.

Internetadressen

1. http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistieken/2013-2014/rapporten/gemeenterapporten/Secundair_Schoolsevorderingen_Aantal_Geografie_W_Belg_Graad_Leerjaar_13.pdf. Stafdiensten Onderwijs en Vorming, Brussel, (juli 2014), [juli 2016].
2. <http://www.allesovermarktonderzoek.nl/steekproef-algemeen/steekproefcalculator>. Allesover-marktonderzoek, (2015), [juli 2016].
3. <http://www.vandale.nl/opzoeken?pattern=Werelderfgoed&lang=nn#.V5AtpqLWGEO>. Van Dale Uitgevers, (2016), [juli 2016].
4. <http://www.osmeb.com/2013/06/top-10-holiest-places-in-islam.html>. King Yoel, (2016), [juli 2016].
5. <http://topyaps.com/top-10-muslim-holy-sites-in-the-world>. Thakur Arun, [juli 2016].
6. http://blog.euromonitor.com/2014/01/euromonitor-internationals-top-city-destinations-ranking.html?mkt_tok=3RkMMJWWfF9wsRojukzJZKXonjHpfsXx4%2BQlXqeg38431UFwdcjKpMjr1YAESMd0aPyQAgobGp5I5FEASrXYV69rt6IMUg%3D%3D. Bremner Caroline, (27 januari 2014), [juli 2016].
7. <http://accorhotels-benelux.com/nl/onderzoek-citytrip-voorkeuren-bij-belgen-2/>. Accor Hotels, (14 augustus 2014), [juli 2016].
8. <http://www.balkaninsight.com/en/article/dubrovnik-got-millions-from-game-of-thrones-study-shows-07-19-2017>. Sven Milekic (19 juli 2017), [juli 2017].

Inleiding

Binnen kunst- en cultuureducatie wordt soms aan erfgoededucatie gedaan, maar werelderfgoededucatie wordt vaak als een stap te ver gezien binnen het curriculum. Want waarom zou je les moeten geven over iets dat algemeen geweten is? UNESCO Vlaanderen heeft geen educatieve pakketten ter beschikking voor het onderwijs om rond werelderfgoed te werken. Anne Bamford lichtte in haar grootschalig cultureel onderzoek toe dat erfgoededucatie in Vlaanderen zich te vaak beperkt tot de jaarlijkse schooluitstap.¹ Toch biedt werelderfgoed verschillende interessante invalshoeken. Vooral het culturele aspect, burgerschapsvorming en vernietiging van Werelderfgoed zijn zeer actuele topics die wel in het onderwijs thuis horen. Verschillende vakoverschrijdende kennis, vaardigheden en attitudes kunnen hierbij aangeleerd worden.

Om meer interesse te wekken in werelderfgoededucatie besloot ik een grootschalig onderzoek te voeren naar de huidige stand van zaken aangaande de parate kennis bij laatstejaars leerlingen secundair onderwijs over werelderfgoedsites. Deze analyse is de eerste in zijn soort en linkt het herkennen van de sites aan cultuur, religie, mediagedrag en vakantie- & uitstapvoorkeuren.

Het eerste onderdeel van deze thesis is een Status Questionis over werelderfgoed in het algemeen, de bronnen van waar de respondenten hun kennis kunnen halen, erfgoededucatie in buiten- en tot slot in binnenland.

Hoofdstuk twee bespreekt de kwantitatieve onderzoekstechnieken. De methode van afname selecteren, een steekproef opstellen en de eigenlijke enquête uitwerken. Verschillende academische handboeken hielpen me een goede survey uit te werken met relevante vragen.

De selectie van werelderfgoedsites wordt toegelicht in het derde hoofdstuk. Deze zijn onderverdeeld in vier subgroepen: lokale sites, religieuze sites met een focus op het Christendom en de Islam, toeristische sites en geschiedkundige sites.

Het afname- en verwerkingsproces wordt toegelicht in het vierde onderdeel. Dit was een zeer langdurig stappenproces. Scholen diende meerdere keren gecontacteerd te worden, een proefafname werd georganiseerd, de enquêtes werden afgenomen op ruim twintig verschillende

¹Anne Bamford, *Kwaliteit en Consistentie – Kunst- en cultuureducatie in Vlaanderen*, Departement Onderwijs en Vorming. Canon Cultuurcel, Brussel, 2007.

locaties, de handmatige verbetering van de surveys en tot slot het invoering van de gegevens in Excel.

De resultaten van de bachelorpaper worden kort herhaald in het vijfde onderdeel.

In het zesde, en meest omvangrijke hoofdstuk, worden de resultaten van de masterpaper uiteengezet. Dit hoofdstuk deelt bevindingen mee op twaalf verschillende vlakken. Hopelijk kunnen met deze data verdere analyses gedaan worden en is het een inspiratiebron voor verdere onderzoeken.

Om deze reden is er ook het laatste hoofdstuk met drie suggesties voor vervolgonderzoeken. Deze zijn op vlak van de vrijwillige interesse van jongeren in culturele bezoeken, genderonderzoek en etnisch diverse scholen linken aan kunst en erfgoed.

Status Questionis

Werelderfgoed

Reeds in het Klassieke Griekenland hadden de Helleense reizigers een soort reisgidsje met de zeven wereldwonderen van de antieke wereld rond de Midderraanse zee.² Werelderfgoed is alom bekend, het zijn de erfgoedsites, groepen van gebouwen of monumenten die van ‘outstanding universal value’ zijn voor de gehele mensheid volgens de 1972 conventie van UNESCO.³

Na WOII was er nood aan een kosmopolitisch idee van een gedeeld erfgoed dat we wereldwijd zouden moeten waarderen, delen en van genieten.³ Toch zien we een werelderfgoedsite aan de andere kant van de wereld, of zelfs aan de andere kant van ons continent niet als ‘ons erfgoed’. Erfgoedsites verder weg worden meer als geschiedenis of archeologie benoemd, terwijl ‘erfgoed’ vaker voor onze regio, tradities en cultuur gebruikt wordt.⁴

Vele regeringen, erfgoedsite -managers en conservatieverantwoordelijken willen hun site op de officiële UNESCO lijst. Deze biedt namelijk voordelen als extra bescherming, politieke prestige, verhoogde publieke interesse en bijgevolg grotere economische inkomsten. België is een zeer klein land met vele werelderfgoedsites. Europa was (en is) – samen met Noord-Amerika – dan ook overgerepresenteerd. Al zijn hier maatregelen tegen gekomen sinds de jaren '90.⁴

Het merk van UNESCO wordt echter niet altijd met open armen aanvaard. Historische Medina's in het Midden Oosten bijvoorbeeld worden gezien als nationaal, Arabisch of Islamitisch erfgoed en niet als werelderfgoed. Bijgevolg zijn de managers niet uitermate trots op het UNESCO-logo en weten bezoekers soms niet eens dat dit op de werelderfgoedlijst staat.⁵

Meer afgelegen sites genieten het meest van de UNESCO branding. Toeristen moeten namelijk niet veel moeite doen om in Parijs of Rome een extra locatie aan te doen, maar bij een daguitstap

² Salazar, Noel B., 1972-2012: *Forty years of World Heritage Convention: Time to take tourism seriously?*. Presses de l'Université du Québec, Montreal, 2014.

³ Gfeller, Aurélie Élisabeth ; Eisenberg, Jaci, *UNESCO and the Shaping of Global Heritage. In: A History of UNESCO: Global Actions and Impacts*, 2016, p. 279-299.

⁴ Corbishley, Mike, *Pinning down the past: archaeology, heritage, and education today*. Woodbridge, The Boydell Press, 2014.

⁵ Wuepper, David ; Patry, Marc, *The World Heritage list: Which sites promote the brand? A big data spatial econometrics approach*. In *Journal of Cultural Economics*, 41 (2017) 1, p. 1-21.

naar een meer afgelegen site zoeken de reizigers naar een kwaliteitsmerk. Allereerst voor de verplaatsing, maar ook omdat er niet veel anders in de buurt is. UNESCO maakt bijgevolg meer afgelegen of onbekendere sites beter bekend bij het grote publiek.⁶

De toerismificatie van werelderfgoedsites is dus een reëel fenomeen en samen met de vernietiging ervan één van de toponderwerpen binnen UNESCO-onderzoeken in de 21e eeuw. Erfgoedtoerisme is één van de meest opkomende toerismeniches en heeft ook een grote symbolische waarde. Het toerismefacet waarderen, zou namelijk ook leiden tot een verhoogd respect voor natuur en cultuur.⁶

Toch wordt werelderfgoed ook negatief geïmagineerd. We zouden boos, maar niet verrast moeten zijn dat sites vernietigd worden. Ondanks de Den Haag conventie hebben doorheen de geschiedenis culturele schatten van bezette landen het hard te verduren gekregen. Hierdoor werd namelijk de nationale zelfwaarde en culturele identiteit van de tegenstander afgenomen.⁷

Bronnen uit het dagelijks leven

Educatie wordt meestal in een formele schoolcontext gezien, waar de leerkracht de studenten dingen aanleert in functie van een vastgelegd curriculum in een specifieke schoolsetting. Voor informeel bijleren is dezer dagen iets meer aandacht. Vele musea en sites hebben een specifiek programma voor individuen, families of groepen om zo hun bezoek te faciliteren: gidsbeurten, audio guides, interactieve schermen, mobiele applicaties, etc.⁸ Maar we moeten realiseren dat vele kunst- en erfgoedinitiatieven meestal enkel door een publiek bekeken of gedaan worden die reeds geïnteresseerd zijn in het onderwerp. Deze mensen hebben geen overtuiging nodig over het belang van werelderfgoedsites. De vraag is bijgevolg hoe we mensen die geen interesse hebben in geschiedenis, kunst en erfgoed, toch in contact laten komen hiermee.⁹

⁶ Wuepper, David ; Patry, Marc, *The World Heritage list: Which sites promote the brand? A big data spatial econometrics approach*. In *Journal of Cultural Economics*, 41 (2017) 1, p. 1-21.

⁷ Corbishley, Mike, *Pinning down the past: archaeology, heritage, and education today*. Woodbridge, The Boydell Press, 2014.

⁸ Clover, Darlene ; Bell, Lorraine ; Sanford, Kathy, e.a., *Adult education through museums, heritage and exhibitory practice*. In *Studies in the Education of Adults*, 48 (2016) 2, p. 123-126.

⁹ Mendoza, Raynel ; Baldiris, Silvia ; Fabregat, Ramon, *Framework to Heritage Education Using Emerging Technologies*. In *Procedia Computer Science*, 75(2015), p. 239-249.

Product placement of embedded marketing heeft hier een oplossing. Een film zien waar mensen de hele tijd Coca Cola drinken, doet je meer zin hebben in Coca Cola, ondanks dat je de echte Coca Cola reclame doorspoelde. Dit werkt ook bij erfgoed. Na Game Of Thrones waren er een grote stijging toeristen in Dubrovnik,¹⁰ die allen de Werelderfgoedstad wilden bezoeken omdat daar ook gefilmd werd, een nieuwe zogenaamde pull-factor. Dit gebeurde ook in België na de film 'In Bruges' (2008) met Colin Farrell. Dit was voor velen de eerste introductie voor de stad. Het kan echter ook minder opvallend zoals de New York skyline, de kanalen in Venetië of de San Francisco Bridge op de achtergrond.¹¹

Ook onder de vele commerciële games zitten sommigen met een historische basis¹¹ zoals Assasins Creed. Fictieve games die zich steeds afspelen in een andere historisch geïnspireerde wereld. Iedere keer een belangrijk geschiedkundig gebouw, persoon of principe tegen wordt gekomen, verschijnt er eerst reële informatie hierover. Iedere game heeft een ander thema: de Derde Kruistocht, Renaissance, Kolonialisme, Franse Revolutie, Chinees Keizerrijk, Victoriaans tijdperk, Russische Revolutie, etc.

Mensen die niet op zoek zijn kunnen dus ook erfgoed tegen komen. Zoals een toerist die een reisgids koopt om de beste restaurants te vinden en tevens voorbij de lokale archeologische site bladert. Of de flyers en kleine kaartjes die in vele hotels, gastenhuizen, shopping centers en toeristen informatiebalies liggen. Sommige musea hebben zelfs 'outsites', waarbij kunstwerken of vondsten in een vitrine tentoongesteld staan in bijvoorbeeld een metrostation of luchthaven waar mensen moeten wachten en de tijd willen doden. Vaak geaccompagneerd door een scherm die vervolgens nog meer de interesse kan wekken.¹²

Er zijn ook verschillende rechtstreekse middelen om het publiek te trekken zoals social networkingsites zoals Facebook, Instagram of Twitter en sommigen hebben ook een Youtube pagina. Tegenwoordig is zelfs een 'kids only' sectie met leuke en informatieve spelletjes niet uitzonderlijk op een website. Ook een 're-enactor' in de traditionele klederdracht die een rol speelt en uiteraard de exacte historische kennis heeft kan rechtstreeks omstaanden aanspreken.

¹⁰ <http://www.balkaninsight.com/en/article/dubrovnik-got-millions-from-game-of-thrones-study-shows-07-19-2017>. Sven Milekic (19 juli 2017), [juli 2017].

¹¹ Konstantinou, Margarita, *UNESCO Heritage Cities on Screen. Roma, Before Sunset, and In Bruges*. KU Leuven, Faculteit Letteren, Leuven, 2016.

¹² Corbishley, Mike, *Pinning down the past: archaeology, heritage, and education today*. Woodbridge, The Boydell Press, 2014.

Sommige werelderfgoedsites bieden nu een virtual reality tour aan op hun website om mensen die niet ten plaatse kunnen komen, toch kunnen zien hoe het eruit ziet. Of om te tonen hoe de site er vroeger uitzag in zijn hoogdagen. In informele, maar vooral formele educatie kan dit een wereld van verschil betekenen. Vaak kan men bijvoorbeeld in de geschiedenisles niet de besproken locatie bezoeken door logistieke of economische redenen. Virtual reality is ook de meest realistische weergave, veel meer dan tekst of een foto en zelfs een film. Dit kan helpen het publiek de letterlijke grootte, gebeurtenis of beleving te doen vatten en begrijpen.¹³

Ook woorden kunnen een interesse in erfgoed, kunst en archeologie wekken. Dit is natuurlijk prachtig en zou geprezen moeten worden. Voor kinderen kan je denken aan strips als Asterix & Obelix in het oude Gallië. Voor volwassenen kunnen dit krantenartikels zijn. Journalisten zijn wel altijd op zoek naar een specifieke interessante hoek om het verhaal vanuit te bekijken. Hierdoor wordt iets snel spectaculair of uniek. Harde feiten zijn minder interessant dan sensationele ontdekkingen.¹³ Maar als deze ervoor zorgen dat de lezer ook weldegelijk iets heeft meegekregen, is dat dan zo erg?

“Show them a piece of broken rock and it’s part of an elaborate Roman mosaic. Show them a piece of worn pottery and it’s the rim of a centurion’s favourite cup. You suspect, such is their level of professional expertise, they could even name the dog whose 1500 year old jawbone they might find on some deserted excavation.”¹⁴

Beelden zijn zeer sterk in deze visuele maatschappij. Film en TV zijn beide zeer krachtige middelen om het verleden te tonen. Ze kunnen een vorm van visuele archeologie zijn en kunnen het verleden tot leven brengen voor de ogen van het publiek. De kunst is om de toeschouwer niet te laten beseffen dat ze naar iets historisch kijken; en hun laten leren terwijl ze het niet eens doorhebben. Vele Hollywood concepten zoals Spartacus, Cleopatra, Ben Hur, Pompeii, etc. kunnen hier bij helpen. Maar er wordt zoveel gefocust op de historische onjuistheden, dat men vergeet dat zonder, het grote publiek misschien nooit een gladiator had gezien of wat ze precies deden. Ook hybride reis-docu series als Peking Express en zelfs Vlaanderen Vakantieland hebben grotere educatieve waarden dan we denken.¹⁴

¹³ Garrido, Raynel Mendoza ; Baldiris, Silvia ; Fabregat , Ramon, e.a., *“Social Heritage” Augmented reality application to heritage education.* Springer, Second International Conference, Lecce, 2015.

¹⁴ Corbishley, Mike, *Pinning down the past: archaeology, heritage, and education today.* Woodbridge, The Boydell Press, 2014.

Vaak zien archeologen, kunst- en erfgoedsspecialisten zichzelf als missionarissen voor hun onderwerp. Door dit onderliggend probleem appreciëren ze niet de toeristische sensationele aanpak of oppervlakkig gebruik in media. Zij willen een exacte, waarheidsgetrouwe, diepgaande weergave. Dit gaat enkel met historische series als *Tales From the Green Valley* (BBC, 2005) waarbij archeologen en historici een jaar op een middeleeuwse boerderij leefden volgens alle historische regels en bronnen. Zelfs National Geographic documentaires worden vaak in een ‘solve-the-mysterie’ setting gehuld om het interessanter te maken. Vakspecialisten vergeten al te vaak het grotere plaatje waarbij er licht op het verleden geschieden wordt door een intens verhaal waarbij kijkers kennis maken met of zelfs interesse tonen in erfgoed.¹⁵

Erfgoededucatie in het onderwijs

De formele vorm van educatie gebeurt in de traditionele klassituatie, op uitstap of in de klas zelf. Toch zijn er enkele probleempunten in erfgoededucatie.

In onze curricula is er een zeer eurocentrische kijk op leerstof. De geschiedenis van de andere kant van de wereld wordt vaak maar zeer kort aangeraakt. Tevens bleken handboeken zeer invloedrijk te zijn in het lesgeven. Deze handboeken zijn specifiek gemaakt voor leerkrachten in een klassituatie. Maar hierdoor wordt alles snel vergeten dat niet in het boek staat. Het boek in plaats van de leerkracht gaat bepalen wat er gezien moet worden. Dit is hetzelfde met erfgoed. Indien het geen deel van de leerstof is, wordt het niet gezien, tenzij de leerkracht een specifieke voorkeur hiervoor heeft.¹⁵

Ook binnen de schoolmuren wordt het vak geschiedenis of aardrijkskunde vaak stiefmoederlijk behandeld. Er is een onofficiële lessenhierarchie waar wiskunde en talen hoger staan, met op een tweede plaats wetenschappen. Vaak nemen deze vakken ook meer uren in het lessenrooster in beslag. Toch is erfgoededucatie niet enkel een zaak voor de geschiedenis- of aardrijkskunde leerkrachten. Waarom niet bij wiskunde de oppervlakte van de piramide van Cheops berekenen en hier wat informatie bijgeven? Of in de lessen Godsdienst de kathedraal van Santiago de Compostella of het Pauselijk Paleis in Avignon bespreken. In ieder vak zijn mogelijkheden indien er goede wil is.¹⁵

¹⁵ Corbishley, Mike, *Pinning down the past: archaeology, heritage, and education today*. Woodbridge, The Boydell Press, 2014.

De meeste landen hebben een chronologische (horizontale) volgorde aangenomen om geschiedenis les te geven. Van de prehistorie tot nu. Hier ligt het probleem dat zeer jonge kinderen het oude Egypte, Griekse en Romeinse Rijk leren, maar dat hier nooit nog wordt op terug gekomen. Een spiraal of thematisch georiënteerd curriculum kan echter hier terug op inpikken door een ander thema aan te kaarten en hier verticaal op in te werken.¹⁶

In het Verenigd Koninkrijk bijvoorbeeld worden ongeveer zeven miljoen klasuitstappen gemaakt per jaar, waarvan drie miljoen voor avontuurlijke activiteiten. Toch is er de laatste jaren een West-Europese daling in aantal schoolactiviteiten op een externe locatie. Het verplichte papierwerk zoals risicoanalyses of de veiligheidsvoorschriften (76%) samen met het gebrek aan geld (64%) en flexibiliteit in het curriculum (53%) zijn hier aan te wijten. Toch zijn deze uitstappen essentieel. Niet enkel voor de educatieve waarde, maar ook de persoonlijke en sociale ontwikkeling van de leerlingen heeft hier baat bij. Uitstappen zijn echter niet essentieel om aan (wereld)erfgoededucatie te werken. *World Heritage in Young Hands* is een UNESCO uitgave voor in de klas. Eén van de opdrachten is bijvoorbeeld dat de leerlingen hun eigen wereldwonderen kunnen zoeken en hier voor Nederlands of Engels een presentatie over maken.¹⁶

Erfgoededucatie is jammer genoeg geen vak of leerdoelstelling op zich. Door middel van de vakoverschrijdende eindtermen (VOETen) moet het worden uitgelokt. Bijvoorbeeld bij burgerschapsopvoeding. Erfgoed wordt een deel van de sociale identiteit en kan bijgevolg leiden tot cultureel respect.¹⁷ Dit kan op verschillende manieren, waar erfgoed er eentje van is. Hierdoor beperkt erfgoededucatie zich vaak tot één klasuitstap per jaar. Op een school is dan ook meestal één leerkracht zeer enthousiast hiervoor, die vervolgens de andere leerkrachten moet overtuigen. Het hoeft niet gezegd te worden dat alle leerkrachten hier beter grote voorstander van zouden zijn. Erfgoed is namelijk een ideale manier om culturele diversiteit en daarbij horende perikelen te bespreken. In plaats van onze cultuur en hun cultuur, proberen te werken aan een cultuur van ‘de mensheid’. Waar kunnen wij fier op zijn, zelfs al ligt het aan de andere kant van de planeet?¹⁶

¹⁶ Corbishley, Mike, *Pinning down the past: archaeology, heritage, and education today*. Woodbridge, The Boydell Press, 2014.

¹⁷ Cuenca-López, José María ; Estepa-Giménez, Jesús ; Martín Cáceres, Myriam, *Patrimonio, educación, identidad y ciudadanía [Recurso electrónico] : profesorado y libros de texto en la enseñanza obligatoria*. In *Revista de Educación*, 375 (2017) p. 136-159.

Onze visie op erfgoededucatie

In Vlaanderen en Nederland werd vanzelfsprekend de laatste jaren ook steeds meer gefocust op erfgoededucatie – educatie waarbij erfgoed als doel of middel fungeert. Dit wordt meestal geïnitieerd door erfgoedinstellingen die de leraren overtuigen om hun educatieve aanbod te gebruiken. In de school zelf of op locatie. De leerkrachten hebben dan de verantwoordelijkheid om te kiezen of ze dit willen en op welke manier. Didactiek speelt hier dan ook een grote rol. Inhoud is namelijk niet afgebakend of concreet, want er zijn zoals vermeld de uitgangspunten of VOETen in Vlaanderen. Burgerschapsvorming is de meest gekozen categorie voor erfgoedonderwijs.¹⁸ Bewustwording van de culturele waarden van de eigen omgeving hoort hier namelijk bij. In de hoop dat de leerlingen zich zo meer betrokken en verantwoordelijk voelen voor die omgeving en zich dus meer inzetten voor het ‘algemeen belang’.¹⁹

Tegenwoordig is er sprake van superdiversiteit. We hebben geen enkelvoudige nationale identiteit meer. De postmoderne mens heeft meervoudige identiteiten. Je bent van een stad, maar ook Vlaming, Belg, Europeaan en Westerling. Burgerschapsvorming tot ideale Belg is bijgevolg nutteloos. Er dient een balans gevonden te worden tussen nationaal en internationaal, lokaal en globaal. Europese gezindheid is tegenwoordig populair, maar deze identiteit in de verf zetten is niet evident. De meeste geschiedenislessen en erfgoedsites zijn namelijk op regionaal en nationaal niveau gedefinieerd. Ook zijn de Europese erfgoedsites of het Europees immaterieel erfgoed nergens opgelijst. Erfgoed is thans zeer goed voor (meervoudige) identiteitsvorming. Dit is logisch aangezien erfgoed vaak een symbool is voor een volk, regio of land.²⁰

Het is belangrijk dat erfgoed intercultureel benaderd wordt. Er zijn altijd spanningen wanneer het over erfgoed, identiteit en burgerschap gaat, maar beleidsteksten op nationaal en Europees niveau geven weinig tot geen oplossingen om met deze ambiguïteit om te gaan.¹⁸ Vooral voor de leerlingen van allochtone afkomst is het belangrijk dat deze kennis maakt met de meervoudige, nieuwe identiteiten en zich deze eigen maakt in combinatie met de familiale identiteiten. Vaak zijn de historische en culturele kennis van de landen van afkomst vaak beter

¹⁸ Holthuis, Paul, *Erfgoedonderwijs in onderwijsleersituaties*. Cultuurnetwerk Nederland, Utrecht, 2005.

¹⁹ Van Boxtel, Carla, *Geschiedenis, erfgoed en didactiek*. Erfgoed Nederland, Amsterdam, 2009.

²⁰ Ooghe, Lien, *Erfgoededucatie, identiteit en burgerschap. Een retorische analyse van beleidsteksten over erfgoed- en burgerschapseducatie in Vlaanderen en Europa*. Universiteit Gent, Gent, 2014.

gekend dan die van het nieuwe thuisland. Dit is normaal aangezien dit van de thuiscultuur uit meekomt, terwijl het verhaal van de nabijgelegen erfgoedsite nooit is verteld. Hier kan de school op inspringen.²¹

Het gebeurt namelijk dat leerlingen uit andere landen anders aankijken tegen de geschiedenis van het nieuwe land. Internationaal onderzoek bewees dat familie, religie, sociale achtergrond en collectieve groepsherinneringen bijdragen tot hoe leerlingen het verleden begrijpen en waarderen. In onze multiculturele samenleving kan dit botsen. Toch is hier amper onderzoek naar gevoerd, terwijl er een algemene herleving is naar de historische belangstelling. Er blijkt toch een gevoel van onzekerheid ten overstaande van de globalisering, snelle veranderingen en toenemende diversiteit. Werelderfgoed is een immens hulpmiddel voor het vermogen aan te leren tot contextualiseren, een belangrijk element van historisch redeneren. Inleven in mensen uit andere tijden en culturen met bijhorende opvattingen en waarden is zeker in deze pluralistische samenleving belangrijk.²²

Erfgoededucatie moet zich echter niet beperken tot lokaal erfgoed, dat makkelijk te bereiken is en in de directe schoolomgeving ligt. Er wordt door Paul Holthuis geargumenteed dat erfgoedonderwijs zich moet beperken tot in tijd en ruimte nabijgelegen locaties. Het zou geen ‘ver van m’n bed show’ mogen zijn, maar moet gevonden worden in een bekende omgeving waarmee reeds een band is en die direct, gemakkelijk en vaak bezocht kan worden. Dit klopt niet volgens mij. Met augmented reality kan een immens bouwwerk bezocht worden vanuit de klas. De zintuigelijke ervaring die hierbij komt kan de erfgoedsensatie veel meer ten voordele zijn dan een bezoek aan de lokale archeologische site. Rondwandelen op de Chichén Itza vlakte, omgeven door enorme piramides via een geheel nieuw medium zal waarschijnlijk een meer memorabele ervaring zijn.²²

Verhalen en concepten uit het verleden worden het gemakkelijkst geïllustreerd met interessante voorbeelden. De industriële revolutie met de Titanic, de Val van de Berlijnse Muur bij de Koude Oorlog en Auschwitz staat symbool voor de holocaust. Toch moet er gewaakt worden over valkuilen van erfgoededucatie: romantisering, lokalisme, presentisme en anti-rationeel denken bijvoorbeeld. Er wordt zo vaak gestreefd naar feitenkennis dat we bijna vergeten dat leerlingen

²¹ Holthuis, Paul, *Erfgoedonderwijs in onderwijsleersituaties*. Cultuurnetwerk Nederland, Utrecht, 2005.

²² Van Boxtel, Carla, *Geschiedenis, erfgoed en didactiek*. Erfgoed Nederland, Amsterdam, 2009.

ook verhalen en associaties halen uit sprookjes, boeken, familieverhalen, film, internet, televisie, vieringen, ... Deze preconcepties worden onderzocht in dit onderzoek.²³

²³ Van Boxtel, Carla, *Geschiedenis, erfgoed en didactiek*. Erfgoed Nederland, Amsterdam, 2009.

Onderzoeksplan

Uitgangspunten van het onderzoek

Voor mijn bachelorpaper binnen de kunstwetenschappen had ik reeds globaal de parate kennis onderzocht bij laatstejaarsleerlingen secundair onderwijs op vlak van werelderfgoed. Hierbij werd toen enkel gefocust op geslacht, leeftijd en onderwijsvorm.

Deze masterpaper is een diepgaander onderzoek waarbij interpretatief gewerkt wordt, met veel meer data, correlaties, bronnen en resultaten. Omdat het onderzoeksveld hierdoor erg groot werd, werd het ook veel arbeidsintensiever. Doordat ik in de bachelorpaper reeds enkele stappen van het onderzoeksplan had doorlopen werd het echter haalbaar qua tijd om deze research te doen.

Er werden in dit onderzoek geen voorgaande theorieën bewezen of weerlegd, een zogenaamd inductief onderzoek. Alles werd onderzocht en door middel van correlatieberekeningen werden empirische regelmatigheden gevonden. De enquête onderzocht naast de parate kennis van de studenten ook de (thuis)cultuur, mediavorkeuren, toerismegeschiedenis, uitstapgedrag en religie om hierbinnen causale relaties te vinden.

Een kwantitatieve afnamemethode met cijfermatige gegevens was essentieel voor de statistische verwerking. Verschijnselen en generalisaties zouden op die manier meetbaar worden op een eenduidige en kritische wijze. Eventueel kan dit dus een longitudinaal onderzoek zijn waarbij over enkele jaren dezelfde data opnieuw onderzocht wordt.²⁴

Het onderzoeksplan bestaat uit de 6W-formule die tegelijk de vraagstelling inhoudt. Bij ieder kernwoord kan er de zin "... wordt er onderzocht" toegevoegd worden:

1. Wat: de parate kennis van werelderfgoed en de inspiratiebronnen hiervan;
2. Wie: bij laatstejaarsleerlingen secundair onderwijs;
3. Wanneer: in 2015;
4. Waar: in Belgisch Limburg;
5. Hoe: door middel van een kwantitatief onderzoek;

²⁴ Nel Verhoeven, *Wat is onderzoek? Praktijkboek voor methoden en technieken*. Boom Lemma, 5de verb. uitg, Den Haag, 2011.

6. Waarom: om hiaten in kaart te brengen, nieuw research te stimuleren, het belang aan te duiden van de bronnen van waar werelderfgoed gekend is, vanuit mijn persoonlijke interesse.²⁵

Omdat leerlingen bepaalde sites ook kunnen kennen van de geschiedenisles, werden de enquêtes in het zesde en laatste jaar secundair onderwijs afgenomen. In dit schooljaar leerden ze namelijk over Wereldoorlog II (Auschwitz & Anne Frank-huis) en de Koude Oorlog (Val van de Berlijnse Muur).

Bij het begin van eender welk onderzoek worden het vooropgesteld budget, het aantal medewerkers en het aantal maanden of jaren vastgelegd. Dit bleek dus reeds een enorme uitdaging te worden aangezien ik de enige onderzoeker was, zonder budget en met één schooljaar de tijd. Hierdoor moest er ook beslist worden dat de afnames enkel in Limburg zouden gebeuren, puur om praktische redenen.

Bij een research als dit blijven er nieuwe onderzoeksvragen komen. Er wordt gezegd dat een onderzoek pas goed is als het meer vragen oproept dan dat het antwoorden biedt.²⁶ Dit is atypisch tegenover een klassiek diepgaande kunsthistorische ontleding. De afname is het onderzoek, de data zijn de resultaten en de linken die gelegd worden is het diepe en interpretatieve. Bij ieder resultaat kan de vraag “Waarom is dat dan?” gesteld worden. Daarom is een extra hoofdstuk bijgevoegd met enkele mogelijke vervolgonderzoekspaden.

Steekproef opstellen

UNESCO Vlaanderen was zeer behulpzaam door hun logo en naam ter beschikking te stellen voor het onderzoek. Hierdoor waren scholen veel enthousiaster dan verwacht om mee te werken. Sommige scholen konden geen uren voor mij vrijmaken maar waren bereidwillig om de enquêtes zelf af te nemen tijdens te studie-uren waarna ik ze weer kon ophalen. Ruim 1200 exemplaren werden gedrukt en 1027 hiervan ook effectief ingevuld. Het onderzoek werd

²⁵ A.M. Oudemans en K.A.R. Markus, *Enquête research: ontwikkelen van vragenlijsten en steekproeven*. Wolters-Noordhoff, 2de verb. uitg., Groningen, 2007.

²⁶ Ben Baarda, Martijn de Goede en Matthijs Kalmijn, *Basisboek methoden en technieken: handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwantitatief onderzoek*. Noordhoff Uitgevers, 3de verb. uitg., Groningen, 2006.

hierdoor generaliseerbaar voor alle laatstejaars leerlingen secundair onderwijs in Vlaanderen.

27

SCHOOL	LOCATIE	AANTAL
KCST	Sint-Truiden	97
VJC	Hasselt	60
VHIO Humaniora	Tongeren	101
WICO	Neerpelt	71
IMAS	Stevoort	3
De Helinx	Maasmechelen	42
374 TOTAAL ASO		
IKSO	Hoeselt	50
VJC	Hasselt	27
Don Bosco	Genk	29
IMAS	Stevoort	34
Tadewijzer	Genk	3
KCST	Sint-Truiden	44
IMK	Dilsen-Stokkem	36
H&R	Maaseik	53
276 TOTAAL TSO		
VHIO Handel & Zorg	Tongeren	28
VHIO Nijverheid	Tongeren	18
H&R	Maaseik	40
IMAS	Stevoort	13
WICO TIO	Overpelt	42
IKSO	Hoeselt	45
Don Bosco	Genk	28
214 TOTAAL BSO		
PIKOH	Hasselt	163
163 TOTAAL KSO		
1027 TOTAAL SECUNDAIR ONDERWIJS		

61.541 leerlingen zaten in het tweede jaar van de derde graad volgens het Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming.²⁸ De steekproef bij deze eindige populatie wordt berekend door de volgende formule:

$$n \geq \frac{N \cdot z^2 \cdot p(1 - p)}{z^2 \cdot p(1 - p) + (N - 1) \cdot F^2}$$

²⁷ Ben Baarda, Martijn de Goede en Matthijs Kalmijn, *Basisboek methoden en technieken: handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwantitatief onderzoek*. Noordhoff Uitgevers, 3de verb. uitg., Groningen, 2006.

²⁸http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistieken/2013-2014/rapporten/gemeenterapporten/Secundair_Schoolsevorderingen_Aantal_Geografie_W_Belg_Graad_Lee rjaar_13.pdf. Stafdiensten Onderwijs en Vorming, Brussel, (juli 2014), [juli 2016].

- n = het aantal benodigde respondenten;
- z = de standaardafwijking bij een bepaald betrouwbaarheidspercentage;
- N = de grootte van de populatie, in dit geval 61.541 leerlingen;
- p = de kans dat iemand een bepaald antwoord geeft (in de meeste gevallen 50%);
- F = de foutmarge; een steekproefmarge van 5% is gangbaar bij marktonderzoeken.

Normaal heeft een kwalitatief onderzoek 95% of 90% betrouwbaarheidsniveau (z). Bij dit onderzoek werd gekozen voor een betrouwbaarheidsniveau van 99%, dit om de interne validiteit sterk te verhogen. 660 respondenten waren nodig om een representatieve steekproef te creëren.²⁹

Aangezien er in België vier onderwijsvormen zijn in het secundair onderwijs. Moest de steekproef procentueel ook representatief zijn. Een gestratificeerde steekproef met de onderwijsvormen als deelpopulaties of strata werd berekend. Het was namelijk een exploratieve hypothese dat ASO/KSO beter zouden scoren dan TSO/BSO.³⁰ De 1027 afgenomen enquêtes werden per deelpopulatie opgedeeld en het vereiste aantal werd aselekt samengesteld.

Onderwijsvorm	Aantal lln 6 ^e leerjaar	Aantal lln %	Steekproef enquêtes
ASO	25.194	40,91%	270
TSO	20.634	33,79%	223
BSO	14.262	22,88%	151
KSO	1.451	2,42%	16
TOTAAL:	61.541	100%	660

Eigenlijke enquête

Bij een survey moet je in één keer alle vragen stellen. Een cross-selectioneel onderzoek als dit heeft de moeilijkheid om een balans te vinden tussen zo veel mogelijk informatie verzamelen, maar ook niet te overbevragen. Vragen naar de tien bekendste werelderfgoedsites zou geen nuances opleveren in het onderzoek, meer obscure sites moesten ook bevraagd worden.³¹

²⁹<http://www.allesovermarktonderzoek.nl/steekproef-algemeen/steekproefcalculator>. Allesover-marktonderzoek, (2015), [juli 2016].

³⁰ A.M. Oudemans en K.A.R. Markus, *Enquête research: ontwikkelen van vragenlijsten en steekproeven*. Wolters-Noordhoff, 2de verb. uitg., Groningen, 2007.

³¹ Nel Verhoeven, *Wat is onderzoek? Praktijkboek voor methoden en technieken*. Boom Lemma, 5de verb. uitg, Den Haag, 2011.

De dataverzamelmethode diende gestructureerd te zijn met vaste vragen en vooropgestelde antwoordmogelijkheden. Open vragen zijn tot een minimum teruggebracht want deze moeten steeds worden geanalyseerd tot deelverzamelingen.

De abstracte onderzoeksvragen en variabelen werden geoptionaliseerd naar concrete waarnemingsvragen die op het niveau van de respondenten geschreven diende te zijn. Bovendien moesten de vragen neutraal zijn (de meerkeuzevragen mochten geen antwoorden in de hand werken) en tegelijk compact en compleet (een grote variatie werelderfgoed sites was noodzakelijk, maar er mocht ook geen surveymoeheid optreden).³²

De fotovragen kregen allen een uniforme opmaak en dezelfde vragen om de interne consistentie te verhogen. Ook werd er aandacht aan de routing of volgorde van de vragen besteed. Niet te confronterende vragen op het begin, moeilijke vragen niet op het einde.

Veel scholen hadden geen toegang tot de PC-klassen. Hierdoor moesten de enquêtes schriftelijk worden afgenomen. Dit zorgde voor een veel grotere werklast van ongeveer één schooljaar.³³

³² Jaak Billiet en Hans Waege, *Een samenleving onderzocht: methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek*. De Boeck, 2de verb. uitg., Antwerpen, 2012.

³³ Ben Baarda, Martijn de Goede en Matthijs Kalmijn, *Basisboek methoden en technieken: handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwantitatief onderzoek*. Noordhoff Uitgevers, 3de verb. uitg., Groningen, 2006.

Bevraagde werelderfgoedsites

De selectie

De werelderfgoedlijst van UNESCO³⁴ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) met cultureel en natuurlijk erfgoed – dat als onvervangbaar en uniek beschouwd wordt en daardoor van werelds belang is om te behouden³⁵ – was een leidraad in de selectie van de sites. Toch is hierbuiten getreden om het Atomium, het Anne Frank-huis, Mount Rushmore, de Ka'aba, Brandenburger Tör, Tower Bridge en de Moskee waar het graf van Mohammed staat mee op te nemen in de lijst van 64 sites.³⁶

Binnen dit onderzoek is enkel de focus gelegd op cultureel werelderfgoed omdat dit binnen het kader van de opleiding kunstwetenschappen bleef. Macchu Picchu en Lascaux/Alta Mira kunnen eventueel wel als gemixte sites beschouwd worden door hun onlosmakelijke link met hun locatie.³⁷

In totaal werden 64 sites bevraagd, opgedeeld in vier groepen: lokaal, religieus, toeristisch en geschiedkundig werelderfgoed. Dit was ook de volgorde van de hiërarchie tussen de subcategorieën want sommige sites waren zowel lokaal als geschiedkundig, maar vielen dan automatisch in de lokale categorie aangezien deze hiërarchisch hoger staat. Er werden ook twintig focussites geselecteerd die tijdens de verwerking van de resultaten als exploratieve hypothesen opvielen. Sommige sites waren namelijk te ongekend om dieper op in te gaan.

De 64 fotovragen begonnen iedere keer met de open vragen 'wat' en 'waar'. De antwoorden werden vervolgens allemaal gecodeerd volgens een vooropgesteld codeboek. Bij toeristisch werelderfgoed was bijvoorbeeld de stadsnaam nodig om een goede score te krijgen, bij een geschiedkundige site aan de andere kant van de wereld was het land voldoende. Een antwoord kon bijgevolg niet ingevuld (0), fout (1), juist (3) of half juist (2) zijn. Half juist is bijvoorbeeld wanneer het continent werd gegeven, dit antwoord is zo breed dat het maar een half punt verdiende.

³⁴ <http://whc.unesco.org/en/list/>. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, (2016), [juli 2016].

³⁵ <http://whc.unesco.org/en/list/>. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, (2016), [juli 2016].

³⁶ Richard Cavendish, *1001 historische plekken die je gezien moet hebben*. Librero i.s.m. UNESCO, 2012.

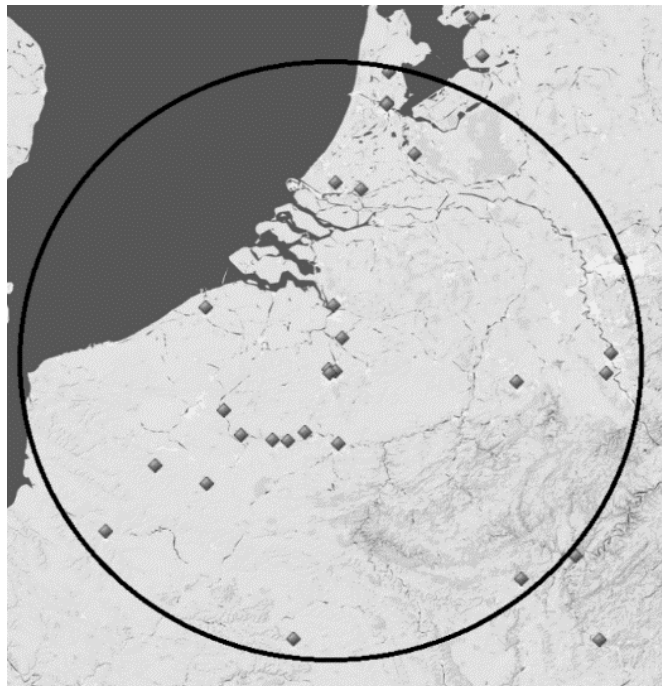
³⁷ Michael Hoffmann, *100 wereldwonderen*. Parragon, 2007.

Lokaal

Aangezien de meeste uitstappen plaatsvinden in eigen land, vervolgens Nederland en tot slot de grensgebieden met Frankrijk en Duitsland werden deze sites gerekend tot lokaal werelderfgoed. Alle gebieden vielen daardoor in een tweehonderd kilometer straal rond Brussel. Deze selectie resulteerde in ongeveer dertig sites. Bijgevolg vielen de minder bekende sites zoals de Van Nellefabriek, de Droogmakerij De Beemster of het Rietveld Schröderhuis weg. Het Atomium en het Anne-Frank huis werden toegevoegd aan de selectie door hun gekende waarde, ondanks dat deze niet in de UNESCO werelderfgoedlijst staan.³⁸

De definitieve selectie bevatte de volgende twaalf sites, met aangeduid de vier focussites:

Het Atomium
Het Anne Frank-huis
De Grote Markt in Brussel
Het historisch centrum van Brugge
De Vlaamse Begijnhoven
De herenhuizen door Victor Horta
De grote mijnsites van Wallonië
Het Molencomplex Kinderdijk
De Amsterdamse grachten
De Paltskapel in Aken
De Dom van Keulen
De Kathedraal van Reims

Religieus

Christelijke en Islamitische sites in Europa en de Islamitische Wereld werden de leidraad voor de religieuze sites.³⁹ Het eerste klooster ter wereld, dé bedevaartsplaats bij uitstek, het pauselijk paleis, de Notre Dame en het Vaticaan werden alle vijf geselecteerd voor de Rooms Katholieke locaties. Er waren twee koppelsites door de Moorse overheersers en Katholieke monarchie;

³⁸ <http://whc.unesco.org/en/list/>. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, (2016), [juli 2016].

³⁹ Herbert Genzmer, *100 Heilige Plaatsen*. Parragon, 2011.

namelijk Cordoba en het Alhambra⁴⁰. De Islamitische sites werden geselecteerd door de heiligste plaatsen voor Moslims^{41 42} en Youssef Bha van de opleiding Arabistiek en Islamkunde 2013-2014 aan de KU Leuven bevestigde dit.

Deze dertien vormden de uiteindelijke selectie en de vier focussites werden aangeduid.

Notre Dame van Parijs
Het Vaticaan
Ka'aba in Mekka
Hagia Sophia in Istanbul
Sint-Catharinaklooster in Sinai
Santiago de Compostella
Pauselijk Paleis in Avignon
Alhambra in Granada
Historisch centrum van Cordoba
Blauwe Moskee in Istanbul
Rotskoepel in Jeruzalem
Al-Aqsa moskee in Jeruzalem
Moskee van de Profeet Mohammed in Medina

Toerisme

De categorie toerisme werd bepaald door de Europese landen in de Euromonitor International's Top 100 City Destinations Ranking⁴³ van 2014 in combinatie met de resultaten van onderzoeksbureau MWM²⁴⁴ die in opdracht van Accor Hotels een onderzoek deden naar de meest gekozen citytrips bij Vlamingen tussen 2011-2014. Enkel Barcelona bleek populairder

⁴⁰ Fontaine Uitgevers, *Werelderfgoed: volledige gids van de mooiste plaatsen en bouwwerken op aarde*. Fontaine Uitgevers, 8ste verb. uitg., Hilversum, 2011.

⁴¹ <http://www.osmeb.com/2013/06/top-10-holiest-places-in-islam.html>. King Yoel, (2016), [juli 2016].

⁴² <http://topyaps.com/top-10-muslim-holy-sites-in-the-world>. Thakur Arun, [juli 2016].

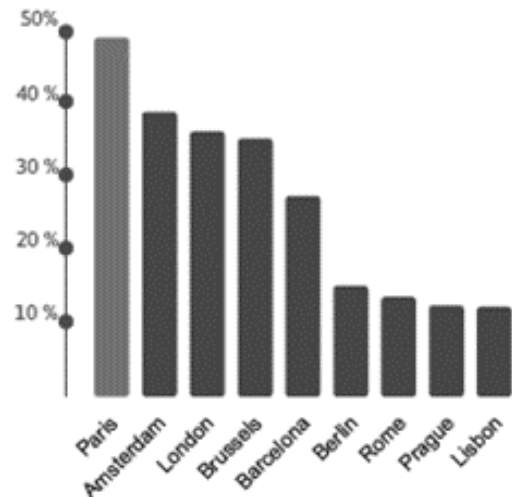
⁴³ http://blog.euromonitor.com/2014/01/euromonitor-internationals-top-city-destinations-ranking.html?mkt_tok=3RkMMJWWfF9wsRojukzJZKXonjHpfsXx4%2BQIXqeg38431UFwdcjKPMjr1YAESMd0aPyQAgobGp5I5FEASrXYV69rt6IMUg%3D%3D. Bremner Caroline, (27 januari 2014), [juli 2016].

⁴⁴ <http://accorhotels-benelux.com/nl/onderzoek-citytrip-voorkeuren-bij-belgen-2/>. Accor Hotels, (14 augustus 2014), [juli 2016].

dan de hoofdstad en Milaan was ook een niet-hoofdstad in de ranking. De top bezienswaardigheden van iedere stad werden erbij gehaald⁴⁵, al diende hier ook een selectie gemaakt te worden.

Voor de surveys werden uiteindelijk zestien sites geselecteerd met vier focussites:

Eiffeltoren
Scheve toren van Pisa
Colosseum
Berlijnse muur
Louvre
Het Paleis van Versailles
Tower Bridge
Sagrada Familia
Brandenburger Tor
Trevi Fontein
Pantheon in Rome
Plafondschildering in de Sixtijnse Kapel
Karelsbrug in Praag
Rode Plein in Moskou
Parlement van Boedapest
Lagune in Venetië

Geschiedenis

In 2012 won het geschiedenisboek *Pionier* de BELMA award (Best European Learning Materials Awards). De uitzonderlijke en prestigieuze prijs duidde erop dat deze handboeken de top van de top waren en daardoor de checklist voor het geschiedenisonderdeel bij uitstek. Van ieder jaar werden de recentste leer(werk)boeken onder de loep gelegd (algemene en technische versie). Deze tien boeken bezaten afbeeldingen van de volgende veertien sites, met vier focussites.⁴⁶

⁴⁵ Karen Groeneveld, 100 mooiste steden. Rebo Publishers, 2013.

⁴⁶ Serlet, Kimberly ; Boon, Marleen ; Goethals, Rita, *Pionier 1*. De Boeck, Berchem, 2013. Serlet, Kimberly ; Boon, Marleen ; De Saveur, Dries ; e.a., *Pionier 2*. De Boeck, Berchem, 2014.

Grotschilderingen van Lascaux	+ -15.000-10.000 vC	1 ^e jaar
Piramiden en Sfinx van Gizeh	+ -2700-2472 vC	1 ^e & 2 ^e jaar
Trappenpiramide van Djoser	+ -2700-2472 vC	1 ^e & 2 ^e jaar
Stonehenge	+ -2300 vC	1 ^e jaar
Leeuwenpoort in Mycene	1350 vC	2 ^e jaar
Aboe Simbel	1264 vC	1 ^e jaar & 2 ^e jaar
Partenon/Akropolis van Athene	570 vC	2 ^e jaar
Pompeii	79 nC	2 ^e jaar
Bibliotheek van Celcus, Efese	125 nC	4 ^e jaar T
Moai op Paaseiland (Rapa Nui)	1250-1500 nC	4 ^e jaar
Chinese muur	Vooral 1368-1644 nC	3 ^e jaar
Macchu Pichu in Peru	1440	4 ^e jaar T
Vrijheidsbeeld	1886	4 ^e jaar + 5 ^e jaar
Mount Rushmore	1941	4 ^e jaar + 4 ^e jaar T

Bij sommigen werd er extra informatie gegeven, bij andere niet. Toch bleek dat er echt een gestructureerde leidraad loopt doorheen het gebruik van werelderfgoedsites. Ook bleken vele belangrijke sites onvermeld en onbehandeld. Bijvoorbeeld nergens was een foto van Auschwitz terug te vinden, want zij kozen ervoor het fort van Breendonk te behandelen. Dit is een keuze afhankelijk per handboek en is geen aanval op de kwaliteit ervan, aangezien ook in dit handboek moesten harde keuzes gemaakt worden.

Zo bijvoorbeeld ook de keuze om negen extra werelderfgoedsites bij het historisch werelderfgoed te plaatsen omdat deze ontbraken en toch van belang waren voor het onderzoek. Ook hierbij werden de vier gemarkeerde focussites gevoegd:

Vinckx, Els ; Geerinck, Ann ; Puttevils, Tim, e.a., *Pionier 3*. De Boeck, Berchem, 2014.
Serlet, Kimberly ; Bogers, Franck ; Pyliser, Sofie, e.a., *Pionier 3T*. De Boeck, Berchem, 2013.

Vinckx, Els ; Reusens, Birgit ; Puttevils, Tim, e.a., *Pionier 4*. De Boeck, Berchem, 2013.
Pyliser, Sofie ; Bogers, Franck ; Smets, Wouter, e.a., *Pionier 4T*. De Boeck, Berchem, 2012.
Smeulders, Maarten ; De Leus, Ingrid ; Van Der Spiegel, Wouter, e.a., *Pionier 5*. De Boeck, Berchem, 2013.

Smets, Wouter ; Verleyen, Ellen ; De Smet, Els, *Pionier 5T*. De Boeck, Berchem, 2013.
Smeulders, Maarten ; De Leus, Ingrid ; Steenackers, Emmy, e.a., *Pionier 6*. De Boeck, Berchem, 2015.

Smets, Wouter ; De Smet, Els ; Stoop, Dominiek, e.a., *Pionier 6T*. De Boeck, Berchem, 2014.

Petra in Jordanië	84 vC
Mont Saint-Michel	709 nC
Chichen-Itza in Mexico	987 nC
Tempel van Angkor Wat	1145 nC
(Dom van) Firenze	1296-1472 nC
Taj Mahal in Indië	1648 nC
Cristo Redentor in Rio	1931 nC
Concentratiekamp Auschwitz	1940 nC
Sydney Opera House	1973 nC

Er waren uiteraard veel meer sites die in aanmerking kwamen⁴⁷, maar dit waren de uiteindelijke 64 met de twintig focussites. Natuurlijk kunnen andere onderzoekers een andere selectie bevragen, dit is geheel afhankelijk per research. Het was dan ook een verzameling van meerdere bestaande lijsten, aangezien geen enkele opsomming op zich toereikend was.

⁴⁷ Fontaine Uitgevers, *Werelderfgoed: volledige gids van de mooiste plaatsen en bouwwerken op aarde*. Fontaine Uitgevers, 8ste verb. uitg., Hilversum, 2011.

Afname- & verwerkingsproces

Voorbereiding

Zoals reeds vermeld leenden Dhr. Tijs D'Hoest, algemeen secretaris van de Vlaamse Unesco Commissie en dhr. Piet Geleyns, lid van de Vlaamse Unesco Commissie en aanspreekpunt voor het Unesco Werelderfgoed in Vlaanderen (agentschap Onroerend Erfgoed) de naam en het logo van UNESCO uit voor mijn onderzoek. Scholen worden namelijk overstelpt met aanvragen, maar een naam als deze werd minder snel afgewezen. Beide heren keken ook mijn uitnodigingsmail en de survey zelf na.

Tussen midden januari en midden februari 2015 werden alle secundaire scholen van Limburg volgens de lijst van het Ministerie van Onderwijs en Vorming gecontacteerd. Eerst werd gebeld en gepoogd om met de verantwoordelijke in de school en/of scholengroep in contact te komen. Dit kon de directeur, graadcoördinator, leerlingenbegeleider of geschiedenisleerkracht zijn. Indien dit niet lukte werd het e-mailadres gevraagd, een mail gestuurd (zie hieronder) en enkele dagen later terug gebeld. Afnames vonden plaats in februari en maart 2015.

Geachte meneer/mevrouw ...,

Zoals afgesproken, in het telefonisch contact met het secretariaat van ..., mail ik u nogmaals met dit werelderfgoedonderzoek. Dit bericht is gericht tot de directie en/of alle leraren van het zesde jaar die bereid zouden kunnen zijn om mee te werken. Bijvoorbeeld leerkrachten geschiedenis, PAV, esthetica, aardrijkskunde, ...

Als leerkracht secundair onderwijs (geschiedenis - PKV - RZL) specialiseer ik mij aan de KU Leuven in Kunstwetenschappen. Dit academiejaar voer ik een kwantitatief onderzoek uit naar de parate kennis over cultureel werelderfgoed bij laatstejaarsleerlingen secundair onderwijs. Over de specifieke uitwerking van dit onderzoek vindt u onderaan deze e-mail meer informatie.

Dit onderzoek wordt gevoerd door de KU Leuven (professor Brigitte Dekeyzer) in samenwerking met dhr. Tijs D'Hoest, algemeen secretaris van de Vlaamse Unesco Commissie en Piet Geleyns, lid van de Vlaamse Unesco Commissie en aanspreekpunt voor het Unesco Werelderfgoed in Vlaanderen (agentschap Onroerend Erfgoed).

Voor mijn onderzoek neem ik enquêtes af in het **zesde jaar** van verschillende Limburgse scholen. De anonieme enquête duurt afhankelijk van de klasgroep **30 à 40 minuten** (Hoe meer de leerlingen weten, hoe langer het duurt. Ik heb bijvoorbeeld ook al afnames gehad van 15 à 20 minuten.). De afnames worden best **in februari of maart 2015** gepland. Een zo breed mogelijke diversiteit is noodzakelijk voor de steekproef. Daarom zullen diverse klassen uit het **ASO, KSO, TSO en BSO** worden bevroegd. Het is eventueel ook mogelijk om tijdens studie-uren de enquêtes af te nemen. In dat geval breng ik begin februari een afgesproken aantal enquêtes langs en haal ik ze eind-maart op. Als u als school of leerkracht uw toestemming geeft om de enquête te laten doorgaan, hoeft u niets te voorzien. Ik zorg voor het benodigde materiaal, zodat het onderzoek vlot afgenomen kan worden in uw school. De enquête zal resulteren in een paper, waarin de resultaten worden geïnterpreteerd. Uw school krijgt het document na afwerking uiteraard

toegezonden.

Mag ik u vragen uw al-dan-niet deelname te bevestigen **vóór ...**. Mocht u vooraf meer informatie wensen, dan mag u mij uiteraard ook steeds contacteren.

Het spreekt voor zich dat uw medewerking van goudwaarde is voor mijn uiteindelijk onderzoek.

Hopend op een positief antwoord, verblijf ik

Met vriendelijke groeten,

Anke Van Laecke

Anke.VanLaecke@student.kuleuven.be

Met de medewerking van de KU Leuven en de Vlaamse Unesco Commissie

In het *Bamford-rapport* uit 2007 situeert professor Anne Bamford de kwaliteit en consistentie van kunst- en cultuureducatie in Vlaanderen. Voor die studie werden, ik citeer, *in totaal 140 mensen bevroegd, o.a. via interviews en focusgroepen. Daarnaast werden 74 scholen en organisaties geconsulteerd. De deelnemers kwamen uit alle betrokken sectoren en bestonden uit ambtenaren, politici, onderwijsinspecteurs, pedagogische begeleiders, schooldirecties, leerkrachten, ouders, studenten, professoren, lectoren uit de lerarenopleiding, cultuurcoördinatoren, kunstenaars en medewerkers van culturele instellingen, ondernemingen, de kunstensector, musea en de media.* Uit de studie blijkt dat *het met de erfgoededucatie in België nogal pover gesteld is.* Nergens wordt gesproken over een onderzoek bij de leerlingen zelf. Tevens is kunst- & cultuureducatie zo breed dat erfgoededucatie uiteindelijk een vrij klein hoofdstukje is. Over 'Werelderfgoededucatie' wordt zelfs nergens gesproken. Misschien in de veronderstelling dat deze materie bij de leerlingen gekend is?

Mogelijk is de parate kennis van leerlingen over de grote Werelderfgoedsites groter dan we denken. Hun kennis wordt namelijk niet enkel door het onderwijs gevormd, maar ook door de ouders, toerisme, media. Ook de eventuele religieuze en/of etnische afkomst kan een rol spelen. Om die parate kennis in kaart te brengen voer ik dit kwantitatief onderzoek. Met de enquêtes hoop ik een antwoord te vinden op vragen als: Waar liggen de grenzen van hun kennis? Wat kennen ze wel en wat niet? Kennen ze lokaal werelderfgoed beter dan werelderfgoed aan de andere kant van de wereld? Is er een link tussen hun eigen religieuze en/of etnische afkomst en het werelderfgoed dat ze kennen? Kennen ze de werelderfgoedsites die in de geschiedenislessen voorkomen beter? Wat is de functie van toerisme? Welke films of series doen de leerlingen kennismaken met werelderfgoed?

Via de interpretatie van de gegevens zou ik een goed beeld moeten krijgen van de parate kennis van Werelderfgoed bij de doelgroep. Dit onderzoek kan eventueel gevolgd worden door een praktisch luik in de loop van volgend jaar.

Sommige scholen konden geen lessen vrijmaken, maar wilden wel enkele studie-uren opgeven voor het onderzoek. In februari werden in dit geval de enquêtes afgezet op school en in april terug opgehaald. Een handleiding werd toegevoegd voor de studieleerkracht zodat de correcte informatie over het afnemen van de enquêtes doorgegeven werd.

In totaal kwamen 1027 surveys ingevuld terug en hieruit werden 660 enquêtes aselect opgenomen in de datamatrix.

SCHOOL	LOCATIE	LIMBURG	AANTAL	VORM	OPTIE
PIKOH	Hasselt	Centraal	163	KSO	Afname
H&R	Maaseik	Oost	93	TSO+BSO	Afname
WICO	Neerpelt	Noord	71	ASO	Afname
IMAS	Stevoort	Centraal	50	ASO+TSO+BSO	Afname
WICO TIO	Overpelt	Noord	42	BSO	Afname
De Helinx	Maasmechelen	Oost	42	ASO	Afname
IMK	Dilsen-Stokkem	Oost	36	TSO	Afname
VIIO	Tongeren	Zuid	147	ASO+BSO	Afn.+St.
KCST	Sint-Truiden	Zuid	141	ASO+TSO	Afn.+St.
IKSO	Hoeselt	Zuid	95	TSO+BSO	Studie
VJC	Hasselt	Centraal	87	ASO+TSO	Studie
Don Bosco	Genk	Centraal	57	TSO+BSO	Studie
Tadewijzer	Genk	Centraal	3	TSO	Studie

Veldwerk

Op 29 januari 2015 werd een pilot uitgevoerd in het Damiaaninstituut te Aarschot om zo de enquête te testen. Twee TSO-klassen met in totaal 23 leerlingen werden bevraagd met een kort besprekingsmoment erna. De eerste pagina werd bijvoorbeeld meer schematisch en bij de vraag ‘van waar’ ze de werelderfgoedsite kenden werd geschiedenis verbreed naar school en de opties strips/boeken en het internet werden toegevoegd.

Survey-moeheid was een grote zorg voor dit onderzoek. Gelukkig bleek dit probleem zichzelf op te lossen aangezien leerlingen die zich minder interesseerden in het onderwerp ook minder sites kenden en daardoor sneller klaar waren.

Om de leerlingen te overtuigen om hun best te doen werd een incentive toegevoegd aan de survey. De respondenten konden hun e-mailadres opgeven en van de volledig ingevulde enquêtes zouden vijf een filmticket opgestuurd krijgen.

Verwerking van de enquêtes

Een codeboek diende te worden opgesteld om de enquêtes in te geven in een enorm groot Excel-bestand. Hierbij werd ieder gemeten kenmerk gelinkt aan een variabele voor de analyse. Bij de missings of vragen die niet werden ingevuld werd een ‘0’ ingegeven. De andere antwoordmogelijkheden kregen opeenvolgende nummers vanaf ‘1’. Zeker bij meervoudige antwoorden waarbij maar één kruisje aangeduid was, werden de open gelaten dummyvariabelen automatisch ‘0’.

Zoals reeds vermeld moesten de fotovragen worden nagekeken en een codenummer toegekend krijgen volgens juist (3), half juist (2) of fout (1).

Deze verwerking duurde enorm veel langer dan verwacht door het arbeidsintensieve maar ook eentonige en repetitieve karakter. Eerst dienden ze namelijk allemaal verbeterd te worden en vervolgens ingegeven in een datamatrix van ruim 441 kolommen en 661 rijen – oftewel 291.501 vakjes waar een nummer in diende te komen. De statistische verwerking heb ik uit handen gegeven met toestemming van mijn promotor, aangezien ik me als geschiedenisleerkracht en kunsthistoricus wel kon inwerken in de wereld van kwantitatief onderzoek, maar statistiek een te moeilijke en voor mijn opleiding ongerelateerde vakspecialiteit is.

Sam Brans, master van de KU Leuven in Toegepaste Economische Wetenschappen met een specialisatie Businessmanagement hielp mij met het opstellen van de enquête in functie van de latere verwerking, de codeboeken en het verwerken van de data. Hij bezorgde mij vervolgens de resultaten voor de bachelorpaper.

In het eerste semester van het schooljaar 2016-2017 begon ik te werken aan mijn masterthesis. Voor deze analyse werden er diepgaandere onderzoeken gevoerd en diende bijgevolg de data opgeruimd en verbreed te worden. Bijvoorbeeld de ‘van waar’ fotovraag kreeg een eigen codeboek. De vaak voorkomende fouten werden allemaal apart behandeld en eventuele onregelmatigheden werden opgeruimd. Iedere specifieke onderzoeksvraag voor de statistische verwerking werd opgelijst en ontleedt in verschillende subvragen. Deze lijst werd vervolgens vertaald naar het Engels, net zoals het codeboek, aangezien de tweede statistische verwerking niet in het Nederlands gebeurde. Hiernaast werd een nieuwe heuristiek gestart voor recentere bronnen om zo tot vernieuwde inzichten te komen en mijn bibliografie uit te breiden.

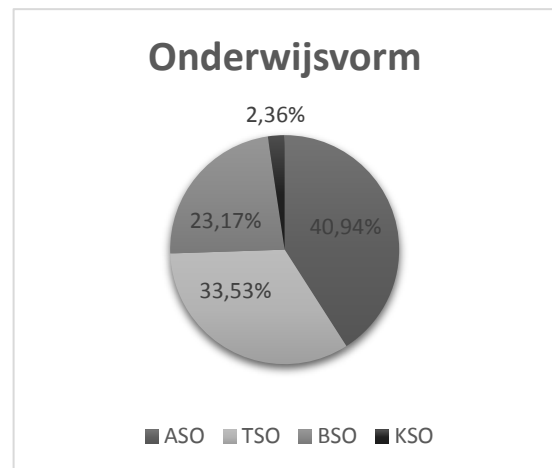
Bij de bachelorpaper werden maar drie demografische kenmerken naast de focussites gelegd. De statistiek voor de masterpaper zou veel uitgebreider zijn en immens meer werk in beslag nemen. Tussen februari en mei 2017 heeft Akshay Kumar Chaturvedi dit gedaan. Hij is master in Technology & Mechanical Engineering met als specialisatie Computerwetenschappen. Voor zijn werk gebruikt hij dagelijks statistiek om medische machines te programmeren. Hij legde correlaties en deed percentageberekeningen voor de vele subvragen van het onderzoek. Tevens leerde hij me correlaties te lezen zodat ik ook weer zelfstandig verder kon hiermee.

Resultaten Bachelorpaper

Demografie

De algemene persoonsgegevens worden demografische gegevens genoemd. Bij de bachelorpaper werden geslacht, leeftijd en de onderwijsvormen onderzocht. De meest noodzakelijk en interessante bevindingen worden hier nogmaals opgelijst. Bij leeftijd en geslacht waren bijvoorbeeld geen verrassende resultaten. Vooraf werden de deelpopulaties bepaald door de studievorm onderverdeling in realiteit.

Onderwijs- vorm	Aantal Iln 6 ^e leerjaar	Aantal Iln %	Steekproef enquêtes
ASO	25.194	40,91%	270
TSO	20.634	33,79%	223
BSO	14.262	22,88%	151
KSO	1.451	2,42%	16
TOTAAL:	61.541	100%	660

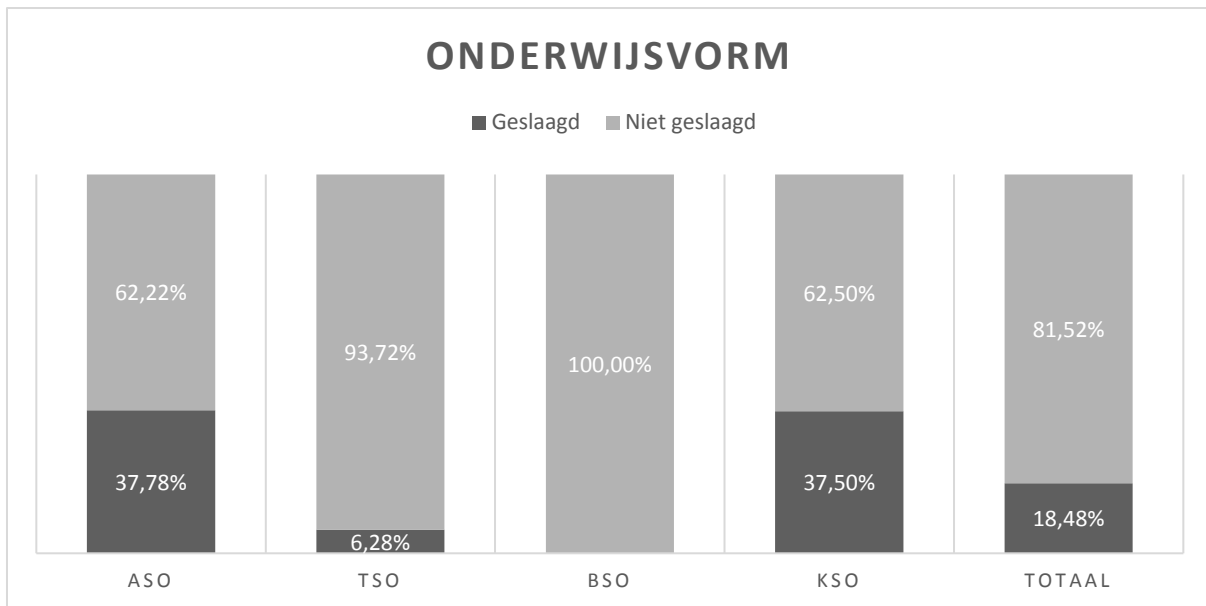

Geslaagd

Geslaagd is een zeer ambigue term. Normaal zou men onder geslaagd verstaan dat de leerling meer dan de helft van de 64 sites kan benoemen. In deze definitie waren amper 18,48% van de respondenten geslaagd. Maar honderd procent kan praktisch nooit gehaald worden, dit zou zelfs een uitdaging zijn voor experts. Kortom, om geen conclusies te trekken die te kort door de bocht zouden gaan, is het best om alles in perspectief te bekijken en te focussen op de sites apart of op de focussites.

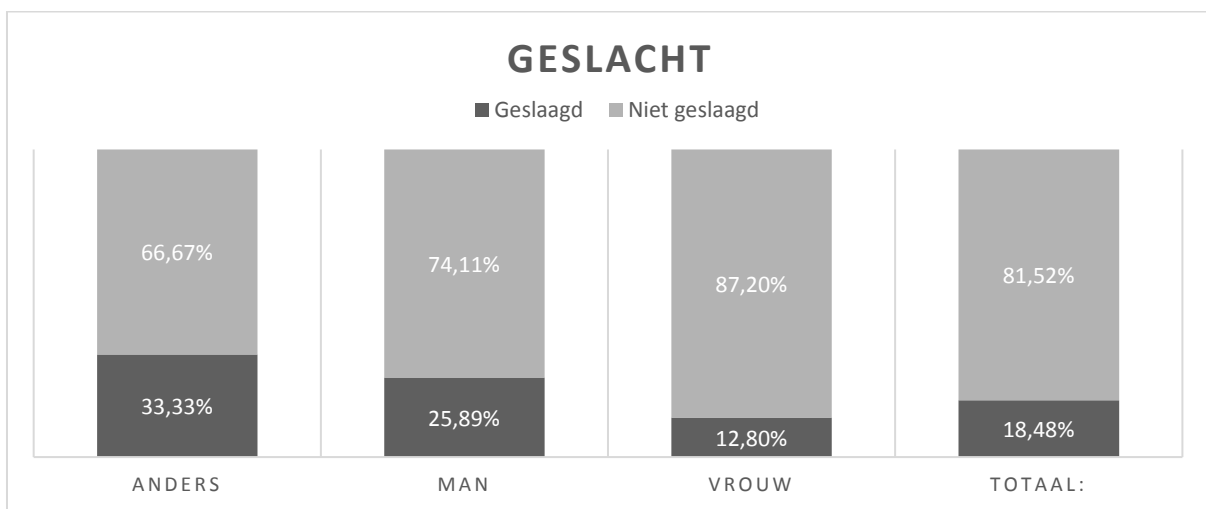
Zoals verwacht haalden ASO en KSO gelijklopende scores die beduidend hoger lagen dan de TSO en BSO scores. Dit ondanks het feit dat TSO en BSO scholen ook theoretische vakken hebben als PAV (Project Algemene Vakken), geschiedenis of aardrijkskunde.

Onderwijsvorm	Aantal Iln geslaagd	Aantal Iln % geslaagd	Aantal Iln niet geslaagd	Aantal Iln % niet geslaagd
ASO	102	37,78%	168	62,22%
TSO	14	6,28%	209	93,72%
BSO	0	0,00%	151	100,00%
KSO	6	37,50%	10	62,50%
TOTAAL:	122	18,48%	538	81,52%

In het onderzoek participeerden lichtjes meer vrouwen dan mannen. Toch zijn er bijna dubbel zoveel mannen geslaagd als vrouwen. Dit kan aan verschillende factoren liggen. Misschien zien ze de relevantie er meer van in; lukte het invullen beter; is de algemene kennis meer hierop gefocust of is er een hogere competitiedrang om de enquête in te vullen. Genderonderzoek in het onderwijs met een focus op kunst, erfgoed en geschiedenis zou bijgevolg geen slecht idee zijn.

Geslacht	Aantal dat dit antw. gaven	Aantal ln geslaagd	Aantal ln niet geslaagd	Aantal ln % geslaagd
Man	42,73%	73	209	25,89%
Vrouw	56,82%	48	327	12,80%
Anders	0,45%	1	2	33,33%
TOTAAL:	100%	122	538	18,48%

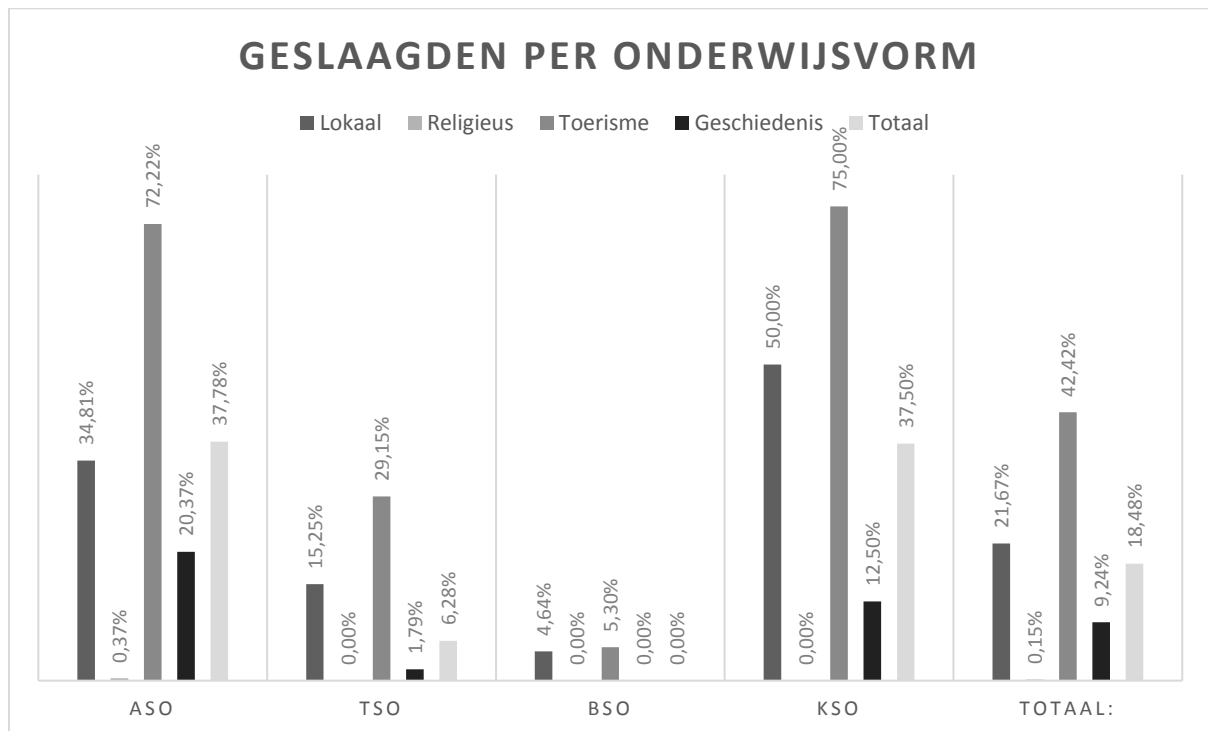
Vier subgroepen

Lokaal, religieus, toeristisch en geschiedkundig waren de vier subgroepen. Binnen deze groepen waren de resultaten zeer verschillend. Zo scoorde KSO het beste op lokaal werelderfgoed, misschien omdat zij meer (culturele) uitstappen gedaan hebben in de eigen omgeving bijvoorbeeld om te tekenen of fotograferen. Vooral TSO valt op in lokaal werelderfgoed. Want ondanks dat ze in verhouding vrij laag scoorden op alles, behaalden ze hier wel hogere scores.

Religieuze werelderfgoedsites waren veruit de moeilijksten. Sommige islamitische sites zouden enkel door vrij gelovige moslims gevonden kunnen worden of mensen die er specifiek over geleerd hebben. Bij de masteranalyse wordt dit verder uitgewerkt bijvoorbeeld in de link met religie en thuiscultuur.

Toeristische werelderfgoedsites waren het meest gekend. Bij ASO en TSO was dit bij het dubbele en vooral KSO had hier een uitschieter in. BSO had geen groot verschil merkbaar tussen lokaal en toeristisch erfgoed.

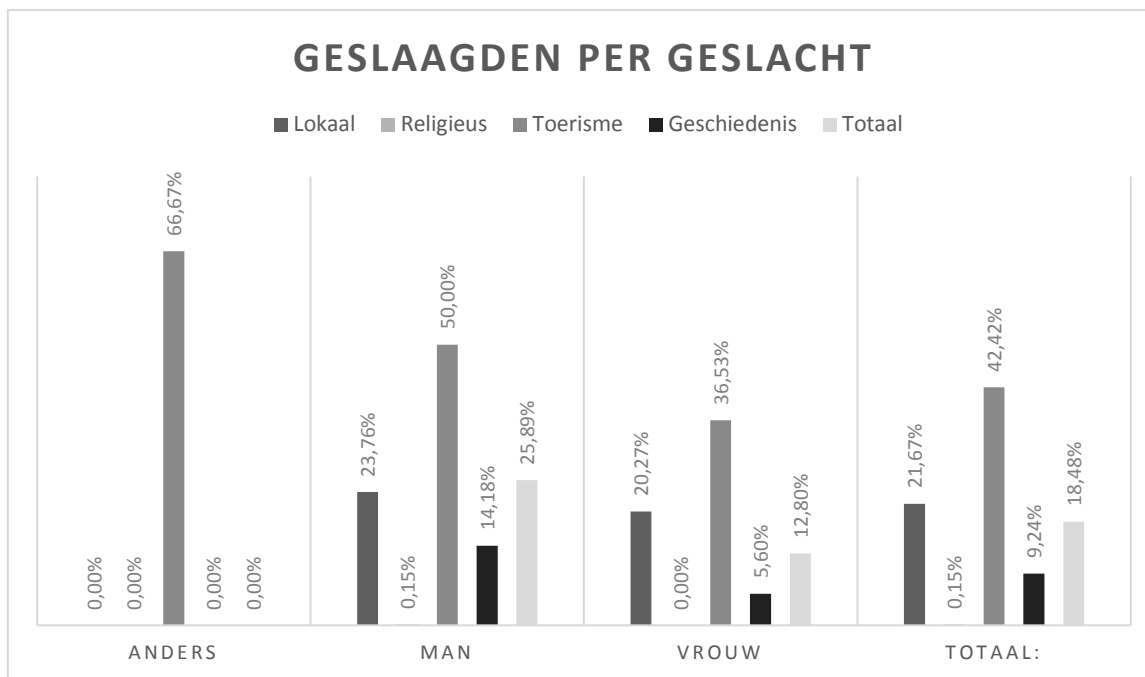
ASO was duidelijk de beste in de pijler geschiedenis. Werelderfgoedsites in verre landen en werelddelen liggen hen blijkbaar meer. Dit kan door de verschillen in kennisbronnen komen.

LOKAAL	Aantal lln	Aantal lln %	Aantal lln	Aantal lln %
Onderwijsvorm	geslaagd	geslaagd	niet geslaagd	niet geslaagd
ASO	94	34,81%	176	65,19%
TSO	34	15,25%	189	84,75%
BSO	7	4,64%	144	95,36%
KSO	8	50,00%	8	50,00%
TOTAAL:	143	21,67%	517	78,33%
RELIGIE	Aantal lln	Aantal lln %	Aantal lln	Aantal lln %
Onderwijsvorm	geslaagd	geslaagd	niet geslaagd	niet geslaagd
ASO	1	0,37%	269	99,63%
TSO	0	0,00%	223	100,00%
BSO	0	0,00%	151	100,00%
KSO	0	0,00%	16	100,00%
TOTAAL:	1	0,15%	659	99,85%
TOERISME	Aantal lln	Aantal lln %	Aantal lln	Aantal lln %
Onderwijsvorm	geslaagd	geslaagd	niet geslaagd	niet geslaagd
ASO	195	72,22%	75	27,78%
TSO	65	29,15%	158	70,85%
BSO	8	5,30%	143	94,70%
KSO	12	75,00%	4	25,00%
TOTAAL:	280	42,42%	380	57,58%
GESCHIEDENIS	Aantal lln	Aantal lln %	Aantal lln	Aantal lln %
Onderwijsvorm	geslaagd	geslaagd	niet geslaagd	niet geslaagd
ASO	55	20,37%	215	79,63%
TSO	4	1,79%	219	98,21%
BSO	0	0,00%	151	100,00%
KSO	2	12,50%	14	87,50%
TOTAAL:	61	9,24%	599	90,76%
TOTAAL	Aantal lln	Aantal lln %	Aantal lln	Aantal lln %
Onderwijsvorm	geslaagd	geslaagd	niet geslaagd	niet geslaagd
ASO	102	37,78%	168	62,22%
TSO	14	6,28%	209	93,72%
BSO	0	0,00%	151	100,00%
KSO	6	37,50%	10	62,50%
TOTAAL:	122	18,48%	538	81,52%

De respondenten hadden de kans om ‘anders’ aan te duiden bij geslacht. Dit was beslist omwille van filantropische redenen. Van de 660 maakten drie leerlingen hiervan gebruik. Omdat dit een verwaarloosbaar aantal is, wordt er enkel gefocust op de onderverdeling man/vrouw.

Op de totaalscore behaalden de mannen bijna het dubbele van de vrouwen. Bij geschiedkundige sites was dit verschil ongeveer drie keer zo groot. Bij toerisme en vooral lokaal werelderfgoed was het dan weer veel kleiner. Zoals reeds gezegd is een verder onderzoek van genderverschillen in geschiedkundige, kunst- en (wereld)erfgoed-site-gerelateerde kennis aangewezen; al zal dit eerder in de Sociale studies zijn, dan in de Kunstwetenschappelijke.

LOKAAL	Aantal lln	Aantal lln %	Aantal lln	Aantal lln %
Geslacht	geslaagd	geslaagd	niet geslaagd	niet geslaagd
Anders	0	0,00%	3	100,00%
Man	67	23,76%	215	76,24%
Vrouw	76	20,27%	299	79,73%
TOTAAL:	143	21,67%	517	78,33%
RELIGIE	Aantal lln	Aantal lln %	Aantal lln	Aantal lln %
Geslacht	geslaagd	geslaagd	niet geslaagd	niet geslaagd
Anders	0	0,00%	3	100,00%
Man	1	0,15%	281	99,85%
Vrouw	0	0,00%	375	100,00%
TOTAAL:	1	0,15%	659	99,85%
TOERISME	Aantal lln	Aantal lln %	Aantal lln	Aantal lln %
Geslacht	geslaagd	geslaagd	niet geslaagd	niet geslaagd
Anders	2	66,67%	1	33,33%
Man	141	50,00%	141	50,00%
Vrouw	137	36,53%	238	63,47%
TOTAAL:	280	42,42%	380	57,58%
GESCHIEDENIS	Aantal lln	Aantal lln %	Aantal lln	Aantal lln %
Geslacht	geslaagd	geslaagd	niet geslaagd	niet geslaagd
Anders	0	0,00%	3	100,00%
Man	40	14,18%	242	85,82%
Vrouw	21	5,60%	354	94,40%
TOTAAL:	61	9,24%	599	90,76%
TOTAAL	Aantal lln	Aantal lln %	Aantal lln	Aantal lln %
Geslacht	geslaagd	geslaagd	niet geslaagd	niet geslaagd
Anders	1	33,33%	2	66,67%
Man	73	25,89%	209	74,11%
Vrouw	48	12,80%	327	87,20%
TOTAAL:	122	18,48%	538	81,52%

Focussites

Twintig focussites werden geselecteerd door middel van exploratieve hypothesen die tijdens het verbeteren en ingeven van de resultaten opvielen. Deze werden bij het bachelor- en masteronderzoek gebruikt om de enorme hoeveelheid sites terug te brengen naar een meer werkbaar aantal. Per subgroep werden er vier sites gekozen en er werden nog vier sites uit de extra groep genomen. De andere werelderfgoedsites waren niet zo interessant omdat ze over het algemeen minder gekend waren. Als niemand het herkende, kan je ook geen correlaties zoeken tussen wie het wel en wie het niet kent. Of omdat de exploratieve hypothese ontstond dat de antwoorden op de ‘van waar’ vragen niet erg interessant waren.

De twintig focussites zijn:

Het Atomium	Lokaal
Het Anne Frank-huis	
De Grote Markt in Brussel	
Het historisch centrum van Brugge	
Notre Dame	Religieus
Het Vaticaan	
Ka'aba in Mekka	
Hagia Sophia in Istanbul	
Eiffeltoren	Toeristisch
Scheve Toren van Pisa	
Colosseum	
Berlijnse Muur	
Vrijheidsbeeld	Geschiedkundig
Chinese muur	
Piramiden en Sfinx van Gizeh	
Macchu Picchu in Peru	
Concentratiekamp Auschwitz	Semi-geschiedkundig
Cristo Redentor in Rio	
Sydney Opera House	
Taj Mahal in Indië	

Aangezien dit de resultaten zijn van het eerste onderzoek, werden enkel de studievormen onderzocht en in hoeverre ‘wat’ en ‘waar’ gekend was. Van waar komt in het volgende deel.

In de categorie van lokale sites konden de respondenten nooit half juist halen. Normaal werkt hier het beschrijven van de site bv. ‘Kathedraal’ noteren bij Santiago de Compostella, maar uiteraard ‘monument met ballen’, krijgt gewoon een ‘1’. Het Atomium staat niet op de UNESCO lijst, toch was het de meest gekende lokale site. Ook kon bijna iedereen het in Brussel plaatsen. Ruim de helft kende het Anne-Frank huis, maar beduidend minder leerlingen wisten het te lokaliseren. De Grote Markt van Brussel is meer gekend door buitenlandse toeristen dan door ons. Ze zagen er andere gebouwen in of plaatsen het in andere Belgische steden. De oude binnenstad van Brugge, ook wereldwijd bekend, kon één derde van de respondenten herkennen.

Atomium	Wat				Waar			
	0	1	3	Tot	0	1	3	Tot
ASO	4	1	265	270	2	2	266	270
TSO	9	4	210	223	9	0	214	223
BSO	18	0	133	151	7	0	144	151
KSO	0	0	16	16	1	0	15	16
TOTAAL:	31	5	624	660	19	2	639	660
%	4,70	0,76	94,54	100	2,88	0,30	96,82	100
Anne Frank Huis	Wat				Waar			
	0	1	3	Tot	0	1	3	Tot
ASO	86	7	177	270	105	17	148	270
TSO	99	4	120	223	111	20	92	223
BSO	75	1	75	151	82	13	56	151
KSO	7	0	9	16	7	0	9	16
TOTAAL:	267	12	381	660	305	50	305	660
%	40,45	1,82	57,73	100	46,21	7,58	46,21	100
Markt Brussel	Wat				Waar			
	0	1	3	Tot	0	1	3	Tot
ASO	84	31	155	270	69	40	161	270
TSO	103	21	99	223	81	14	128	223
BSO	95	16	40	151	80	14	57	151
KSO	5	3	8	16	1	2	13	16
TOTAAL:	287	71	302	660	231	70	359	660
%	43,48	10,76	45,76	100	35,00	10,61	54,39	100
Centrum Brugge	Wat				Waar			
	0	1	3	Tot	0	1	3	Tot
ASO	120	15	135	270	62	20	188	270
TSO	138	14	71	223	105	19	99	223
BSO	108	4	39	151	95	9	47	151
KSO	3	0	13	16	2	1	13	16
TOTAAL:	369	33	258	660	264	49	347	660
%	55,91	5,00	39,09	100	40,00	7,42	52,58	100

De religieuze sites waren het minst gekend door de leerlingen. Toch wisten de helft van de respondenten de Notre Dame te herkennen. Vooral de ASO studenten herkenden het. 43,33% van de leerlingen kon het Vaticaan, Vaticaanstad, Sint-Pietersbasiliek of zelfs ‘huis van de Paus’ te noteren. De locatie was beter gekend doordat Rome werd goed gerekend bij de ‘waar’- maar niet bij de ‘wat’-vraag. Ruim een kwart van de respondenten herkenden de Ka’aba en meer dan de helft konden het in Mekka plaatsen. Niet veel leerlingen kenden de Hagia Sophia, al wisten er wel meer dat het in Istanbul lag.

Notre Dame	Wat					Waar				
	0	1	2	3	Tot	0	1	2	3	Tot
ASO	37	6	29	198	270	42	10	12	206	270
TSO	110	6	28	79	223	102	19	12	90	223
BSO	105	3	21	22	151	101	18	11	21	151
KSO	1	0	3	12	16	4	2	2	8	16
TOTAAL:	253	15	81	311	660	249	49	37	325	660
%	38,33	2,27	12,27	47,13	100	37,73	7,42	5,61	49,24	100
Vaticaan	Wat					Waar				
	0	1	2	3	Tot	0	1	2	3	Tot
ASO	75	7	23	165	270	52	8	1	209	270
TSO	132	4	9	78	223	104	14	1	104	223
BSO	117	1	4	29	151	115	1	0	35	151
KSO	2	0	0	14	16	1	0	0	15	16
TOTAAL:	326	12	36	286	660	272	23	2	363	660
%	49,39	1,82	5,45	43,34	100	41,21	3,48	0,30	55,01	100
Ka’aba Mekka	Wat					Waar				
	0	1	2	3	Tot	0	1	2	3	Tot
ASO	77	51	37	105	270	56	34	7	173	270
TSO	108	39	27	49	223	57	30	3	133	223
BSO	100	32	11	8	151	76	14	1	60	151
KSO	6	3	3	4	16	7	1	4	4	16
TOTAAL:	291	125	78	166	660	196	79	15	370	660
%	44,09	18,94	11,82	25,15	100	29,70	11,97	2,27	56,06	100
Hagia Sophia	Wat					Waar				
	0	1	2	3	Tot	0	1	2	3	Tot
ASO	174	23	41	32	270	178	20	7	65	270
TSO	171	4	44	4	223	174	22	2	25	223
BSO	113	10	24	4	151	113	11	1	26	151
KSO	9	0	7	0	16	8	1	2	5	16
TOTAAL:	467	37	116	40	660	473	54	12	121	660
%	70,76	5,61	17,57	6,06	100	71,67	8,18	1,82	18,33	100

De meest gekende locaties waren de toeristische sites met als grote winnaar de Eiffeltoren. Bijna iedereen kende dit bouwwerk en wist dit juist te situeren. Een andere topper was de Scheve Toren van Pisa, al wisten minder leerlingen het te lokaliseren in Pisa. Schrijffouten werden

goed gerekend doorheen alle enquêtes, aangezien er bijvoorbeeld Pissa, Piza, Pizza, etc. geschreven werd. Vervolgens haalden ook het Colosseum een ruime voldoende. De Berlijnse muur werd iets minder herkend aangezien sommige geschiedenisleerkrachten achter liggen op schema en zij dit deel bijgevolg nog niet gezien hebben.

Eiffeltoren	Wat					Waar				
	0	1	2	3	Tot	0	1	2	3	Tot
ASO	1	0	1	268	270	1	0	0	269	270
TSO	0	0	0	223	223	1	0	0	222	223
BSO	5	0	1	145	151	3	0	3	145	151
KSO	0	0	0	16	16	0	0	0	16	16
TOTAAL:	6	0	2	652	660	5	0	3	652	660
%	0,91	0	0,30	98,79	100	0,76	0	0,45	98,79	100
Scheve Toren Pisa	Wat					Waar				
	0	1	2	3	Tot	0	1	2	3	Tot
ASO	5	0	0	265	270	6	2	4	258	270
TSO	5	1	1	216	223	4	4	10	205	223
BSO	10	0	2	139	151	14	8	4	125	151
KSO	0	1	0	15	16	0	0	0	16	16
TOTAAL:	20	2	3	635	660	24	14	18	604	660
%	3,03	0,30	0,45	96,22	100	3,64	2,12	2,73	91,51	100
Colosseum	Wat					Waar				
	0	1	2	3	Tot	0	1	2	3	Tot
ASO	18	6	15	231	270	4	8	16	242	270
TSO	66	3	14	140	223	25	10	16	172	223
BSO	49	12	11	79	151	24	8	29	90	151
KSO	1	0	0	15	16	0	0	1	15	16
TOTAAL:	134	21	40	465	660	53	26	62	519	660
%	20,30	3,18	6,06	70,46	100	8,03	3,94	9,39	78,64	100
Berlijnse Muur	Wat					Waar				
	0	1	2	3	Tot	0	1	2	3	Tot
ASO	33	1	2	234	270	30	1	9	230	270
TSO	84	6	2	131	223	78	2	10	133	223
BSO	89	5	1	56	151	79	0	14	58	151
KSO	5	0	0	11	16	5	0	0	11	16
TOTAAL:	211	12	5	432	660	192	3	33	432	660
%	31,97	1,82	0,76	65,45	100	29,09	0,45	5,00	65,46	100

Ook bij de geschiedkundige sites was het niet mogelijk om een half punt te scoren. De vierde best gekende werelderfgoedsite van de wereld was het vrijheidsbeeld. Ruim 92% van de studenten kenden het. Ook de Chinese muur staat nog in de top vijf van best gekende sites, maar de Piramide & Sfinx vielen hier wel juist buiten. Al konden velen ze in Egypte en zelfs Caïro of Gizeh situeren. Machu Picchu scoorde veel lager op de lijst, ongetwijfeld door de moeilijke naam, al werd Inca-site ook goed gerekend.

Vrijheids- beeld	Wat				Waar			
	0	1	3	Tot	0	1	3	Tot
ASO	2	0	268	270	3	2	265	270
TSO	13	3	207	223	12	1	210	223
BSO	18	4	129	151	14	8	129	151
KSO	1	0	15	16	0	0	16	16
TOTAAL:	34	7	619	660	29	11	620	660
%	5,15	1,06	93,79	100	4,39	1,67	93,94	100
Chinese Muur	Wat				Waar			
	0	1	3	Tot	0	1	3	Tot
ASO	15	4	251	270	14	5	251	270
TSO	32	4	187	223	22	6	195	223
BSO	31	3	117	151	25	4	122	151
KSO	0	0	16	16	0	0	16	16
TOTAAL:	78	11	571	660	61	15	584	660
%	11,82	1,67	86,51	100	9,24	2,27	88,49	100
Piramide & Sfinx	Wat				Waar			
	0	1	3	Tot	0	1	3	Tot
ASO	20	5	245	270	13	0	257	270
TSO	34	5	184	223	14	2	207	223
BSO	46	1	104	151	26	0	125	151
KSO	0	1	15	16	0	0	16	16
TOTAAL:	100	12	548	660	53	2	605	660
%	15,15	1,82	83,03	100	8,03	0,30	91,67	100
Machu Picchu	Wat				Waar			
	0	1	3	Tot	0	1	3	Tot
ASO	170	15	85	270	156	17	97	270
TSO	199	13	11	223	199	7	17	223
BSO	138	4	9	151	140	5	6	151
KSO	11	2	3	16	9	2	5	16
TOTAAL:	518	34	108	660	504	31	125	660
%	78,49	5,15	16,36	100	76,36	4,70	18,94	100

Zoals reeds eerder verklaard staat Auschwitz bij de extra-geschiedkundige sites omdat het gewoonweg niet mocht ontbreken in dit onderzoek. Het zou normaal net in de geschiedenisles aan bod zijn gekomen en bijgevolg nog vers in het geheugen liggen. Leerlingen hadden moeite met de naam erop te plakken, maar ze wisten dan wel dat het om een werk-, vernietigings- of concentratiekamp ging. Ongetwijfeld dat het WK in Rio de Janeiro een grote invloed had op de hoge score van het Christusbeeld. Bij het Sidney Opera House is de locatie bekender dan dat het een Opera-gebouw is, het is dan ook hét icoon van de stad. De Taj Mahal werd door bijna de helft van de respondenten goed herkend ondanks de moeilijke naam en verre locatie.

Auschwitz	Wat				Waar			
	0	1	3	Tot	0	1	3	Tot
ASO	33	1	236	270	30	1	239	270
TSO	84	6	133	223	78	2	143	223
BSO	89	5	57	151	79	0	72	151
KSO	5	0	11	16	5	0	11	16
TOTAAL:	211	12	437	660	192	3	465	660
%	31,97	1,82	66,21	100	29,09	0,45	70,46	100
Cristo Redentor	Wat				Waar			
	0	1	3	Tot	0	1	3	Tot
ASO	72	8	190	270	26	15	229	270
TSO	120	5	98	223	43	12	168	223
BSO	91	9	51	151	54	7	90	151
KSO	8	0	8	16	2	1	13	16
TOTAAL:	291	22	347	660	125	35	500	660
%	44,09	3,33	52,58	100	18,94	5,30	75,76	100
Opera Sidney	Wat				Waar			
	0	1	3	Tot	0	1	3	Tot
ASO	77	14	179	270	54	11	205	270
TSO	130	14	79	223	104	16	103	223
BSO	102	12	37	151	83	14	54	151
KSO	6	2	8	16	2	2	12	16
TOTAAL:	315	42	303	660	243	43	374	660
%	47,73	6,36	45,90	100	36,82	6,51	56,67	100
Taj Mahal	Wat				Waar			
	0	1	3	Tot	0	1	3	Tot
ASO	86	13	171	270	84	25	161	270
TSO	124	18	81	223	118	34	71	223
BSO	93	15	43	151	98	14	39	151
KSO	0	0	16	16	2	0	14	16
TOTAAL:	303	46	311	660	302	73	285	660
%	45,91	6,97	47,12	100	45,76	11,06	43,18	100

Resultaten Masterpaper

Demografie

De demografische gegevens waren reeds in de bachelorpaper onderzocht. Hieronder vielen leeftijd, geslacht en studievorm (ASO, TSO, BSO, KSO). Deze werden gelinkt aan de focussites en aan de subgroepen: lokaal, religieus, toeristisch en geschiedkundig erfgoed. In dit hoofdstuk wordt de data dieper uitgewerkt.

Best gekende sites

Correlaties en vergelijkingen kunnen tot nieuwe inzichten leiden, maar eerst zijn harde droge cijfers noodzakelijk. De opsomming gaat van best gekende naar minst gekende sites. Om dit te berekenen werd gekeken naar het gemiddelde van wie '3' haalde bij de Wat- en van de Waarvraag. Hierbij zal opvallen dat bijna alle focussites zicht in het topsegment bevinden. 99% van de leerlingen kent de Eiffeltoren, terwijl minder dan 1% de werelderfgoedstad Cordoba herkent. Er is in onderstaande opsomming met grijstinten gewerkt om de verschillende subgroepen aan te tonen: **Lokaal**, **religieus**, **toeristisch** en geschiedkundig werelderfgoed.

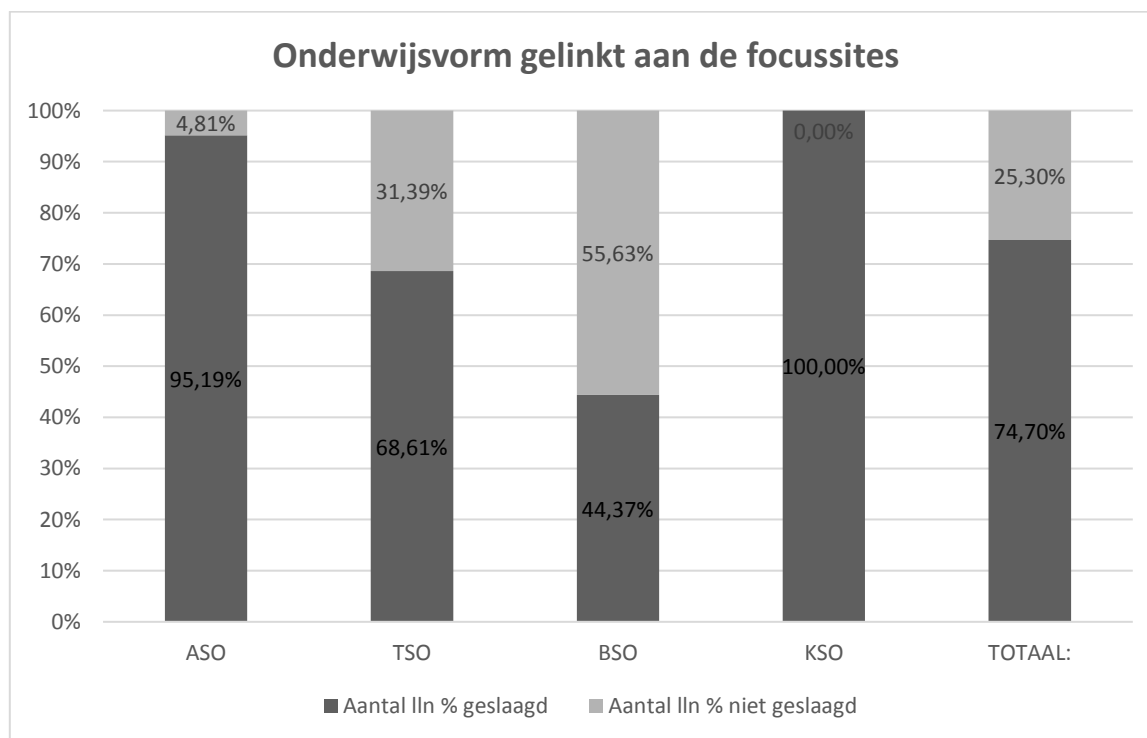
99,09%	Eiffeltoren
95,68%	Het Atomium
95,45%	Scheve toren van Pisa
93,79%	Vrijheidsbeeld
87,50%	Chinese muur
87,35%	Piramiden en Sfinx van Gizeh
82,28%	Colosseum
77,88%	Tower Bridge
70,53%	Louvre
69,09%	Concentratiekamp Auschwitz
68,26%	Berlijnse muur
64,92%	Lagune in Venetië
64,24%	Cristo Redentor in Rio
61,97%	Het Molencomplex Kinderdijk
60,23%	Partenon/Akropolis van Athene
57,12%	Notre Dame van Parijs
56,97%	Mount Rushmore
52,12%	Het Vaticaan
51,97%	Het Anne Frank-huis
51,36%	Sydney Opera house
50,15%	De Grote Markt in Brussel
49,92%	Stonehenge

47,58%	Ka'aba in Mekka
46,74%	De Amsterdamse grachten
45,91%	Het historisch centrum van Brugge
45,08%	Taj Mahal in Indië
42,50%	Sagrada Familia
41,06%	Rode Plein in Moskou
40,91%	De grote mijnsites van Wallonië
36,59%	Trevi Fontein
35,45%	Aboe Simbel
33,41%	Chichen-Itza in Mexico
32,50%	Moai op Paaseiland (Rapa Nui)
30,38%	Pantheon in Rome
30,38%	Het Paleis van Versailles
29,09%	Grotschilderingen van Lascaux
27,73%	Trappenpiramide van Djoser
25,38%	De Kathedraal van Reims
24,55%	Brandenburger Tor
24,55%	Pompeii
23,94%	Macchu Pichu in Peru
21,97%	Plafondschildering in de Sixtijnse Kapel
21,89%	Hagia Sophia in Istanbul
20,83%	Mont Saint-Michel
20,22%	De Dom van Keulen
17,65%	(Dom van) Firenze
13,56%	Karelsbrug in Praag
13,03%	De Vlaamse Begijnhoven
11,44%	Blauwe Moskee in Istanbul
10,30%	Tempel van Angkor Wat
9,85%	Petra in Jordanië
5,45%	De Paltskapel in Aken
5,30%	Leeuwenpoort in Mycene
4,54%	De herenhuizen door Victor Horta
4,47%	Moskee van de Profeet Mohammed in Medina
3,94%	Rotskoepel in Jeruzalem
3,86%	Parlement van Boedapest
1,52%	Al-Aqsamoskee in Jeruzalem
1,36%	Alhambra in Granada
1,36%	Pauselijk Paleis in Avignon
1,29%	Santiago de Compostella
1,29%	Bibliotheek van Celcus, Efese
1,06%	Sint-Catharinaklooster in Sinäi
0,91%	Historisch centrum van Cordoba

Geslaagd op de focussites

Bij de berekening hoeveel leerlingen geslaagd waren op alle 64 sites was dit slechts 18,48%. Als we echter de focussites samen tellen en kijken hoeveel leerlingen op deze twintig sites geslaagd zijn ligt het aantal heel wat hoger: 74,70%. De parate kennis ligt bijgevolg niet zo laag als eerst deed uitschijnen. ASO en KSO scoren hier ook enorm hoog.

Onderwijsvorm gelinkt aan de focussites	Aantal lln geslaagd	Aantal lln % geslaagd	Aantal lln niet geslaagd	Aantal lln % niet geslaagd
ASO	257	95,19%	13	4,81%
TSO	153	68,61%	70	31,39%
BSO	67	44,37%	84	55,63%
KSO	16	100,00%	0	0,00%
TOTAAL:	493	74,70%	167	25,30%

Kennisbronnen

Als we kijken naar de bronnen van kennis van de leerlingen – dus van waar ze de werelderfgoedsite kennen – zijn er ook weer twee onderscheidingen te maken afhankelijk of gekeken wordt naar alle 64 sites of enkel naar de twintig focussites. In de volgende tabel zijn alle antwoorden op de vraag “Van waar ken je deze werelderfgoedsite?” samengeteld en terug te vinden in de grijs gearceerde lijnen. Bij sommige van deze multiple choice vragen konden de leerlingen hun antwoord verder specificeren. Door middel van een codeboek zijn ook deze

antwoorden gesorteerd en zijn hier in de witte rijen weergegeven. Bij de focussites hebben de respondenten veel vaker geschreven van waar ze het kennen (71,49%) dan bij alle sites samen (40,66%). Uiteraard kon bij de specificeringsvraag op de witte lijnen niet altijd iets ingevuld worden. Schooluitstappen en de geschiedenisles zijn de grootste kennisbronnen voor leerlingen. Beide vinden plaats binnen de schoolcontext. Het is bijgevolg onmiskenbaar dat school een enorm grote invloed heeft op de kennis. Op de tweede plaats staan taallessen op school en Amerikaanse mediaproducties, waarover meer in het volgende onderdeel. Als derde komen kunst- en cultuur gerelateerde vakken, al worden die niet in alle onderwijsvormen en –jaren gegeven. Net zoals PAV bijvoorbeeld, dat ook enkel in BSO gegeven wordt. Vervolgens was vakantie en toerisme de grootste bron, wat bewijst dat het zelf beleven van de site ook een grote bron van kennis is. Er werd geprobeerd om de leerlingen te ontmoedigen om te kiezen voor de laatste optie ‘Omdat het het grote symbool is van dat land’. In de proefafname werd duidelijk dat leerlingen nood hadden aan deze categorie, maar omdat het zo nietszeggend is, werd het in het grijs gezet en werd er gevraagd om toch iets anders in te vullen indien dat mogelijk was.

Bronnen voor alle 64 sites samen	Specifieke bron	% aan-gegeven	% aan-gegeven
Niet ingevuld		59,34%	
	Niet ingevuld		85,98%
School		12,14%	
	Schooluitstap		2,71%
	Geschiedenisles		3,41%
	Aardrijkskunde		0,23%
	Kunst/esthetiek/cultuurgerelateerde les		1,49%
	Talen: NL, FR, EN, DE, Grieks & Latijn		1,21%
	PAV (Project Algemene Vakken)		0,63%
Religie of thuiscultuur		2,33%	
Omdat het lokaal is		1,39%	
Vakantie/toerisme		7,39%	
Films/series/TV		9,44%	
	Vlaamstalig programma of zender		0,42%
	Amerikaanse blockbusters & series		1,09%
	Educatieve zenders & documentaires		0,98%
	Gericht op kinderen (bv. animatie)		0,56%
Strip/boek		0,60%	
	Strip		0,15%
	Boek		0,12%
Nieuws/krant		1,85%	
	TV nieuws		0,22%
	Krant (ook online)		0,04%
	Sport		0,22%

Internet/Game		1,62%	
	Internet		0,25%
	Game		0,29%
Anders		0,61%	
<i>Omdat het het grote symbool is van dat land</i>		3,29%	
Bronnen voor alle 20 focussites samen	Specifieke bron	% aan-gegeven	% aan-gegeven
Niet ingevuld		28,51%	
	Niet ingevuld		76,56%
School		20,13%	
	Schooluitstap		5,07%
	Geschiedenisles		5,56%
	Aardrijkskunde		0,39%
	Kunst/esthetiek/cultuurgerelateerde les		1,23%
	Talen: NL, FR, EN, DE, Grieks & Latijn		2,22%
	PAV (Project Algemene Vakken)		1,36%
Religie of thuiscultuur		3,33%	
Omdat het lokaal is		2,05%	
Vakantie/toerisme		12,86%	
Films/series/TV		17,86%	
	Vlaamstalig programma of zender		0,58%
	Amerikaanse blockbusters & series		2,05%
	Educatieve zenders & documentaires		1,45%
	Gericht op kinderen (bv. animatie)		1,33%
Strip/boek		0,97%	
	Strip		0,20%
	Boek		0,19%
Nieuws/krant		3,53%	
	TV nieuws		0,34%
	Krant (ook online)		0,06%
	Sport		0,68%
Internet/Game		2,58%	
	Internet		0,38%
	Game		0,36%
Anders		0,81%	
<i>Omdat het het grote symbool is van dat land</i>		7,37%	

Kennisbronnen gespecificeerd

In bovenstaande tabel tonen de witte rijen de specifieke kennisbronnen. Bij de opruiming en verbreding van de data voor de masterpaper werden deze omgezet in het codeboek om verder te kunnen gebruiken. De specificaties films, games, strips, ... werden echter toch bijgehouden om deze kennis niet te verliezen. Bijvoorbeeld de Vlaamstalige programma's Aspe en het toerismeprogramma Vlaanderen Vakantieland werden genoemd door de respondenten. De

Amerikaanse producties waren het meest uitgebreid: James Bond, Indiana Jones, Top Gear, Gossip Girl, Geordie Shore, Fast & Furious, Thor, Now You See Me, X-men, Da Vinci Code, Angels & Demons, ... Er zijn enkele films die meerdere sites aandoen en hier ook voor gekend zijn zoals The Bucket List (Sfinks & Piramiden, Chinese Muur, Taj Mahal) of Jumper (Sfinks & Piramiden, Colosseum, Tower Bridge). Ook zijn er films die specifiek gelinkt werden aan één bepaalde site zoals The Fault in Our Stars werd zeer vaak genoemd voor de Amsterdamse grachten, Percy Jackson voor de Acropolis, Slumdog Millionaire met de Taj Mahal, Night at the Museum voor de Moai van Paaseiland, National Treasure en Richie Rich voor Mount Rushmore, Titanic en Friends met het Vrijheidsbeeld, Chichén Itza bij Apocalypto, Chinese Muur van Karate Kid, het Vaticaan bij The Borgias, Gladiator en Spartacus bij het Colosseum. Daarnaast waren er ook respondenten die aangaven dat ze hun kennis haalden van educatieve zenders als National Geographic en Discovery Channel afgewisseld met documentaires. Animatieprogramma's gericht op kinderen bleken ook nog hun meerwaarde te tonen. De verfilmingen van Asterix & Obelix, de grotschilderingen van Ice Age, het Colosseum in de Lizzy McGuire Movie, het Vrijheidsbeeld en Mount Rushmore kwamen terug in Ben 10, Phineas & Ferb, Fairly odd parents en Neds Survival Gids, ... Daarnaast mogen Disney films niet vergeten worden. Mijn generatie zou dit waarschijnlijk veel vaker aanhalen dan de Nickelodeon programma's, maar dat heeft natuurlijk met het leeftijdsverschil te maken. Toch gaven ze verschillende Disney films op voor hun duidelijke link: De Klokkenluider van de Notre Dame, Mulan (Chinese Muur), Hercules (Akropolis), Ratatouille (Eiffeltoren), Finding Nemo (Sydney Opera House), Aladdin (Taj Mahal), Brother Bear (grotschilderingen) en de niet-Disneyfilm Anastasia waarin het Rode Plein een grote rol heeft.

Qua strips werden vooral Lucky Luke, Kuifje, Jommeke en Asterix & Obelix genoemd. Boeken waren de algemene encyclopedie of atlas en het specifieke Dagboek van Anne Frank. Bij het antwoord 'sport' bedoelden ze vooral het WK in Rio de Janeiro waar het Cristo Redentor-beeld bij iedere intro getoond werd. Ook de Tour de France, Australian Open en Olympische Spelen geven culturele highlights weer. In de categorie internet werden Facebook, Wikipedia, Youtube, Instagram en de humoristische meme-website 9GAG genoemd. Tot slot werden de online games Assasins Creed en Grand Theft Auto (GTA) tegenover fysieke spelen als Monopoly en Legosets geplaatst. Dit was vrij onverwacht voor mij, maar natuurlijk tonen deze bord- en bouwspelen vele culturele highlights van de wereld.

Het is duidelijk dat de informele bronnen zeer belangrijk zijn voor parate kennis rond werelderfgoed. Media is een ideale manier om kennis over te brengen en het zou daarom

aangemoedigd moeten worden om meer games, films en series te maken waarbij op een informele manier ook kennis wordt overgedragen en meegegeven. Zelfs al is het een programma als Geordie Shore of An Idiot Abroad waarbij in iedere aflevering een andere stad of land wordt bezocht. Al staat drama op de voorgrond, de achtergrond komt hier automatisch bij en kan wel iets bijbrengen aan het publiek. Het drama is voor veel jongeren namelijk makkelijk en noodzakelijk om te beginnen met kijken, educatieve programma's in de traditionele zin van het woord worden als niet zo interessant ervaren.

Vaak voorkomende fouten

Doorheen de verwerking van de enquêtes vielen enkele vaak voorkomende fouten op. In totaal werden 15 exploratieve hypothesen gemaakt die vervolgens bijgehouden werden in het codeboek. Deze fouten zijn bijna allemaal te verklaren. In de kolom 'Juist' is het gemiddelde geplaatst tussen de correcte antwoorden op de 'wat' en op de 'waar'-vraag.

De Notre Dame van Reims en Parijs zijn dezelfde bouwstijl en lijken daarom erg op elkaar. Enkel een getraind oog of wie er reeds geweest is zal de verschillen opmerken en herkennen. Omdat Notre Dame of Kathedraal bij de 'Wat-vraag' juist werd gerekend verklaard waarom er toch zoveel respondenten het juist hadden.

Dat er een vaak voorkomende fout bestaat bij Auschwitz is iets meer choquerend. Alles in verband met nazi's wordt in Duitsland gesitueerd en dat "Arbeit Macht Frei" op de gekende poort staat, maakt het er niet beter op. Dit is ook het geval bij het Anne Frank-huis. Sommigen herkennen het Kamp van Auschwitz als het Fort van Breendonk, waarschijnlijk omdat ze enkel dit laatste in de geschiedenisles hebben gezien of omdat ze hier op uitstap zijn geweest.

Veel mensen denken dat de Tower Bridge eigenlijk London Bridge heet, dit is ook in het echte leven een gekend probleem. Als je London Bridge ingeeft op Google Images krijg je ook allemaal foto's van de Tower Bridge. Daarom werd dit uiteindelijk ook goed gerekend in het codeboek.

Pantheon en Parthenon is een begrijpelijke fout, het oude Griekenland en het oude Rome blijktbaar ook. De Brandenburger Tor lijkt totaal niet op de Parijse Arc de Triomphe, maar het is wel een triomfboog.

De Grote Markt in Brussel blijkt net zo gemakkelijk in Leuven of Antwerpen te kunnen liggen, net zoals Brugge ook soms voor Gent doorgaat. Ook wordt het stadhuis van Brussel vaak als religieus gebouw herkend, een kerk of kathedraal en dit waarschijnlijk door de ‘klokkentoren’.

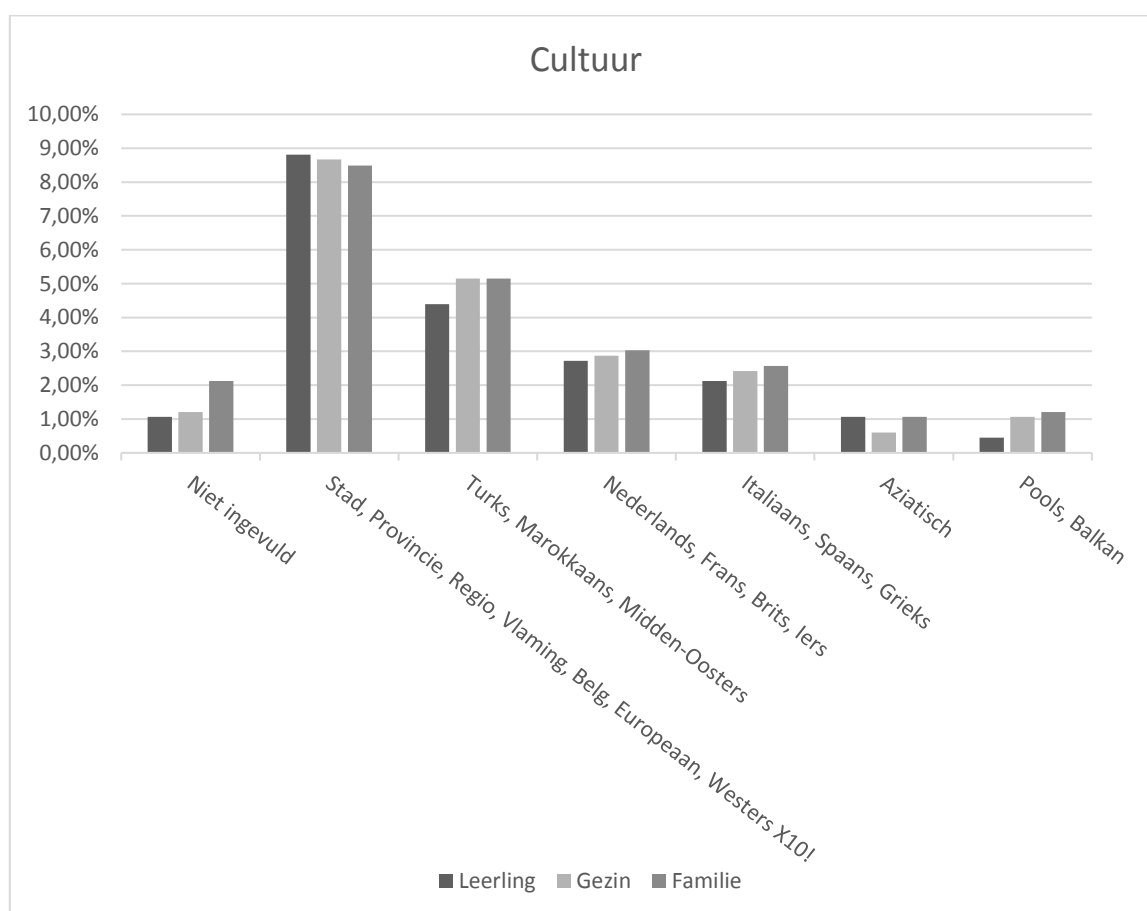
De scheve toren van ‘Pizza’ is hét symbool van Italië en wordt daardoor soms in Rome geplaatst. Het parlement van Boedapest wordt vaker in Londen geplaatst dan in Boedapest zelf. De Taj Mahal wordt door zijn minaretten vaak gelinkt aan en in de Islamitische wereld en blijktbaar zijn de Grotten van Han een werelds hoogtepunt op vlak van grotschilderingen, wie had dat ooit gedacht!

Werelderfgoedsite	Fout antwoord	Lln	%	Juist
De Kathedraal van Reims	Parijs	115	17,42%	25,38%
Concentratiekamp Auschwitz	Duitsland	92	13,94%	69,09%
Tower Bridge	London Bridge	91	13,79%	77,88%
Pantheon in Rome	Griekenland / Parthenon	86	13,03%	30,38%
Brandenburger Tor	Parijs / Arc Du Thriomphe	80	12,12%	24,38%
De Grote Markt in Brussel	Leuven	77	11,67%	50,15%
De Grote Markt in Brussel	Antwerpen	58	8,79%	50,15%
Concentratiekamp Auschwitz	In Breendonk	49	7,42%	77,88%
Het historisch centrum van Brugge	Gent	48	7,27%	45,91%
De Grote Markt in Brussel	Religieus gebouw	41	6,21%	50,15%
Het Anne Frank-huis	Duitsland / Berlijn	35	5,30%	51,97%
Scheve toren van Pisa	Rome	34	5,15%	95,45%
Parlement van Boedapest	London Parliament	33	5,00%	3,86%
Taj Mahal in Indië	In de Islamitische wereld	32	4,85%	45,08%
Grottschilderingen van Lascaux	Grotten van Han	30	4,55%	29,09%

Cultuur van de respondenten

Om de cultuur van de leerlingen te bepalen werd gevraagd naar twee culturen of afkomsten waarmee zij zichzelf, hun ouders en hun grootouders identificeren. Uiteraard is de grootste kolom degene waarbij de leerlingen Limburg, Vlaming, Belg, etc. mogen geven. Hierbij wordt duidelijk dat de familiale afkomst meer divers is dan de leerlingen zelf. Toch zijn de resultaten niet zo divers als verwacht zou worden in Limburgse scholen. Misschien is dit te verklaren door het feit dat vooral ‘witte’ scholen deelnamen aan het onderzoek. Zij waren meer geneigd om in te gaan op het verzoek om deel te nemen aan dit onderzoek.

Cultuur	Leerling		Gezin		Familie	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Niet ingevuld	7	1,06%	8	1,21%	14	2,12%
Stad, Provincie, Regio, Vlaming, Belg, Europeaan, Westers	582	88,18%	572	86,67%	560	84,85%
Turks, Marokkaans, Midden-Oosters	29	4,39%	34	5,15%	34	5,15%
Nederlands, Frans, Brits, Iers	18	2,72%	19	2,87%	20	3,03%
Italiaans, Spaans, Grieks	14	2,12%	16	2,42%	17	2,57%
Aziatisch	7	1,06%	4	0,60%	7	1,06%
Pools, Balkan	3	0,45%	7	1,06%	8	1,21%

In de volgende tabel zijn enkele interessante bevindingen op te merken. Omdat er echter zo weinig leerlingen zichzelf als cultureel divers beschouwen, ontstaat het probleem dat deze afnamegroepen te klein zijn om echt goede conclusies te kunnen trekken. Als er bijvoorbeeld maar twee Britse en Franse leerlingen waren, resulteert dit automatisch in 100%, 50% of 0%.

De Nederlandse en Turkse leerlingen presteren veruit het slechtst, maar ook hier waren niet voldoende gegevens beschikbaar om conclusies hierover te ondersteunen.

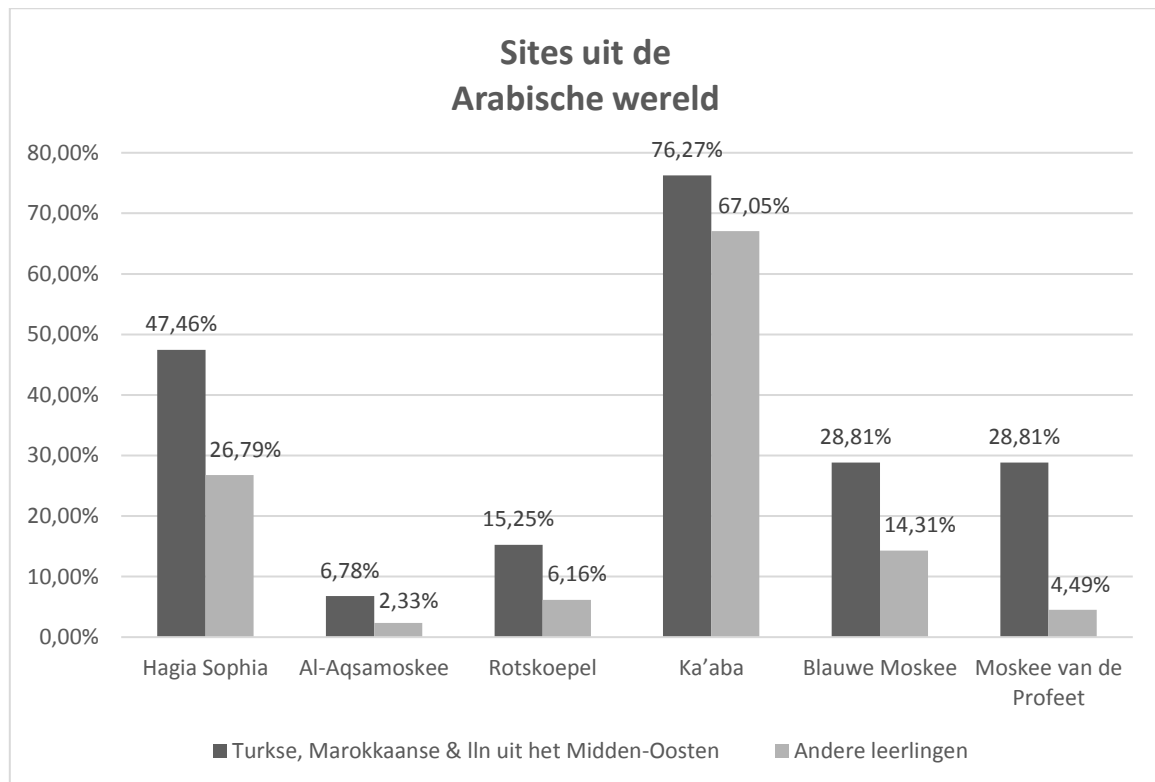
Wat wel heel interessant is en kan gezegd worden door de grotere subgroepen is dat leerlingen die zichzelf het globalere Belg/Europeaan/Westerse label geven, beter scoren dan leerlingen die zich het nauwere stad/provincie/Vlaming label toe-eigenen. Hieruit blijkt dat de cultuur – zelfs binnen één land – waarmee de leerlingen zich vereenzelvigen ook weerspiegeld hoe zij naar ‘wereld’-erfgoed kijken en welke parate kennis ze hierover hebben. Dit zou tot verschillende zeer interessante vervolgonderzoeken kunnen leiden. Als leerlingen een globaler beeld van de wereld hebben, scoren zij dan ook automatisch beter op vakken zoals internationale geschiedenis, kunstgeschiedenis, aardrijkskunde, buitenlandse literatuur, etc.?

Cultuur van de leerling gelinkt aan de focussites	Geslaagd	Niet geslaagd	% geslaagd binnen de cultuur
Brits, Iers	2	0	100,00%
Belg, Europeaan, Westers	133	18	88,08%
Midden-Oosters	4	1	80,00%
Marokkaans	3	1	75,00%
Stad, Provincie, Vlaming	316	115	73,32%
Aziatisch	5	2	71,43%
Niet ingevuld	5	2	71,43%
Pools	2	1	66,67%
Grieks	3	2	60,00%
Italiaans	5	4	55,56%
Frans	1	1	50,00%
Turks	9	11	45,00%
Nederlander	5	9	35,71%
TOTAAL	493	167	
TOTAAL %	74,70%	25,30%	

De leerlingen van de Turkse, Marokkaanse en Midden-Oosterse cultuur kunnen gerekend worden tot de Arabische wereld. Hieronder ressorteren de leerlingen die zichzelf, hun gezin of hun familie rekenden tot deze cultuur. Zij vertegenwoordigen in dit onderzoek 4,39% van de respondenten, een redelijk laag cijfer mede door de minder cultureel diverse scholen. In de tabel hieronder worden hun resultaten vergeleken met die van de rest van de ondervraagde leerlingen. Over de gehele lijn scoren zij beter dan de andere leerlingen. Bij de Hagia Sophia is dit bijna het dubbel en bij de Al-Aqsamoskee is hun resultaat drie keer zo goed. Ook de Rotskoepel in Jeruzalem en de Ka'aba in Mekka kennen zij beter. En ondanks dat evenveel leerlingen uit de Arabische wereld de Blauwe en Moskee van de Profeet Mohammed kennen valt toch op dat er bij deze laatste 24% verschil is tussen de twee groepen leerlingen. Het kan bijgevolg bevestigd

worden dat leerlingen uit de Arabische wereld beter op de hoogte zijn van diens sites.

Sites uit de Arabische wereld	Turkse, Marokkaanse & Iln uit het Midden-Oosten	Andere leerlingen
Hagia Sophia	47,46%	26,79%
Al-Aqmoskee	6,78%	2,33%
Rotskoepel	15,25%	6,16%
Ka'aba	76,27%	67,05%
Blauwe Moskee	28,81%	14,31%
Moskee van de Profeet	28,81%	4,49%

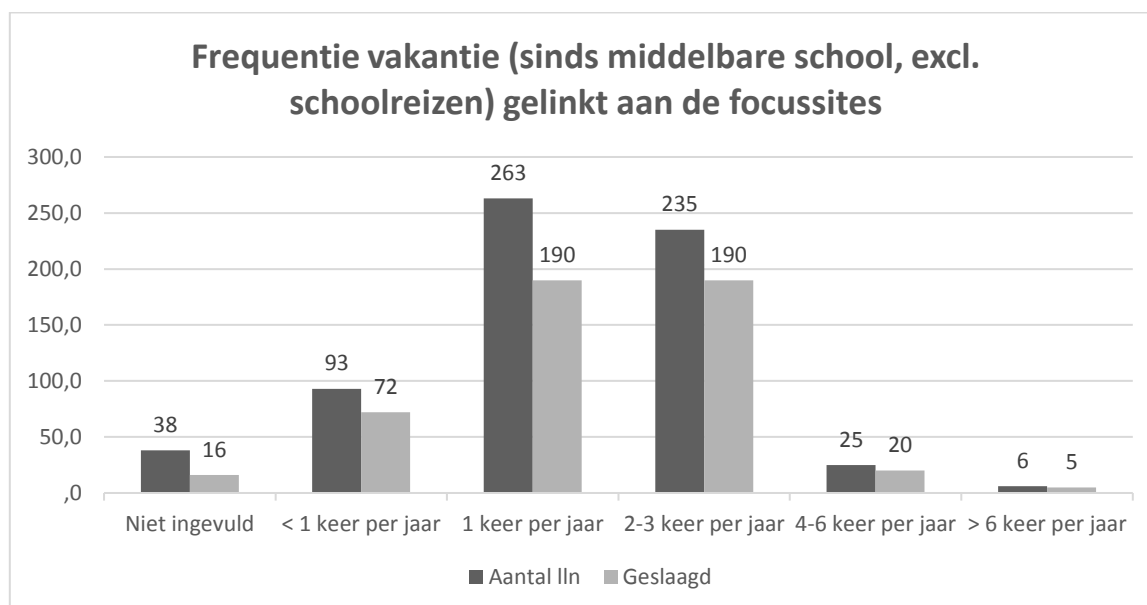
Vakantievoorkeuren

94,09% van de leerlingen was sinds de middelbare school (+/- 6 jaar) op vakantie geweest. Hiertoe werden schoolreizen uiteraard niet mee gerekend. Bijgevolg zijn er slechts 5,76% of 39 leerlingen die nooit op vakantie gegaan zijn. Er is een duidelijk verschil te merken tussen de resultaten van beide groepen. Respondenten die reizen scoren aanzienlijk beter op de focussites dan leerlingen die niet reizen.

Vakanties (sinds middelbare school, excl. schoolreizen) gelinkt aan de focussites	% Iln die dit antwoord gaven	Geslaagd	Niet geslaagd	% geslaagd binnen het antwoord
Niet ingevuld	0,15%	0	1	0,00%
Ja	94,09%	475	146	76,49%
Nee	5,76%	18	20	47,37%
TOTAAL		493	167	
TOTAAL %		74,70%	25,30%	

Dit kan zelfs uitgebreid worden naar het aantal reizen per jaar. Leerlingen die veel reizen scoren beter dan leerlingen die eens per jaar of minder reizen. Dit verschil is kleiner dan leerlingen die wel of niet reizen, maar toch 6% tussen de groep die het meest en het minst reizen. Het merendeel van de leerlingen, bijna 40%, reist eens per jaar. Toch komt 2 à 3 keer per jaar ook ruim 35% voor, veel vaker dan minder dan één keer per jaar wat ongeveer 14% van de respondenten doen.

Frequentie vakantie (sinds middelbare school, excl. schoolreizen) gelinkt aan de focussites	% Iln die dit antwoord gaven	Geslaagd	Niet geslaagd	% geslaagd binnen het antwoord
Niet ingevuld	5,76%	16	22	42,11%
< 1 keer per jaar	14,09%	72	21	77,42%
1 keer per jaar	39,85%	190	73	72,24%
2-3 keer per jaar	35,61%	190	45	80,85%
4-6 keer per jaar	3,79%	20	5	80,00%
> 6 keer per jaar	0,91%	5	1	83,33%
TOTAAL		493	167	
TOTAAL %		74,70%	25,30%	

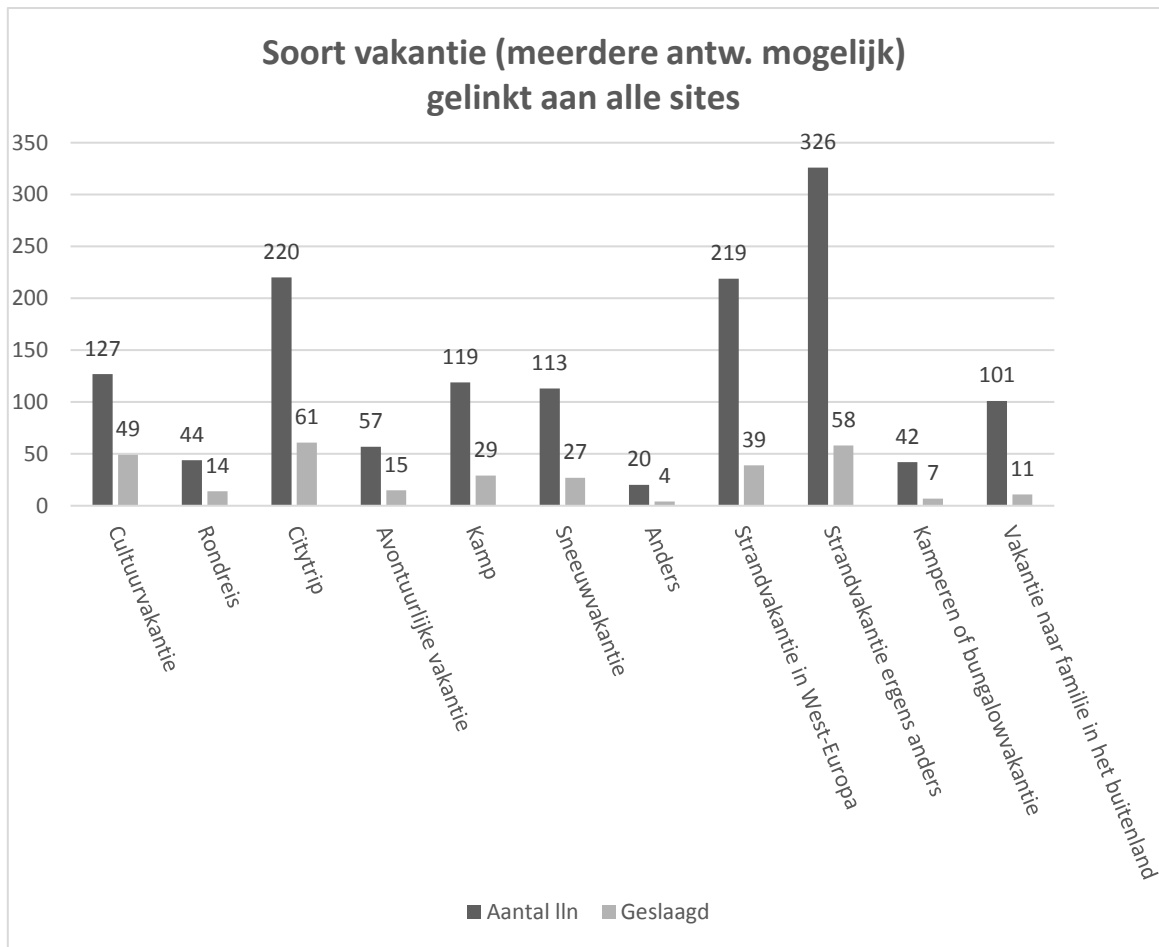

Natuurlijk hangt de werelderfgoedwaarde af van wat voor vakantie de leerlingen deden. Dit is vergeleken met alle bevraagde sites, omdat er dan ook meer data te verzamelen viel en de verschillen beter tot uiting kwamen. De leerlingen konden hier meerdere antwoorden selecteren, daarom is het totaal niet 660.

Cultuurvakanties, rondreizen en citytrips staan in de top drie. Dit bewijst dat het soort vakantie duidelijk weerslag heeft op de opgedane kennis van het gebied. Strandvakanties, kamperen en buitenlands familie bezoeken scoren het laagst. Deze groepen doen blijkbaar weinig tot geen culturele bezoeken in het land dat ze bezoeken.

De twee uitschieters in dit onderzoek zijn de hoogste en laagste score, die een groot verschil hebben tussen de tweede en voorlaatste plaats. Op deze manier kan bijvoorbeeld geïnterpreteerd worden dat leerlingen die nog sterke banden hebben met families die in het buitenland wonen en deze ook gaan bezoeken, niet automatisch een betere kijk hebben op ‘wereld’-erfgoed.

Soort vakantie (meerdere antw. mogelijk) gelinkt aan alle sites	% In die dit antwoord gaven	Geslaagd	Niet geslaagd	% geslaagd binnen het antwoord
Cultuurvakantie	9,15%	49	78	38,58%
Rondreis (backpack-, wandel-, fiets-, motor-, auto-, ... vakantie)	3,17%	14	30	31,82%
Citytrip	15,85%	61	159	27,73%
Avontuurlijke (sportieve of kicks-) vakantie	4,11%	15	42	26,32%
Kamp met een organisatie, jeugdbeweging of club	8,57%	29	90	24,37%
Sneeuwvakantie	8,14%	27	86	23,89%
Anders	1,44%	4	16	20,00%
Strandvakantie in West-Europa	15,78%	39	180	17,81%
Strandvakantie ergens anders Bv. Zuid-Europa	23,49%	58	268	17,79%
Kamperen of bungalowvakantie	3,03%	7	35	16,67%
Vakantie naar familie in het buitenland	7,28%	11	90	10,89%
TOTAAL		314	1074	
TOTAAL %		22,62%	77,38%	

Daguitstappen

Er werd gevraagd naar het soort daguitstappen dat de respondenten deden:

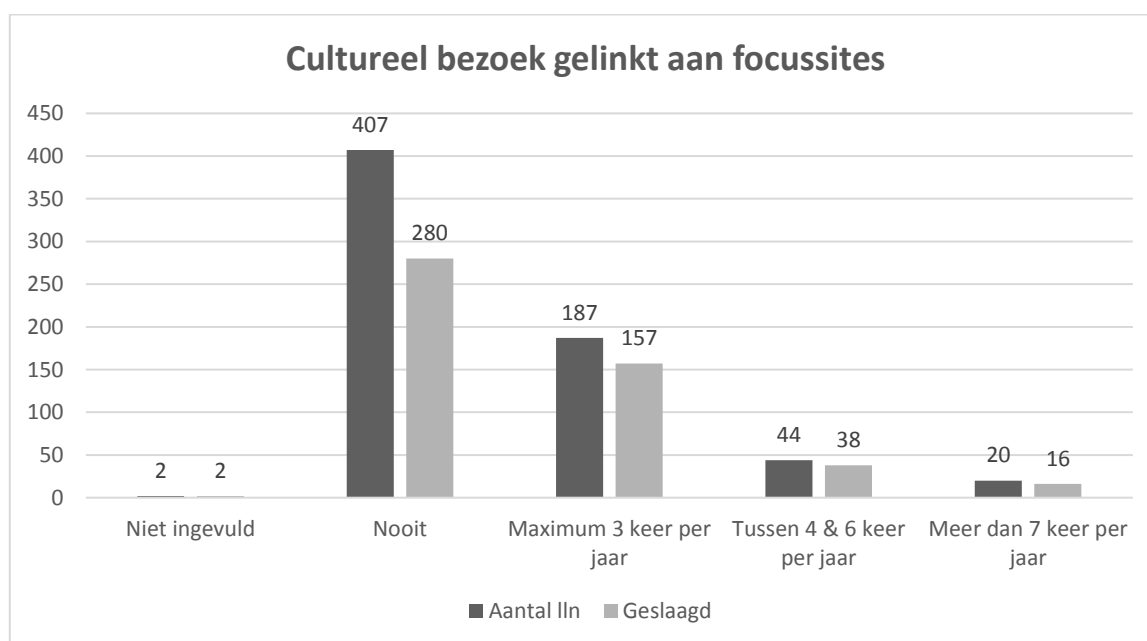
- Dierentuinen, natuur & avontuurlijk
- Water- & attractieparken
- Erfgoed, geschiedenis & kunst (bv. als een toerist een stad ontdekken)
- Shoppen
- Een dagje naar de zee gaan
- Ik doe nooit daguitstappen

De leerlingen mochten twee opties kiezen en 11,97% keer werd als antwoord ‘Erfgoed, geschiedenis en kunst’ gegeven. In totaal waren 1320 vakjes aangeduid waarvan 158 keer bij deze optie. De resultaten bleken echter niet interessant te zijn voor dieper onderzoek.

Wat wel belangwekkend was, was de vraag naar culturele bezoeken: “Bezoek je vrijwillig (dus zonder verplichting van ouders of school) tentoonstellingen, musea of erfgoedsites in binnen- of buitenland?” Hierop antwoorde ruim 61,67% van de leerlingen nooit. Een zeer hoog aantal.

Zij scoren ook beduidend lager dan de respondenten die dit wel doen. Sensatiegericht promoten van erfgoedsites en delen van boeiende tentoonstellingen en musea kan hierbij helpen.

Cultureel bezoek gelinkt aan focussites	% Iln die dit antwoord gaven	Geslaagd	Niet geslaagd	% geslaagd binnen het antwoord
Niet ingevuld	0,30%	2	0	100%
Nooit	61,67%	280	127	68,80%
Maximum 3 keer per jaar	28,33%	157	30	83,96%
Tussen 4 & 6 keer per jaar	6,67%	38	6	86,36%
Meer dan 7 keer per jaar	3,03%	16	4	80,00%
TOTAAL		493	167	
TOTAAL %		74,70%	25,30%	

Op vlak van geslacht is er ook een verschil vast te stellen tussen mannen en vrouwen. In het algemeen gaan meisjes vaker culturele uitstappen doen. Behalve de meest frequente bezoekers – die wel maar een zeer kleine groep zijn – die dan wel weer jongens zijn. Misschien ziet deze groep het meer als een hobby en is dit voor meisjes minder snel het geval.

Cultureel bezoek gelinkt aan geslacht	% Iln die dit antwoord gaven	Man	Vrouw	Anders
Niet ingevuld	0,30%	0%	0,53%	0%
Nooit	61,67%	65,61%	58,67%	66,67%
Maximum 3 keer per jaar	28,33%	24,11%	31,47%	33,33%
Tussen 4 & 6 keer per jaar	6,67%	6,03%	7,20%	0%
Meer dan 7 keer per jaar	3,03%	4,25%	2,13%	0%

TV-gedrag

Ruim 95,76% van de leerlingen kijkt thuis meer dan twee uur TV per week. Van deze jongeren is 75,16% geslaagd op de focussites. Toch zijn er ook 28 respondenten, of 4,24%, die geen TV kijken. Zij scoren gemiddeld meer dan 5% lager dan leerlingen die dat wel doen.

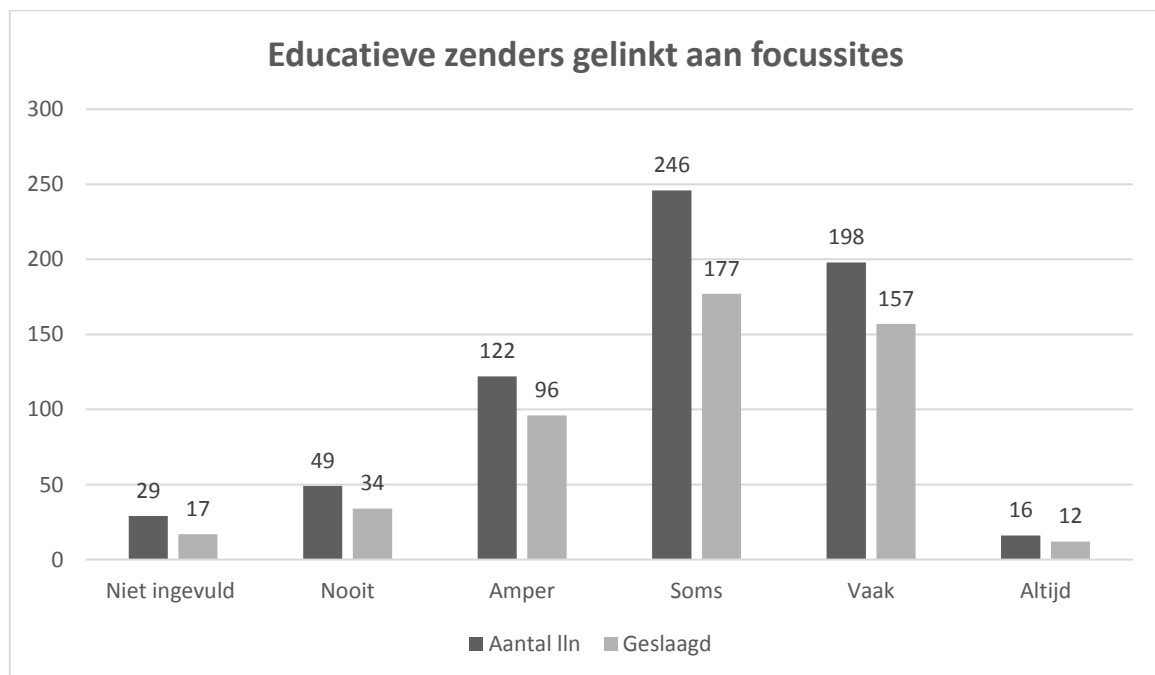
TV kijken?	Aantal	%	Geslaagd op focussites %
Ja	632	95,76%	75,16%
Nee	28	4,24%	69,23%

Ook de top drie zenders die thuis op staan reflecteert zich in de resultaten. De meer educatieve of 'serieuzere' zenders scoren beter dan de meer kinderlijke, sportieve of muzikale zenders. Canvas en National Geographic leiden hierbij duidelijk de lijst gevolgd door Eén en Discovery Channel. Jim-TV, MTV, Disney Channel en Sporting Telenet scoren het slechtst. Ook is er een grote kloof tussen de beste en de slechtst scorende zenders. Dit bewijst dat de TV-cultuur thuis een grote invloed heeft op de parate culturele kennis van jongeren. Of dit een oorzaak of een gevolg is, is niet te zeggen. Wordt er minder naar deze educatieve zenders gekeken omwille van de thuiscultuur, of is de thuiscultuur een gevolg van de mindere appreciatie van educatievere zenders? Als families die nu altijd naar lager gerangschikte zenders kijken, opeens enkel de hoger geplaatste zenders konden bekijken, zouden ze dan op termijn ook beter scoren?

TV-zender gelinkt aan focussites	% ln die dit antwoord gaven	Geslaagd	Niet geslaagd	% geslaagd binnen het antwoord
Canvas	2,12%	18	18	50,00%
National Geographic	2,06%	15	20	42,86%
Eén	14,55%	67	180	27,13%
Discovery Channel	6,54%	27	84	24,32%
Vier	12,72%	50	166	23,15%
Nederlandse zenders	3,30%	12	44	21,43%
Buitenlandse zenders	4,18%	14	57	19,72%
Anders	3,31%	11	45	19,64%
2BE	10,07%	25	146	14,62%
Vitaya	1,65%	4	24	14,29%
VTM	23,20%	54	340	13,71%
Vijf	4,77%	10	71	12,35%
Sporting Telenet	1,12%	2	17	10,53%
Disney Channel	1,12%	2	17	10,53%
MTV	7,71%	12	119	9,16%
Jim	1,59%	1	26	3,70%
TOTAAL		324	1374	
TOTAAL %		19,08%	80,92%	

Zoals verwacht scoorden de leerlingen die thuis nooit educatieve zenders hebben opstaan – zoals National Geographic, Discovery Channel, History Channel, etc. – ook minder goed op hun parate kennis werelderfgoedsites. ‘Amper’ scoort wel weer hoger dan ‘soms’ en ‘vaak’ heeft meer dan ‘altijd’, dus hier is geen lijn in te trekken. Behalve dus dat wie nooit zulke zenders heeft opstaan, sowieso minder scoort dan alle andere subgroepen.

Educatieve zenders gelinkt aan focussites	% In die dit antwoord gaven	Geslaagd	Niet geslaagd	% geslaagd binnen het antwoord
Niet ingevuld	4,39%	17	12	58,62%
Nooit	7,42%	34	15	69,39%
Amper	18,48%	96	26	78,69%
Soms	37,27%	177	69	71,95%
Vaak	30,00%	157	41	79,29%
Altijd	2,42%	12	4	75,00%
TOTAAL		493	167	
TOTAAL %		74,70%	25,30%	

Jongens hebben het vaakst educatieve zenders opstaan thuis. In de categorie ‘vaak’ is dit bij meisjes slechts de helft zoveel als bij de jongens. In de ‘soms’ categorie steken ze er ook heel erg boven uit. Uiteraard hangt dit mede af van het gezin en beslist de leerling niet altijd welke zender gekozen wordt, maar uiteraard is de leerling wel deel van dit gezin.

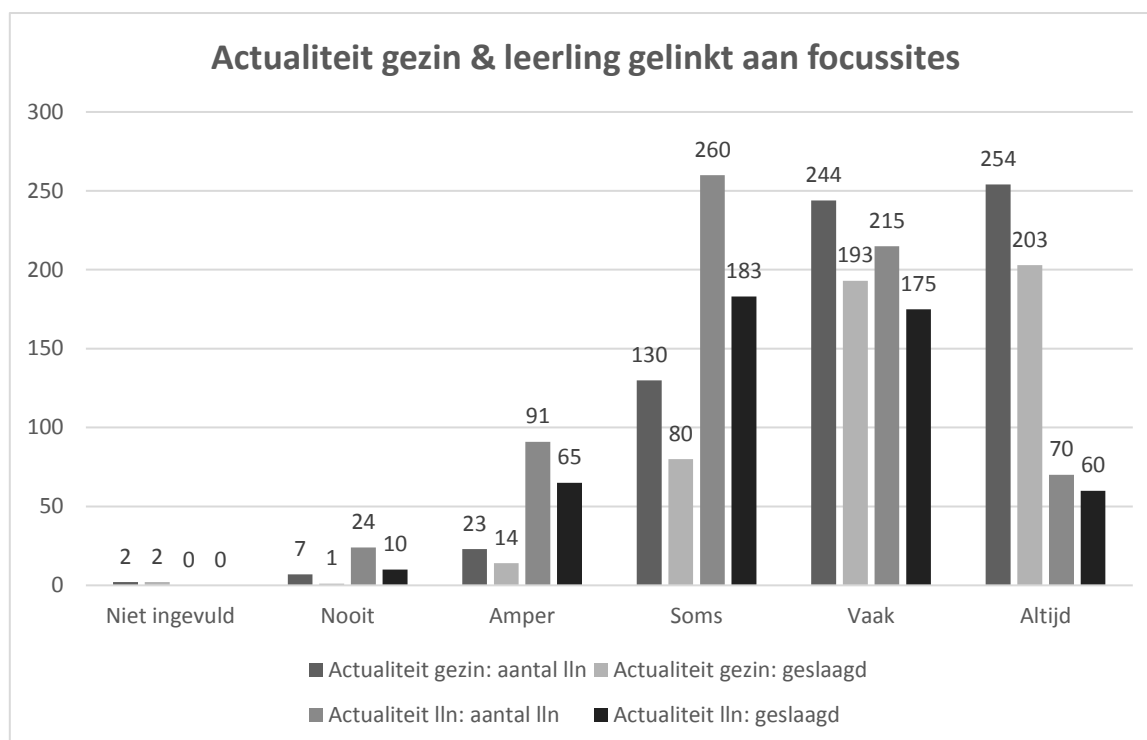
Educatieve zenders gelinkt aan geslacht	% ln die dit antwoord gaven	Man	Vrouw	Anders
Niet ingevuld	4,39%	4,96%	4,00%	0%
Nooit	7,42%	5,32%	8,80%	33,33%
Amper	18,49%	13,48%	22,40%	0%
Soms	37,28%	32,27%	41,33%	0%
Vaak	30,00%	41,13%	21,33%	66,67%
Altijd	2,42%	2,84%	2,14%	0%

Actualiteit

Werelderfgoedsites, komen in tegenstelling tot kleinere erfgoedsites of archeologische sites vaak in het nieuws. Bijgevolg zou actualiteit ook een goede bron kunnen zijn voor de parate kennis van de leerlingen op vlak van werelderfgoed.

Dit blijkt te kloppen. Hoe meer het gezin de actualiteit volgt, hoe beter de leerlingen scoren. ‘Nooit’ valt hierbij bijzonder laag uit. Deze desinteresse van het gezin is bijgevolg veel zwaarder dan verwacht. Vervolgens zijn er twee groepen, ‘amper – soms’ en ‘vaak – altijd’. Deze laatste groep scoort procentueel veel beter dan de eerste groep. Deze groep is gelukkig ook het grootst. Samen vormen ze ruim 75% van de gezinnen. Bij de leerlingen is dit iets genuanceerder. Zij volgens iets vaker ‘nooit’ de actualiteit en veel minder vaak ‘altijd’. De middenmoot is hier het grootste. Toch is hier ook een groot verschil te merken tussen groep één en twee. Hoe meer de student zelf de actualiteit volgt, hoe beter de parate werelderfgoedkennis.

Actualiteit gezin gelinkt aan focussites	% ln die dit antwoord gaven	Geslaagd	Niet geslaagd	% geslaagd binnen het antwoord
Niet ingevuld	0,30%	2	0	100%
Nooit	1,06%	1	6	14,29%
Amper	3,48%	14	9	60,87%
Soms	19,70%	80	50	61,54%
Vaak	36,97%	193	51	79,10%
Altijd	38,48%	203	51	79,92%
Actualiteit leerling gelinkt aan focussites	% ln die dit antwoord gaven	Geslaagd	Niet geslaagd	% geslaagd binnen het antwoord
Nooit	2,03%	10	14	41,67%
Amper	13,18%	65	26	71,43%
Soms	37,12%	183	77	70,38%
Vaak	35,50%	175	40	81,40%
Altijd	12,17%	60	10	85,71%
TOTAAL		493	167	
TOTAAL %		74,70%	25,30%	

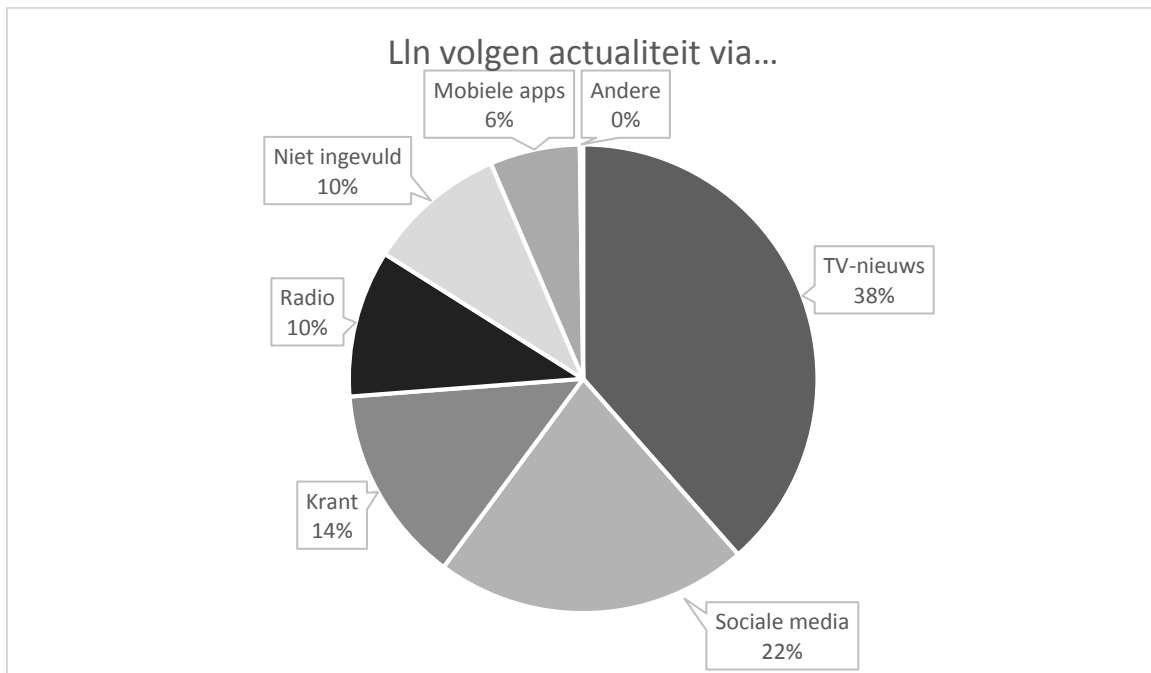

Volgens de gegevens van dit onderzoek zijn mannen meer bezig met de actualiteit dan vrouwen. Dubbel zoveel jongens als meisjes duiden ‘altijd’ aan bij de vraag of ze de actualiteit volgen. Ook bij de ‘vaak’ categorie nemen de jongens de overhand. Hoe dit komt zal verder, diepgaander onderzoek moeten uitwijzen.

Actualiteit leerling gelinkt aan geslacht	% lln die dit antwoord gaven	Man	Vrouw	Anders
Nooit	2,03%	3,90%	2,93%	66,67%
Amper	13,18%	13,83%	13,60%	33,33%
Soms	37,12%	32,27%	45,07%	0%
Vaak	35,50%	35,11%	30,93%	0%
Altijd	12,17%	14,89%	7,47%	0%

De jongeren volgen de actualiteit vooral via het nieuws, waarschijnlijk omdat dit thuis gekeken wordt en zij gewoon meekijken. Bijna de helft volgt het slechts via sociale media, waarschijnlijk omdat ze enkele pagina's volgen en zo automatisch berichten ontvangen. Toch is er een enorm verschil met mobiele apps. Er zou verwacht worden dat deze enorm populair zijn, maar de drempel om een nieuwsapp te downloaden op tablet of smartphone blijkt toch nog te groot. Meer traditionele media als krant en radio worden vaker door de leerlingen gevolgd.

LIn volgen actualiteit via...	%
TV-nieuws	38,49%
Sociale media	21,66%
Krant	13,64%
Radio	10,15%
Niet ingevuld	9,62%
Mobiele apps	6,21%
Andere	0,23%

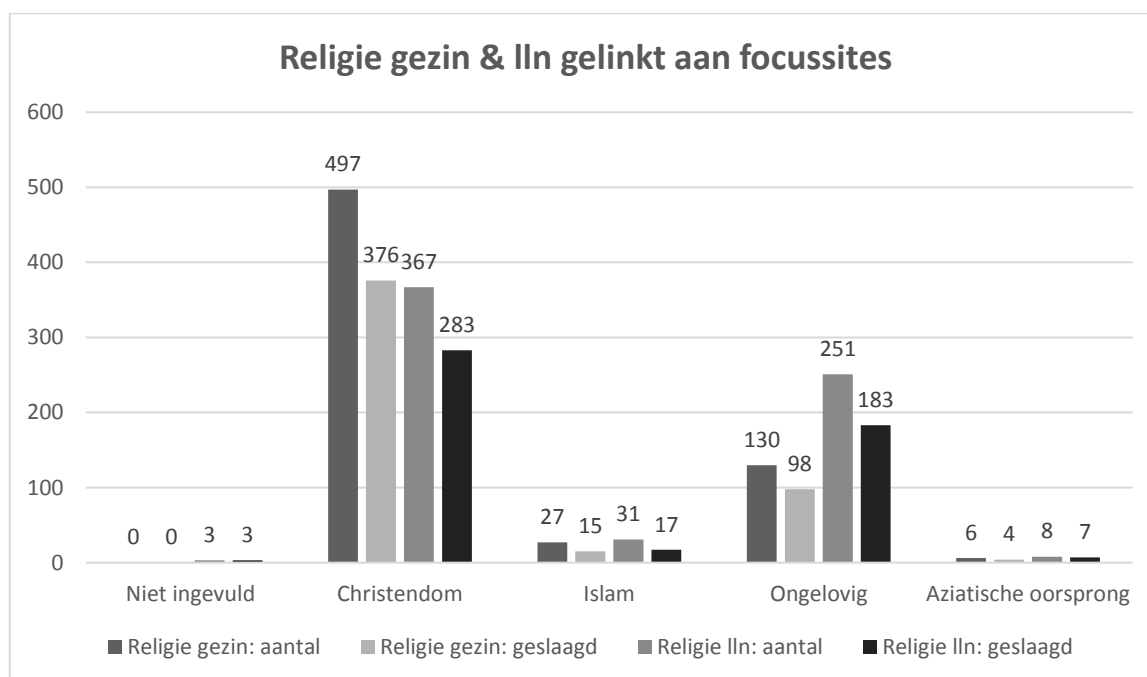
Religie

De religie van het gezin, de school en de leerling loopt niet vaak samen. Op school heeft Christendom bijna een monopolie. Vaak noteerden leerlingen zelfs in de kantlijn bij de vraag “Welke religie volg je op school?” dat ze dat niet konden kiezen. Het klopt ook dat bijna alle scholen die mee deden in het onderzoek Katholieke scholen waren. De Kunsthumaniora geeft wel de optie tot Zedenleer, vandaar waarschijnlijk dat de ‘ongelovigen’ zo hoog scoren.

Thuis heerst het Christendom ook veel vaker dan bij de leerlingen zelf. Dit is omgekeerd bij de Islam. Er zijn iets meer Moslimleerlingen dan Moslimgezinnen in dit onderzoek. Jammer genoeg scoren zij het laagst in het onderzoek. De Christenen en ongelovigen scoren het best op de enquête. Voor de praktische kant van het onderzoek werden bij de ongelovigen, Vrijzinnigen

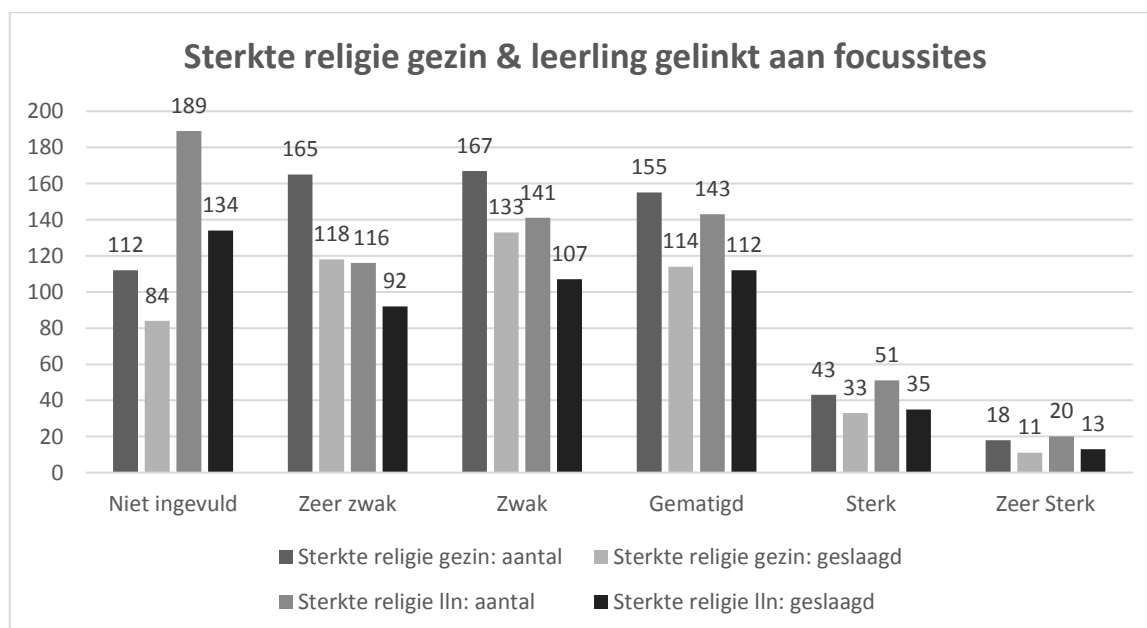
toegevoegd aan de Atheïsten en Agnosten. De grote groep die het Christendom verloor in de gezinssituatie, kwam dan precies bij in de ongelovige categorie bij de leerlingen zelf.

Religie school gelinkt aan focussites	% Iln die dit antwoord gaven	Geslaagd	Niet geslaagd	% geslaagd binnen het antwoord
Niet ingevuld	0,41%	2	0	100%
Christendom	95,94%	473	161	74,61
Islam	0,41%	2	2	50,00%
Ongelovig	3,04%	15	2	88,24%
Aziatische oorsprong	0,20%	1	2	33,33%
Religie gezin gelinkt aan focussites	% Iln die dit antwoord gaven	Geslaagd	Niet geslaagd	% geslaagd binnen het antwoord
Christendom	75,30%	376	121	75,65%
Islam	4,09%	15	12	55,56%
Ongelovig	19,70%	98	32	75,38%
Aziatische oorsprong	0,91%	4	2	66,67%
Religie leerling gelinkt aan focussites	% Iln die dit antwoord gaven	Geslaagd	Niet geslaagd	% geslaagd binnen het antwoord
Niet ingevuld	0,45%	3	0	100%
Christendom	55,61%	283	84	77,11%
Islam	4,70%	17	14	54,84%
Ongelovig	38,03%	183	68	72,91%
Aziatische oorsprong	1,21%	7	1	87,50%
TOTAAL		493	167	
TOTAAL %		74,70%	25,30%	

Religie is over het algemeen niet sterk aanwezig bij de respondenten en in hun gezin. Toch benoemen de leerlingen – die zichzelf als gelovig aanduidden – sterker gelovig te zijn dan hun gezinnen. Dit kan bijvoorbeeld te verklaren zijn door de leerlingen die geïnteresseerd raken door Aziatische geloven en de Moslimleerlingen die extra waren. Toch is het opmerkelijk dat de grootste groep gelovige leerlingen zichzelf matig gelovig noemt en niet zwak of zeer zwak. Bij de gezinnen en de leerlingen zijn het echter de meest gelovigen die het minst goed scoren in het onderzoek.

Sterkte religie gezin gelinkt aan focussites	% ln die dit antwoord gaven	Geslaagd	Niet geslaagd	% geslaagd binnen het antwoord
Niet ingevuld	16,97%	84	28	75,00%
Zeer zwak	25,00%	118	47	71,52%
Zwak	25,30%	133	34	79,64%
Gematigd	23,48%	114	41	73,55%
Sterk	6,52%	33	10	76,74%
Zeer Sterk	2,73%	11	7	61,11%
Sterkte religie leerling gelinkt aan focussites	% ln die dit antwoord gaven	Geslaagd	Niet geslaagd	% geslaagd binnen het antwoord
Niet ingevuld	27,18%	134	55	70,90%
Zeer zwak	18,66%	92	24	79,31%
Zwak	21,70%	107	34	75,89%
Gematigd	22,72%	112	31	78,32%
Sterk	7,10%	35	16	68,63%
Zeer sterk	2,64%	13	7	65,00%
TOTAAL		493	167	
TOTAAL %		74,70%	25,30%	

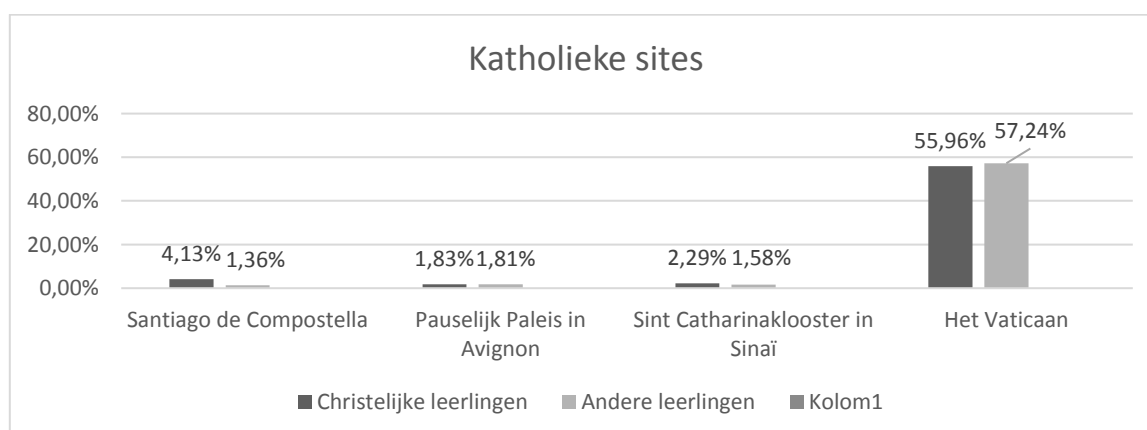

Vrouwen blijken geloviger dan mannen in dit onderzoek. Er zijn ruim drie keer zoveel Moslima's dan Moslims en ook in de andere religies en levensbeschouwingen leiden zij. Tevens geven vrouwen in de enquêtes weer dat ze hun geloof sterker beleven, behalve de zeer sterk gelovigen zijn toch meer jongens dan meisjes.

Religie leerling gelinkt aan geslacht	% ln die dit antwoord gaven	Man	Vrouw	Anders
Niet ingevuld	0,45%	0,71%	0,27%	0%
Christendom	55,61%	54,25%	56,80%	33,33%
Islam	4,70%	2,13%	6,67%	0%
Ongelovig	38,03%	42,20%	34,93%	33,33%
Aziatische oorsprong	1,21%	0,71%	1,33%	33,33%
Sterkte religie leerling gelinkt aan geslacht	% ln die dit antwoord gaven	Man	Vrouw	Anders
Niet ingevuld	27,18%	33,33%	25,07%	33,33%
Zeer zwak	18,66%	16,67%	17,87%	66,67%
Zwak	21,70%	20,21%	22,40%	0%
Gematigd	22,72%	19,15%	23,73%	0%
Sterk	7,10%	6,74%	8,53%	0%
Zeer sterk	2,64%	3,90%	2,40%	0%

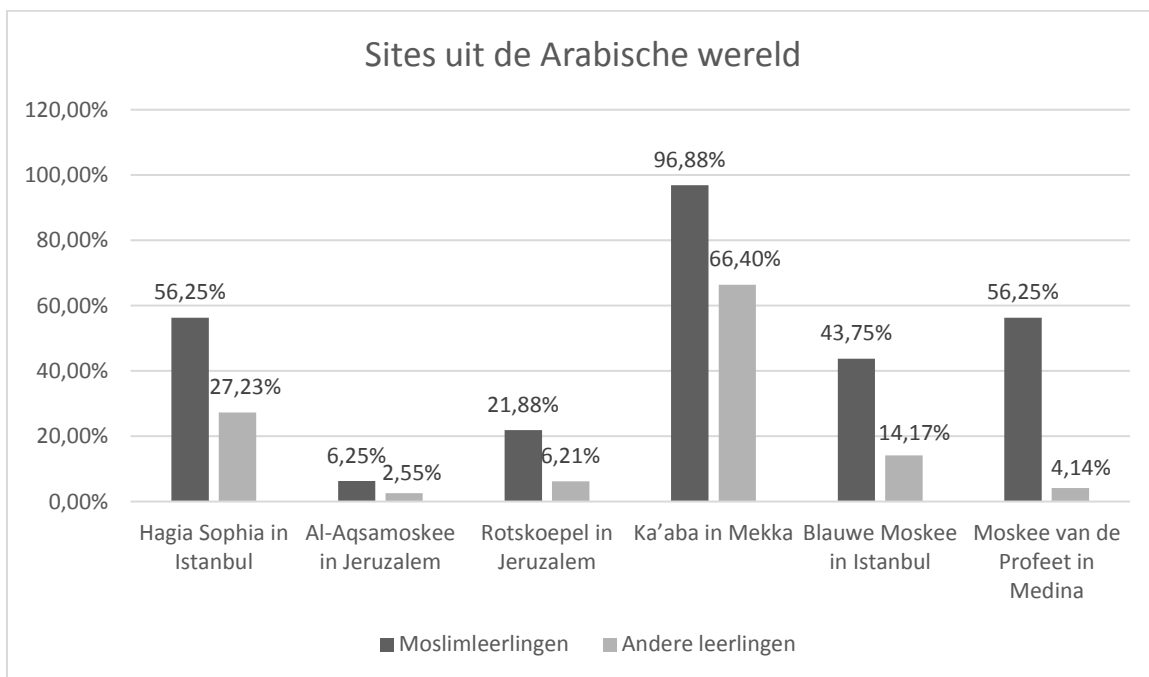
Binnen lokaal werelderfgoed waren enkele Christelijke sites opgenomen, maar natuurlijk ook binnen religieus werelderfgoed. Deze waren, buiten het Vaticaan, vrij onbekend voor Christelijke en andere leerlingen. Terwijl Santiago iets beter gekend is door de Christelijke leerlingen, kennen de andere leerlingen het Vaticaan dan weer iets beter.

Katholieke sites	Christelijke leerlingen	Andere leerlingen
Santiago de Compostella	4,13%	1,36%
Pauselijk Paleis in Avignon	1,83%	1,81%
Sint Catharinaklooster in Sinai	2,29%	1,58%
Het Vaticaan	55,96%	57,24%

De sites uit de Arabische wereld waren wel weer veel beter gekend door de Moslimleerlingen. Deze scores konden het dubbele zijn zoals voor de Hagia Sophia of het driedubbele zoals voor de Al-Aqmoskee. De Ka'aba in Mekka is een topper voor de Moslims, maar vooral het verschil in punten tussen de Rotskoepel, Blauwe Moskee en Moskee van de Profeet in Medina vallen enorm op. Tussen de Moslim-leerlingen en andere leerlingen is er ruim 50% verschil in herkenning. Dit terwijl hierboven de Christelijke leerlingen zelfs minder behaalden dan de andere leerlingen op het Vaticaan.

Sites uit de Arabische wereld	Moslim-leerlingen	Andere leerlingen
Hagia Sophia in Istanbul	56,25%	27,23%
Al-Aqmoskee in Jeruzalem	6,25%	2,55%
Rotskoepel in Jeruzalem	21,88%	6,21%
Ka'aba in Mekka	96,88%	66,40%
Blauwe Moskee in Istanbul	43,75%	14,17%
Moskee van de Profeet in Medina	56,25%	4,14%

Vervolgonderzoeken

Nieuwe vragen

Er wordt gezegd dat een onderzoek pas goed is als het meer vragen oproept dan dat het antwoorden biedt.⁴⁸ Als we dit voor waarheid nemen is het komende hoofdstuk geen faling maar een bevestiging van een goede analyse.

Dit onderzoek geeft zo veel data, bevindingen en verschillende aspecten die behandelbaar zijn. Niet alles kon onderzocht worden, maar zelfs binnen de reeds gedane vaststellingen komen er steeds nieuwe vragen bij. Hierbij is ‘Waarom?’ de meest terugkerende vraag. Bij iedere conclusie kan namelijk deze vraag gesteld worden.

Er waren echter drie vragen die mij het meest intrigeerden. Dit hoofdstuk is mede een oproep aan de lezer om hier meer, diepgaander en vooral empirisch onderzoek naar te voeren. Deze belangrijke, maatschappelijke vragen verdienen namelijk meer dan een literatuuronderzoek.

Ruim 61,67% van de leerlingen gaf aan nooit vrijwillig een museum, tentoonstelling of erfgoed site te bezoeken. Dit is een enorm hoog aantal, maar hoe komt dit? Is er een te grote kloof tussen wat jongeren interessant of leuk vinden en wat deze instellingen te bieden hebben? Zijn er kunstenaars, kunstvormen of sites waar jongeren zich wel in kunnen vinden en engageren? Wie, wat of welke zijn dit dan? Kunnen we via deze pull-factoren ook andere kennis, vaardigheden en attitudes meegeven? Misschien willen jongeren wel specifieke bezoeken plegen, maar is het te duur of niet bereikbaar genoeg. Kortom, hoe kunnen we die 61,67% verkleinen? Dieper, empirisch onderzoek vandaag de dag is hiervoor nodig.

Een uitgebreid genderonderzoek, in het onderwijs, met een focus op kunst, erfgoed, geschiedenis, cultuur, etc. is ook een must. Waarom scoorden de jongens die mee deden aan dit onderzoek bijna drie keer beter dan de meisjes op geschiedkundig erfgoed? Waarom scoren meisjes in dit onderzoek over het algemeen altijd minder op de werelderfgoed sites? Maar ook wat kunnen we hieraan doen? Zijn er aspecten die meisjes wel meer aanspreken in kunst, erfgoed en geschiedenis? De opleiding kunstwetenschappen aan de KU Leuven heeft bijvoorbeeld maar een fractie jongens in verhouding tot de meisjes.

⁴⁷ A.M. Oudemans en K.A.R. Markus, *Enquête research: ontwikkelen van vragenlijsten en steekproeven*. Wolters-Noordhoff, 2de verb. uitg., Groningen, 2007.

De laatste verdiepende vraag die me het meest opviel ging over culturele diversiteit. Aan dit onderzoek deden vooral Katholieke scholen mee met weinig leerlingen van andere religies en landen. Waarom zijn deze ‘witte’ scholen meer geneigd om mee te doen aan dit onderzoek? Is deze lijn door te trekken op alles in verband met van kunst en erfgoed? Is het vooral een desinteresse van de leerlingen of eerder de school die hier minder belang aan hecht? Hoe proberen deze andere scholen dan toch kunst en erfgoed te integreren in het curriculum? Ook hier zou een nieuw, empirisch onderzoek over gedaan moeten worden.

Besluit

Deze masterthesis wilde een onderzoek voeren naar de parate kennis van laatstejaarsleerlingen secundair onderwijs over werelderfgoed. Dit werd geanalyseerd aan de hand van een kwantitatief onderzoek (enquêtes) bij 660 leerlingen die steekproefsgewijs verdeeld werden over de vier onderwijsvormen ASO, TSO, BSO en KSO.

Zelf statistisch representatieve data creëren is enorm veel werk. Toch wil ik mede (kunst)historische onderzoekers aanraden om het te proberen in plaats van enkel in de archieven te duiken. Er kunnen enorm interessante bevindingen te boven komen en vaak verkondigde hypothesen kunnen bevestigd of juist ontkracht worden. Tevens hebben deze onderzoeken de mogelijkheid om de huidige manier van werken proberen bij te sturen. Bijvoorbeeld het belang van werelderfgoededucatie in de onderwijscurricula.

De vaak voorkomende fouten toonden ons aan dat velen denken dat Auschwitz in Duitsland ligt. Zelfs al was dit theoretisch het geval tijdens de wereldoorlog toen Polen geannexeerd was, is dit waarschijnlijk niet waar de leerlingen op doelden. Deze pijnlijke misvatting behoeft bijgevolg dringend meer educatie. Ook zijn er maar vier sites waarvan we kunnen zeggen dat praktisch iedereen ze kent: de Eiffeltoren (99,09%), het Atomium (95,68%), de Scheve toren van Pisa (95,45%) en het Vrijheidsbeeld (93,79%). Gezien het ruime aanbod dat er aan vakoverschrijdende mogelijkheden zijn (politiek-juridisch, socio-economisch, sociocultureel, etc.) met werelderfgoed, is het belangrijk dat hier ook effectief gebruik van wordt gemaakt.

In de bronnen van waar ze de werelderfgoedsites kennen is school de grootste bron door de schooluitstappen en geschiedenisles. Op de tweede plaats staan de taallessen en informele Amerikaanse mediaproducties. Games, films en series met educatieve ‘product placement’ zou bijgevolg meer aangemoedigd moeten worden. Bijvoorbeeld eergisteren bekeek ik een horrorfilm die in een piramide plaatsvond en waarbij het hele verhaal van het dodenboek van de farao’s op een informele manier werd meegegeven terwijl de personages op de vlucht waren van een bloeddorstige Anubis. Kortom de educatieve waarde van vaak als ‘banaal’ geziene media is niet te onderschatten en hier kan bijvoorbeeld door educatieve games op school op ingespeeld worden.

Bijlagen

- Enquête
 - Voorblad met aanspreking aan de leerlingen
 - Demografische vragen deel één
 - Fotovragen

 - Demografische vragen deel twee

- Codeboek demografische vragen
 - Lettercodes voor datamatrix zijn er in rood bijgeschreven

- Codeboek fotovragen
 - Groene letterkleur = lokale werelderfgoedsites
 - Blauwe letterkleur = religieuze werelderfgoedsites
 - Rode letterkleur = toeristische werelderfgoedsites
 - Zwarte letterkleur = geschiedkundige werelderfgoedsites
 - Geel gemarkeerd = vaak voorkomende fouten

- Print screens datamatrix Excel
 - Excerpt datamatrix voor de masterthesisverwerking
 - Volledige datamatrix van de TSO-enquêtes = 441 kolommen, 224 rijen (grijze kolom zijn de vaak voorkomende fouten)

Beste leerling,

Dit onderzoek heeft tot doel de kennis van laatstejaars leerlingen over werelderfgoed in kaart te brengen.

Onder werelderfgoed verstaan we in dit onderzoek: culturele plaatsen (gebouwen, steden, archeologische sites, ...) die als onvervangbaar worden beschouwd, eigendom zijn van de hele wereld/mensheid en waarvan het belangrijk is om ze voor de toekomstige generaties te behouden.

De enquête heeft eerst enkele algemene vragen. Vervolgens zijn er foto's en vragen over werelderfgoed sites. We sluiten af met een aantal algemene vragen. In totaal zal de enquête ongeveer 30 minuten duren, al hangt dit af van hoeveel werelderfgoed je kent.

BELANGRIJK:

- Bij de foto's is de eerste vraag of je het werelderfgoed herkent of niet:
 - o **NEE:** je mag de **andere vragen van die foto overslaan** en naar de volgende foto gaan.
 - o **JA:** vul de resterende vragen bij die foto in.
 - Het kan geen kwaad als je 'Wat?' en 'Waar?' niet kan invullen. Soms komen de antwoorden van die vragen ook overeen, bv. 'Hangende Tuinen van Babylon'.
 - Soms is de 'Wat?'-vraag veel eenvoudiger dan je denkt, bv. 'een tempel'.
 - Bij '**Van waar ken je het?**' wel **altijd iets invullen**. Je mag bij die vraag maar **één antwoord** aanduiden. Duidt aan van waar je het werelderfgoed het meest kent. Probeer **zo weinig mogelijk het grijze (onderste) antwoord** aan te duiden. Ken je het van bv. meerdere films of lessen, schrijf er dan één op.
- Je kan **beter raden** naar het antwoord dan een vermoeden hebben en het niet opschrijven.
- Je mag geen hulpmiddelen gebruiken zoals boeken of digitale media.
- Schrijffouten maken niet uit, probeer wel zo duidelijk mogelijk te schrijven.
- Het is belangrijk dat je de vragen zelf beantwoordt, dus niet afkijken of overleggen.
- Je mag op ieder moment uitleg vragen, door je hand op te steken.
- Indien je een foto vergroot en in kleur wilt zien, mag je dat ook vragen.

Je anonimiteit wordt gegarandeerd, je moet nergens je naam of klasnummer opschrijven. De vragenlijsten worden enkel voor mijn onderzoek gebruikt en worden dus niet aan jouw school doorgegeven. Als je iets niet weet bij de foto's is dat niet erg; er staan geen punten op.

Indien je wilt mag je wel je e-mailadres onderaan opgeven, maar dat is niet verplicht. Je wordt dan van het resultaat van het onderzoek op de hoogte gebracht. Tevens worden er, als dank voor je medewerking, willekeurig enkele winnaars geloot voor een filmticket. Enkel **VOLLEDIG ingevulde enquêtes** kunnen winnen. Zoals gezegd wordt er niet gekeken naar juiste of foute antwoorden, maar wel of je geen vragen of onderdelen hebt overgeslagen en alles grondig hebt behandeld.

Alvast hartelijk bedankt voor je medewerking.

Anke Van Laecke, *student Kunstwetenschappen aan KU Leuven*

Professor Brigitte Dekeyzer, *KU Leuven & promotor van het onderzoek*

In samenwerking met:
dhr. Tijs D'Hoest, *algemeen secretaris van de Vlaamse Unesco Commissie*
& dhr. Piet Geleyns, *lid van de Vlaamse Unesco Commissie en aanspreekpunt voor het Unesco Werelderfgoed in Vlaanderen (agentschap Onroerend Erfgoed)*

ENQUÊTE:

1. Welke culturen omschrijven **jou** het best? Bij welke culturen ben **jij** het meest betrokken? Het antwoord mag specifiek of breder zijn bv. Vlaming, Turks, West-Europeaan, Aziat, Westers (= incl. VS), ... (maximum 2 antwoorden geven.)
.....
2. Welke culturen omschrijven **jouw gezin** het best? Bij welke culturen is **jouw gezin** het meest betrokken? Het antwoord mag specifiek of breder zijn bv. Vlaming, Turks, West-Europeaan, Aziat, Westers (= incl. VS), ... (maximum 2 antwoorden geven.)
.....
3. Welke culturen omschrijven **jouw familie** het best? Bij welke culturen is **jouw familie** het meest betrokken? Het antwoord mag specifiek of breder zijn bv. Vlaming, Turks, West-Europeaan, Aziat, Westers (= incl. VS), ... (maximum 2 antwoorden geven.)
.....

Vervolgens enkele vragen in verband met vakantiegewoontes. Onder vakantie verstaan we een reis waarbij je meer dan 3 dagen naar een andere plaats (in binnen- of buitenland) gaat voor ontspanning. Hiertoe worden familiebezoeken in België niet gerekend.

4. Ben je op vakantie geweest sinds je op de middelbare school zit? Schoolreizen worden niet meegerekend. (Je mag één antwoord aanduiden.)
 - Ja
 - Nee, ga naar vraag 9
5. Hoe vaak ga je gemiddeld per jaar op reis? (Je mag één antwoord aanduiden.)
 - Minder dan 1 keer per jaar
 - 1 keer per jaar
 - 2 à 3 keer per jaar
 - 4 à 5 keer per jaar
 - 6 of meer keer per jaar
6. Wat voor reis doe je meestal? (Je mag maximum 4 antwoorden geven.)
 - Strandvakantie in West-Europa
 - Strandvakantie ergens anders Bv. Zuid-Europa
 - Sneeuwvakantie
 - Citytrip
 - Cultuurvakantie
 - Avontuurlijke (sportieve of kicks-) vakantie
 - Vakantie naar familie in het buitenland
 - Kamp met een organisatie, jeugdbeweging of club
 - Kamperen of bungalowvakantie
 - Rondreis (backpack-, wandel-, fiets-, motor-, auto-, ... vakantie)
 - Anders, namelijk:
7. Waar ga je meestal (niet eenmalig) op reis? Je kan de kaart hierboven gebruiken (Je mag maximum 2 antwoorden geven.)
 - West-Europa (België, Nederland, Luxemburg, Frankrijk, Zwitserland, Oostenrijk, Duitsland, Groot-Brittannië, Ierland)
 - Zuid-Europa (Portugal, Spanje, Zuid-Frankrijk, Italië, Griekenland, Cyprus, Slovenië, Kroatië, Bosnië, Montenegro, Albanië)
 - Oost-Europa (Polen, Tsjechië, Slowakije, Hongarije, Roemenië, Servië, Bulgarije, Macedonië)
 - Noord-Europa (IJsland, Denemarken, Noorwegen, Zweden, Finland, Estland, Letland, Litouwen)
 - Islamitische wereld (Turkije, Marokko, Algerije, Tunesië, Libië, Egypte, Israël, Libanon, Syrië, Verenigde Arabische Emiraten, ...)
 - Anders, namelijk:
8. Waar ben je (vanuit onderstaande 'ongewone' keuzes) al eens op reis geweest sinds je op de middelbare school zit? (Je mag zoveel antwoorden aanduiden als je wil.)
 - Oost-Europa
 - Noord-Europa
 - Verenigde Staten
 - Zuid-Amerika
 - Aan de noordpoolcirkel (Rusland, Canada, Alaska, Lapland, Groenland) of aan de zuidpoolcirkel (Antarctica)
 - Geen
 - Australië of Nieuw Zeeland
 - Afrika (excl. Islamitische wereld)
 - Azië (excl. Islamitische wereld)
 - Islamitische wereld (excl. Turkijë, Marokko & Tunesië)

9. Wat voor daguitstappen doe je meestal in België & omstreken (buiten schooluitstappen)?

(Je mag maximum 2 antwoorden geven.)

- Dierentuinen, natuur & avontuurlijk
- Water- & attractieparken
- Erfgoed, geschiedenis & kunst (bv. als een toerist een stad ontdekken)
- Anders, namelijk:
- Ik maak nooit daguitstappen

10. Bezoek je vrijwillig (dus zonder verplichting van ouders of school) tentoonstellingen, musea of erfgoedsites in binnen- of buitenland? *(Je mag één antwoord aanduiden.)*

- Nooit
- Maximum 3 keer per jaar
- Tussen 4 & 6 keer per jaar
- Tussen 7 & 12 keer per jaar
- Meer dan eens per maand, minder dan eens per week
- 1 keer per week of meer

11. Is er een TV die minstens 2u per week aan staat bij jou thuis? *(Je mag één antwoord aanduiden.)*

- Ja, ga naar vraag 13 *(je mag vraag nummer 12 overslaan.)*
- Nee, ga naar vraag 12

12. Kijk je ook regelmatig (minstens 4u per week) ergens anders TV dan thuis?

(Je mag één antwoord aanduiden.)

- Ja, ga naar vraag 13
- Nee, ga naar vraag 15 *(je mag vraag nummer 13 en 14 overslaan.)*

13. Welke TV-zenders staan dan het meest op? *(Je mag maximum 3 antwoorden geven.)*

.....

14. Hoe vaak staan er bij jou thuis cultureel of geschiedkundige educatieve zenders op zoals National Geographic, Discovery Channel, History Channel, *(Je mag één antwoord aanduiden.)*

- Nooit
- Amper
- Soms
- Vaak
- Altijd

15. Wordt bij jou thuis de actualiteit gevolgd? *(Je mag één antwoord aanduiden.)*

- Nooit
- Amper
- Soms
- Vaak
- Altijd

16. Volg jij de actualiteit? *(Je mag één antwoord aanduiden.)*

- Nooit *(je mag vraag nummer 17 overslaan.)*
- Amper
- Soms
- Vaak
- Altijd

17. Hoe volg je meestal de actualiteit? *(Je mag maximum 2 antwoorden geven.)*

- TV-nieuws
- Krant
- Radio
- Sociale media
- Mobiele apps
- Andere:

1

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? *(Eén antwoord aanduiden.)*
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

3

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? *(Eén antwoord aanduiden.)*
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

2

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? *(Eén antwoord aanduiden.)*
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

4

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? *(Eén antwoord aanduiden.)*
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

5

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (*Eén antwoord aanduiden.*)
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

7

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het? **BEIDE BOUWWERKEN**

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (*Eén antwoord aanduiden.*)
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

6

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (*Eén antwoord aanduiden.*)
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

8

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (*Eén antwoord aanduiden.*)
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

9

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? *(Eén antwoord aanduiden.)*
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

10

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? *(Eén antwoord aanduiden.)*
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

11

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? *(Eén antwoord aanduiden.)*
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

12

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? *(Eén antwoord aanduiden.)*
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

13

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

14

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

15

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het? **DE SITE, BOUWERK OF EVENTUEEL HET VOLK**

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

16

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? *(Eén antwoord aanduiden.)*
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het? **DE SITE OF EVENTUEEL HET VOLK**

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

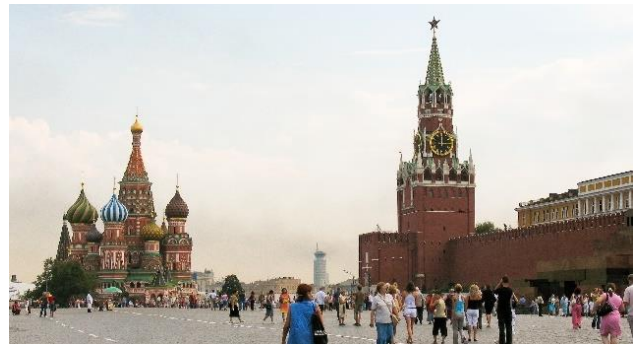
.....
- Van waar ken je het, het meest? *(Eén antwoord aanduiden.)*
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? *(Eén antwoord aanduiden.)*
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? *(Eén antwoord aanduiden.)*
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

21

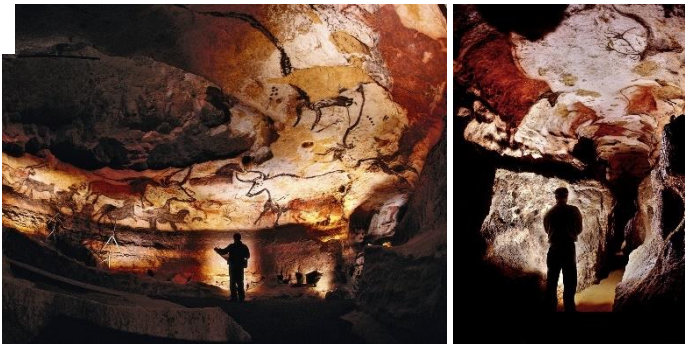

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

22

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar **ZOU HET KUNNEN LIGGEN? WELKE ... KEN JE?**

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

23

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

24

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

25

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? *(Eén antwoord aanduiden.)*
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

26

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? *(Eén antwoord aanduiden.)*
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

27

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? *(Eén antwoord aanduiden.)*
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

28

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? *(Eén antwoord aanduiden.)*
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

29

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....

- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....

- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)

- School: welk vak of een uitstap?:
- Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
- Omdat het in de buurt ligt
- Door vakantie/toerisme
- Film/serie/TV-zender, namelijk:
- Strip/boek, namelijk:
- Nieuws/krant, namelijk:
- Internet/game, namelijk:
- Andere, namelijk:
- Omdat het hét grote symbool is van dat land

31

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....

- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....

- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)

- School: welk vak of een uitstap?:
- Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
- Omdat het in de buurt ligt
- Door vakantie/toerisme
- Film/serie/TV-zender, namelijk:
- Strip/boek, namelijk:
- Nieuws/krant, namelijk:
- Internet/game, namelijk:
- Andere, namelijk:
- Omdat het hét grote symbool is van dat land

30

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....

- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....

- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)

- School: welk vak of een uitstap?:
- Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
- Omdat het in de buurt ligt
- Door vakantie/toerisme
- Film/serie/TV-zender, namelijk:
- Strip/boek, namelijk:
- Nieuws/krant, namelijk:
- Internet/game, namelijk:
- Andere, namelijk:
- Omdat het hét grote symbool is van dat land

32

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....

- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....

- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)

- School: welk vak of een uitstap?:
- Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
- Omdat het in de buurt ligt
- Door vakantie/toerisme
- Film/serie/TV-zender, namelijk:
- Strip/boek, namelijk:
- Nieuws/krant, namelijk:
- Internet/game, namelijk:
- Andere, namelijk:
- Omdat het hét grote symbool is van dat land

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

37

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

39

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

38

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

40

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

41

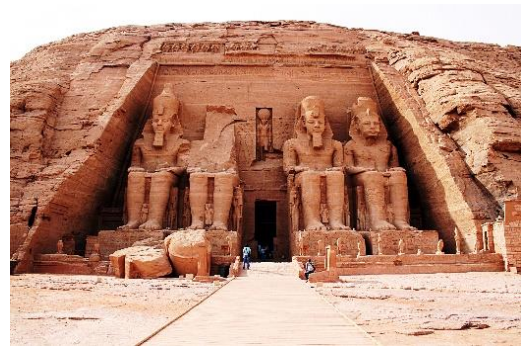

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

43

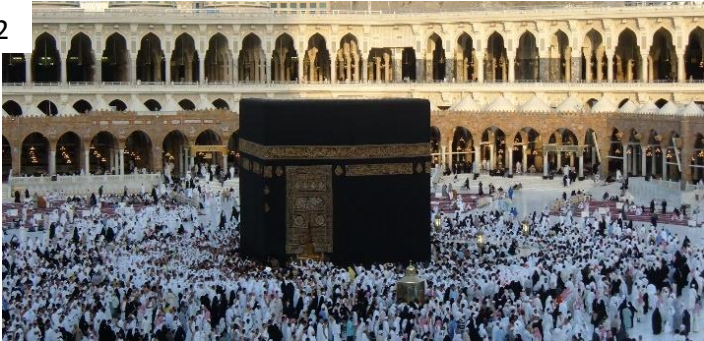

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

42

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

44

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

45

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)

- School: welk vak of een uitstap?:
- Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
- Omdat het in de buurt ligt
- Door vakantie/toerisme
- Film/serie/TV-zender, namelijk:
- Strip/boek, namelijk:
- Nieuws/krant, namelijk:
- Internet/game, namelijk:
- Andere, namelijk:
- Omdat het hét grote symbool is van dat land

46

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)

- School: welk vak of een uitstap?:
- Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
- Omdat het in de buurt ligt
- Door vakantie/toerisme
- Film/serie/TV-zender, namelijk:
- Strip/boek, namelijk:
- Nieuws/krant, namelijk:
- Internet/game, namelijk:
- Andere, namelijk:
- Omdat het hét grote symbool is van dat land

47

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)

- School: welk vak of een uitstap?:
- Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
- Omdat het in de buurt ligt
- Door vakantie/toerisme
- Film/serie/TV-zender, namelijk:
- Strip/boek, namelijk:
- Nieuws/krant, namelijk:
- Internet/game, namelijk:
- Andere, namelijk:
- Omdat het hét grote symbool is van dat land

48

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)

- School: welk vak of een uitstap?:
- Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
- Omdat het in de buurt ligt
- Door vakantie/toerisme
- Film/serie/TV-zender, namelijk:
- Strip/boek, namelijk:
- Nieuws/krant, namelijk:
- Internet/game, namelijk:
- Andere, namelijk:
- Omdat het hét grote symbool is van dat land

49

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)

- School: welk vak of een uitstap?:
- Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
- Omdat het in de buurt ligt
- Door vakantie/toerisme
- Film/serie/TV-zender, namelijk:
- Strip/boek, namelijk:
- Nieuws/krant, namelijk:
- Internet/game, namelijk:
- Andere, namelijk:
- Omdat het hét grote symbool is van dat land

50

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)

- School: welk vak of een uitstap?:
- Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
- Omdat het in de buurt ligt
- Door vakantie/toerisme
- Film/serie/TV-zender, namelijk:
- Strip/boek, namelijk:
- Nieuws/krant, namelijk:
- Internet/game, namelijk:
- Andere, namelijk:
- Omdat het hét grote symbool is van dat land

55

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het? **WIE HEEFT HET ONTWERPEN OF WELKE STIJL?**

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)

- School: welk vak of een uitstap?:
- Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
- Omdat het in de buurt ligt
- Door vakantie/toerisme
- Film/serie/TV-zender, namelijk:
- Strip/boek, namelijk:
- Nieuws/krant, namelijk:
- Internet/game, namelijk:
- Andere, namelijk:
- Omdat het hét grote symbool is van dat land

52

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)

- School: welk vak of een uitstap?:
- Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
- Omdat het in de buurt ligt
- Door vakantie/toerisme
- Film/serie/TV-zender, namelijk:
- Strip/boek, namelijk:
- Nieuws/krant, namelijk:
- Internet/game, namelijk:
- Andere, namelijk:
- Omdat het hét grote symbool is van dat land

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

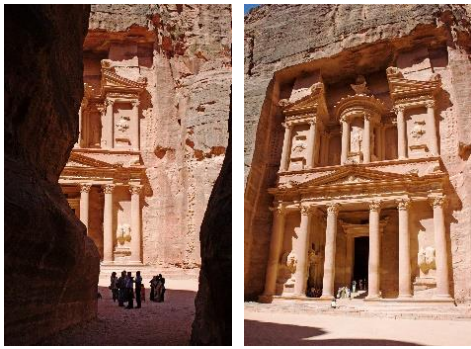

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

57

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

59

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

58

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

60

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

61

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

62

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

63

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

64

- Herken je dit?
 - Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen
 - Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien →
- Wat is het?

.....
- Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

.....
- Van waar ken je het, het meest? (Eén antwoord aanduiden.)
 - School: welk vak of een uitstap?:
 - Door (mijn) religie of (thuis)cultuur
 - Omdat het in de buurt ligt
 - Door vakantie/toerisme
 - Film/serie/TV-zender, namelijk:
 - Strip/boek, namelijk:
 - Nieuws/krant, namelijk:
 - Internet/game, namelijk:
 - Andere, namelijk:
 - Omdat het hét grote symbool is van dat land

ALGEMENE VRAGEN:

1. Welke studievorm volg jij momenteel? *(Je mag één antwoord aanduiden.)*
 - ASO
 - TSO
 - BSO
 - KSO

2. Welke studierichting volg jij? Geen afkortingen a.u.b.
.....

3. Wat is jouw geboortjaar?
.....

4. Wat is jouw geslacht? *(Je mag één antwoord aanduiden.)*
 - Man
 - Vrouw
 - Anders

5. Welke religie of levensbeschouwing is het meest bij je thuis aanwezig? *(Je mag één antwoord aanduiden.)*
 - Christendom
 - Islam
 - Andere, namelijk:
 - Geen, ga naar vraag 7 *(je mag vraag nummer 6 overslaan.)*

6. Hoe sterk is religie of levensbeschouwing bij je thuis aanwezig? *(Je mag één antwoord aanduiden.)*
 - Zeer sterk
 - Sterk
 - Gematigd
 - Zwak
 - Zeer zwak

7. Welke religie of levensbeschouwing volg jij op school? *(Je mag één antwoord aanduiden.)*
 - Christendom
 - Islam
 - Zedenleer
 - Andere, namelijk:

8. Welke religie of levensbeschouwing volg jij persoonlijk het meest? *(Je mag één antwoord aanduiden.)*
 - Christendom
 - Islam
 - Zedenleer
 - Andere, namelijk:
 - Geen *(je mag vraag nummer 9 overslaan.)*

9. Hoe sterk is deze religie of levensbeschouwing bij jou persoonlijk aanwezig? *(Je mag één antwoord aanduiden.)*
 - Zeer sterk
 - Sterk
 - Gematigd
 - Zwak
 - Zeer zwak

Indien je wilt mag je hier je e-mailadres opgeven, maar dat is niet verplicht. Je wordt dan van het resultaat van het onderzoek op de hoogte gebracht. Tevens worden er, als dank voor je medewerking, willekeurig enkele winnaars geloot voor een filmticket. Gelieve hieronder je e-mailadres in DRUKLETTERS te schrijven indien je kans wil maken op een filmticket. Enkel volledig ingevulde enquêtes kunnen winnen. Zoals gezegd wordt er niet gekeken naar juiste of foute antwoorden, maar wel of je **alle vragen hebt ingevuld en grondig hebt beantwoord.**

.....

CODEBOEK DEMOGRAFISCHE VRAGEN

A: NUMMER VD ENQUÊTE

1. Welke culturen omschrijven **jou** het best? Bij welke culturen ben **jij** het meest betrokken?

B: Vraag 1A + C: Vraag 1B

2. Welke culturen omschrijven **jouw gezin** het best? Bij welke culturen is **jouw gezin** het meest betrokken?

D: Vraag 2A + E: Vraag 2B

3. Welke culturen omschrijven **jouw familie** het best? Bij welke culturen is **jouw familie** het meest betrokken?

F: Vraag 3A + G: Vraag 3B

- 0) Niet ingevuld
- 1) Alles kleiner dan Belg
- 2) Tussen Belg & Europeaan + Westers
- 3) Nederlands/Hollands
- 4) Turks
- 5) Italiaans
- 6) Marokkaans
- 7) Pools
- 8) Duits
- 9) Spaans
- 10) Grieks
- 11) Balkanregio
- 12) Frans
- 13) Zuid-Amerikaans
- 14) Aziatisch
- 15) Midden-Oosten
- 16) GB & Ierland & Schotland

4. **H.** Ben je op vakantie geweest sinds je op de middelbare school zit? Schoolreizen worden niet meegerekend. (Je mag één antwoord aanduiden.)

Niet ingevuld = 0

Ja = 1

Nee, ga naar vraag 9 = 2

5. **I.** Hoe vaak ga je gemiddeld per jaar op reis? (Je mag één antwoord aanduiden.)

Niet ingevuld = 0

Minder dan 1 keer per jaar = 1

1 keer per jaar = 2

2 à 3 keer per jaar = 3

4 à 5 keer per jaar = 4

6 of meer keer per jaar = 5

6. **J. K. L. M.** Wat voor reis doe je meestal? (Je mag maximum 4 antwoorden geven.)

Niet ingevuld = 0

Strandvakantie in West-Europa = 1

Strandvakantie ergens anders Bv. Zuid-Europa = 2

Sneeuwvakantie = 3

Citytrip = 4

Cultuurvakantie = 5

Avontuurlijke (sportieve of kicks-) vakantie = 6

Vakantie naar familie in het buitenland = 7

Kamp met een organisatie, jeugdbeweging of club = 8

Kamperen of bungalowvakantie = 9

Rondreis (backpack-, wandel-, fiets-, motor-, auto-, ... vakantie) = 10

Anders = 11

7. **O. P.** Waar ga je meestal (niet eenmalig) op reis? (Je mag maximum 2 antwoorden geven.)

Niet ingevuld = 0

West-Europa = 1

Zuid-Europa = 2

Oost-Europa = 3

Noord-Europa = 4

Islamitische wereld = 5

Anders = 6

8. **R.** Waar ben je (vanuit onderstaande 'ongewone' keuzes) al eens op reis geweest sinds je op de middelbare school zit? (Je mag zoveel antwoorden aanduiden als je wil.)

- Niet ingevuld** = 0
- Geen = 1
 - Oost-Europa = 2
 - Noord-Europa = 3
 - Verenigde Staten = 4
 - Zuid-Amerika = 5
 - Australië of Nieuw Zeeland = 6
 - Afrika (excl. Islamitische wereld) = 7
 - Azië (excl. Islamitische wereld) = 8
 - Islamitische wereld (excl. Turkije, Marokko & Tunesië) = 9
 - Aan de noordpoolcirkel of aan de zuidpoolcirkel = 10

9. **S.** Wat voor daguitstappen doe je meestal in België & omstreken (buiten schooluitstappen)?

(Je mag maximum 2 antwoorden geven.)

- Niet ingevuld** = 0
- Dierentuinen, natuur & avontuurlijk = 1
 - Water- & attractieparken = 2
 - Erfgoed, geschiedenis & kunst (bv. als een toerist een stad ontdekken) = 3
 - Anders, namelijk: = 4 + antwoord overtypen bij T
 - Ik maak nooit daguitstappen = 5
 - Shoppen = 6
 - Zee = 7

10. **U.** Bezoek je vrijwillig (dus zonder verplichting van ouders of school) tentoonstellingen, musea of erfgoed sites in binnen- of buitenland? (Je mag één antwoord aanduiden.)

- Niet ingevuld** = 0
- Nooit = 1
 - Maximum 3 keer per jaar = 2
 - Tussen 4 & 6 keer per jaar = 3
 - Tussen 7 & 12 keer per jaar = 4
 - Meer dan eens per maand, minder dan eens per week = 5
 - 1 keer per week of meer = 6

11. **V.** Is er een TV die minstens 2u per week aan staat bij jou thuis? (Je mag één antwoord aanduiden.)

- Niet ingevuld** = 0
- Ja, ga naar vraag 13 (je mag vraag nummer 12 overslaan.) = 1
 - Nee, ga naar vraag 12 = 2

12. **W.** Kijk je ook regelmatig (minstens 4u per week) ergens anders TV dan thuis?

(Je mag één antwoord aanduiden.)

- Niet ingevuld** = 0
- Ja, ga naar vraag 13 = 1
 - Nee, ga naar vraag 15 (je mag vraag nummer 13 en 14 overslaan.) = 2

13. Welke TV-zenders staan dan het meest op? (Je mag maximum 3 antwoorden geven.)

X. Y. Z.

0) Niet ingevuld	8) Vitaya	16) Discovery Channel
1) Één	9) Jim	17) National Geographic
2) VTM	10) MTM	18) Buitenlandse zenders
3) Canvas	11) TMF	19) Sporting Telenet
4) Ketnet	12) TVL	20) Netflix
5) Vier	13) VTM KZOOM	21) NL zenders
6) Vijf	14) Nickelodeon	22) Acht
7) 2BE	15) Disney Channel	

14. **AA.** Hoe vaak staan er bij jou thuis cultureel of geschiedkundige educatieve zenders op zoals National Geographic, Discovery Channel, History Channel, *(Je mag één antwoord aanduiden.)*

- Niet ingevuld** = 0
- Nooit = 1
- Amper = 2
- Soms = 3
- Vaak = 4
- Altijd = 5

15. **AB.** Wordt bij jou thuis de actualiteit gevolgd? *(Je mag één antwoord aanduiden.)*

- Niet ingevuld** = 0
- Nooit = 1
- Amper = 2
- Soms = 3
- Vaak = 4
- Altijd = 5

16. **AC.** Volg jij de actualiteit? *(Je mag één antwoord aanduiden.)*

- Niet ingevuld** = 0
- Nooit *(je mag vraag nummer 17 overslaan.)* = 1
- Amper = 2
- Soms = 3
- Vaak = 4
- Altijd = 5

17. **AD. AE.** Hoe volg je meestal de actualiteit? *(Je mag maximum 2 antwoorden geven.)*

- Niet ingevuld** = 0
- TV-nieuws = 1
- Krant = 2
- Radio = 3
- Sociale media = 4
- Mobiele apps = 5
- Andere: = 6

ALGEMENE VRAGEN:

1. **AG. Vraag 18:** Welke studievorm volg jij momenteel? (Je mag één antwoord aanduiden.)

Overnemen van roze omslag

- ASO = 1
- TSO = 2
- BSO = 3
- KSO = 4

2. **AH. Vraag 19:** Vraag Welke studierichting volg jij? Geen afkortingen a.u.b.

Niet ingevuld = 0

- Latijn-wetenschappen = 1
- Humane wetenschappen = 2
- Economie-moderne talen = 3
- Wetenschappen-wiskunde = 4
- Wetenschappen-moderne talen = 5
- Latijn-moderne talen = 6
- Latijn-Grieks = 7
- Latijn-Wiskunde = 8
- Grieks-Wiskunde = 9
- Economie-wiskunde = 10
- Moderne talen-wetenschappen = 11
- S.T.W. = 12
- Onthaal & Public relations = 13
- Techniek – wetenschappen = 14
- Handel = 15
- Schoonheidsverzorging = 16
- Gezondheids- en welzijnswetenschappen = 17
- Marketing en ondernemen = 18
- Verkoop = 19
- Organisatiehulp = 20
- Schilderen & decoratie = 21
- Kantoor = 22
- Haarzorg = 23
- Verzorging = 24
- Automechanika = 25
- Hout bewerking = 26
- Werktuigmachines = 27
- Lassen = 28
- Elektriciteit = 29
- Woordkunst-drama = 30
- Audio-visuele vorming = 31
- Beeldende kunsten (versch. richtingen) = 32

3. **AI. Vraag 20:** Wat is jouw geboortjaar?

Niet ingevuld = 0

- 1994 = 1
- 1995 = 2
- 1996 = 3
- 1997 = 4
- 1998 = 5
- 1999 = 6

4. **AJ. Vraag 21:** Wat is jouw geslacht? (Je mag één antwoord aanduiden.)

Niet ingevuld = 0

- Man = 1
- Vrouw = 2

Anders = 3

5. **AK. Vraag 22:** Welke religie of levensbeschouwing is het meest bij je thuis aanwezig? (Je mag één antwoord aanduiden.)

- Niet ingevuld = 0
- Christendom (Rooms katholiek-protestants-orthodox) = 1
- Islam = 2
- Ongelovig (zedenleer/atheïst/agnost) = 3
- Aziatische oorsprong (boedhisme, hindoeïsme, sikhs, taoïsme, ...) = 4

6. **AM. Vraag 23:** Hoe sterk is religie of levensbeschouwing bij je thuis aanwezig? (Je mag één antwoord aanduiden.)

- Niet ingevuld = 0
- Zeer sterk = 1
- Sterk = 2
- Gematigd = 3
- Zwak = 4
- Zeer zwak = 5

7. **AN. Vraag 24:** Welke religie of levensbeschouwing volg jij op school? (Je mag één antwoord aanduiden.)

- Niet ingevuld = 0
- Christendom = 1
- Islam = 2
- Ongelovig (zedenleer/atheïst/agnost) = 3
- Aziatische oorsprong (boedhisme, hindoeïsme, sikhs, taoïsme, ...) = 4

8. **AP. Vraag 25:** Welke religie of levensbeschouwing volg jij persoonlijk het meest? (Je mag één antwoord aanduiden.)

- Niet ingevuld = 0
- Christendom = 1
- Islam = 2
- Ongelovig (zedenleer/atheïst/agnost) = 3
- Aziatische oorsprong (boedhisme, hindoeïsme, sikhs, taoïsme, ...) = 4

9. **AR. Vraag 26:** Hoe sterk is deze religie of levensbeschouwing bij jou persoonlijk aanwezig? (Je mag één antwoord aanduiden.)

- Niet ingevuld = 0
- Zeer sterk = 1
- Sterk = 2
- Gematigd = 3
- Zwak = 4
- Zeer zwak = 5

GROTE FOUTEN & OPMERKINGEN A > Z

FOTVRAGEN:

- **Vraag 1:** Herken je dit?

- Niet ingevuld = 0
- Ja, ik ken het OF het doet een belletje rinkelen = 1
- Nee, ik heb dit voor zover ik weet nog nooit gezien = 2

- **Vraag 2:** Wat is het?

Gegeven rode nummer overtypen

0 = niet ingevuld

1 = fout

2 = half juist

3 = juist

- **Vraag 3:** Waar ligt het? Wat is de locatie, zo specifiek mogelijk?

Gegeven rode nummer overtypen

0 = niet ingevuld

1 = fout

2 = half juist

3 = juist

- **Vraag 4:** Van waar ken je het, het meest? (*Eén antwoord aanduiden.*)

Niet ingevuld

= 0

- School: welk vak of een uitstap?: = 1
- Door (mijn) religie of (thuis)cultuur = 2
- Omdat het in de buurt ligt = 3
- Door vakantie/toerisme = 4
- Film/serie/TV-zender, namelijk: = 5
- Strip/boek, namelijk: = 6
- Nieuws/krant, namelijk: = 7
- Internet/game, namelijk: = 8
- Andere, namelijk: = 9
- Omdat het hét grote symbool is van dat land = 10

1

- 11 Uitstap/uitwisseling
- 12 Geschiedenis
- 13 Aardrijkskunde
- 14 Esthetica/kunst/cultuur
- 15 Talen: Frans/Grieks/Latijn/Engels/Nederlands/Duits
- 27 PAV

5

- 16 Nederlandstalig programma/TV zender/reclame (Aspe, Vlaanderen Vakantieland)
- 17 Blockbuster film (Fault In Our Stars, James Bond, Da Vinci Code, Angels&Demons, Percy Jackson, Jumper, Indiana Jones, Harry Potter, Top Gear, Slumdog Millionaire, Pompei, Night At The Museum, National Treasure, Richie Rich, Gossip Girl, Geordie Shore, Titanic, Friends, Apocalypto, Karate Kid, Fast & Furious, Borgias, Thor, Now You See Me, X-Men, Gladiator, Spartacus, Bucket List)
- 18 Educatieve TVzender (National Geographic, Discovery channel, docu's,
- 19 Kinderfilms/series/zenders (Disney (Klokkenluider notre dame, Mulan, Hercules, Ratatouille, Finding Nemo, Aladdin, Anastasia, brother bear,)), Ice Age, Nickelodeon, Asterix&Obelix, Simpsons, Ben 10, Phineas & Ferb, Fairly Odd Parents, Ice Age, Lizzy Mcguiremovie, Neds Survival Gids)

6

- 20 Strip (Lucky Luke, Kuifje, Jommeke, Asterix & Obelix)
- 21 Boek (Encyclopedie/atlas, dagboek Anne Frank)

7

- 22 TV Nieuws
- 23 Krant (kan ook online)
- 26 Sport (WK, olympische spelen, Australian open, tour de France)

8

- 24 Internet (facebook, wikipedia, 9gag, youtube, Instagram)
- 25 Game (Assasins Creed, Civilization, GTA, Monopoly, Lego)

A: GENT

- 1
4. Belfort, Brugge
3. Centrum, stad, straten, gebouwen, water, ...
4. Brugge
3. tot - België
2. > BE, Andere steden @ BE

- 3
4. Leeuwenpoort
3. Leeuwen
2. Poort, doorgang, ...
4. Mycene
3. Griekenland, andere steden @ GR
2. > GR

- 2
3. Louvre, oevers Seine
2. Museum, kunst
3. Parijs
2. Frankrijk, > FR, andere steden @ FR

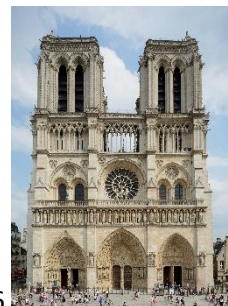
- 4
4. Sixtijnse kapel, Michelangelo
3. Vaticaan, plafond, kapel
2. Kathedraal, basiliek, kerk, schilderij, ...
3. Vaticaan, Rome, Paus, ...
2. Italië, > IT, andere steden @ IT

- 5
4. Karelsbrug
3. Praag, centrum, stad, straten, gebouwen, brug, ...
3. Praag
2. Tsjechië, > TSJ, Andere steden @ TSJ

- 7
4. Sfinks, (Grote/rechte), piramide van Cheops
3. 1 vd 2
2. Graf, farao, koningsgraf, ...
4. Gizeh, Caïro
3. Egypte, andere steden @ EG
2. > EG

- 6
3. Notre Dame, oevers Seine
2. Kathedraal, basiliek, kerk, ...
3. Parijs
2. Frankrijk, > FR, andere steden @ FR

B: ROCKY MOUNTAINS

- 8
4. Mount Rushmore
3. Presidenten, founding fathers
2. Amerika, USA, VS, ...
4. Black Hills, South Dakota
3. Amerika, US, VS, andere steden @ VS

- 9
4. Akropolis, Parthenon
2. Tempel, ...
4. Athene
3. Griekenland, andere steden @ GR
2. > GR
-

- 13
4. Hagia Sophia
2. Moskee, moslims, islam
4. Istanbul
3. Turkijë, Andere steden @ TUR
2. > TUR
-

- 11
4. Ankhor Wat
3. Boeddhisme
2. Tempel
4. Cambodja
3. > CAM
2. Andere landen @ werelddeel
-

- 15
4. Chichén Itza, Piramide van Kukulcán
3. Maya
2. Tempel, piramide
4. Mexico
3. > Mexico
2. Andere landen @ werelddeel
-

C: LONDEN

- 10
4. Parlementsgebouw
3. Boedapest, centrum, stad, straten, gebouwen, ...
3. Boedapest
2. Hongarije, > HON, andere steden @ HON
-

- 14
4. Santiago de Compostella, pelgrims, ...
2. Kathedraal, klooster, basiliek, kerk, Chris., Kath., ...
4. Santiago de Compostella
3. Spanje, andere steden @ SP
2. > SP
-

- 12
4. Vrijheidsbeeld, Lady Liberty
2. Beeld van Amerika, ...
4. New York
3. Amerika, USA, VS, ..., andere steden @ VS
-

- 16
4. Stonehenge
3. Menhir, monoliet, ...
2. Prehistorie
3. Engeland, Groot-Brittannië, andere steden @ EN/GB
2. > Engeland, > Groot-Brittannië, Ierland

D: DUBAI

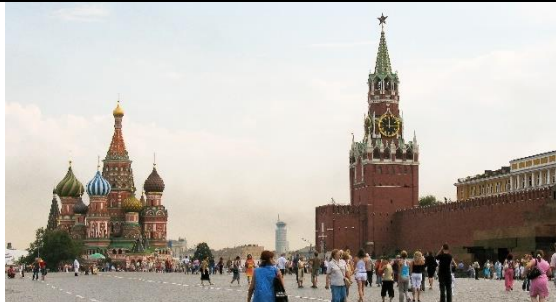
- 17
- 4. Sydney Opera House, opera
- 3. Cultureel centrum, concertzaal, ...
- 2. Muziek, theater, ...
- 4. Sydney
- 3. Australië, andere steden @ AU
- 2. > AU

- 19
- 4. Machu Picchu
- 3. Inca
- 2. Stad
- 4. Peru, Andes
- 3. > Peru
- 2. Andere landen @ werelddeel

- 18
- 4. Grachtengordel, walletjes, Amsterdam
- 3. Centrum, stad, straten, gebouwen, water, ...
- 4. Amsterdam
- 3. tot - Nederland, Holland
- 2. > Nederland, andere steden @ NL

- 20
- 4. Kremlin, Rode plein, Basiliuskathedraal
- 3. Moskou, centrum, stad, gebouwen, kerk, kathedraal, ...
- 3. Moskou, Rode plein
- 2. Rusland, > Rusland, andere steden @ RU

- 21
- 4. Al-Aqsa moskee (al-masjid ul-aqsā)
- 2. Moskee, moslim, Islam
- 4. Jeruzalem
- 3. Israël/Palestina
- 2. > Israël/Palestina, andere steden @ ISR/PAL

E: MOSKEE

- 23
- 4. Dom, Duomo, Santa Maria del Fiore
- 3. Kathedraal, basiliek, kerk, ...
- 4. Firenze
- 3. Italië, andere steden @ IT
- 2. > IT

F: GROTTEN VAN HAN

- 22
- 4. Grottschilderingen
- 3. Oertijd, prehistorie
- 2. Muur, plafond, grot, ...
- 4. Lascaux, Altamira
- 3. Frankrijk, Spanje, andere steden @ FR/SP
- 2. > FR/SP

G: LEUVEN, H: ANTWERPEN, I: RELIGIEUS

- 24
- 4. Grote markt, stadhuis, Grand Place
- 3. Centrum, stad, straten, gebouwen, ...
- 4. Brussel
- 3. tot - België
- 2. > BE, andere stad @ BE

J: GEVANGENIS

- 25
4. (St.) K/Catharinaklooster, (Sinai-klooster), ...
 2. Klooster, kerk, Chris., Kath., ...

4. Sinai
3. Egypte, andere steden @ EG
2. > EG

- 27
3. Colosseum
 2. (Amfi)theater

3. Rome
2. Italië, > IT, andere steden @ IT

K: LONDON BRIDGE

- 26
3. Tower Bridge
 2. Brug

3. Londen
2. Engeland/Groot Britannië, > EN, andere steden @ GB

- 28
4. Rotskoepel (Masjid Qubbat As-Sakhrah)
 2. Moskee, moslims, islam

4. Jeruzalem
3. Israël/Palestina, Andere steden @ ISR/PAL
2. > ISR/PAL

- 29
3. Trevi-fontein
 2. Fontein

3. Rome
2. Italië, > IT, andere steden @ IT

L: ISLAMITISCHE WERELD

- 31
4. Taj Mahal
 3. Moskee, islam, moslim, mausoleum, tombe, ...
 2. Tempel, heiligdom

4. India
3. > IN
2. Andere landen @ werelddeel

- 30
4. Berlijnse muur
 3. IJzeren gordijn, Duits
 2. Muur

3. Berlijn
2. Duitsland, > DU, andere steden @ DU

- 32
4. (Trappen-)piramide van Djoser
 3. Piramide
 2. Graf, farao, koningsgraf, ...

4. Saqqara, Sakkara
3. Egypte, andere steden @ EG
2. > EG, Sahara

- 33
4. Chinese muur
 3. Verdedigingsmuur, vestingsmuur, wal, ...
 2. Muur
-
4. China
 3. > CH

- 35
4. Sagrada familia
 3. Gaudi, nooit af, 1 vd 2
 2. Kerk, kathedraal, basiliek
-
3. Barcelona
 2. Spanje, > SP, andere steden @ SP

- 34
- M: PARIJS/ARC DU THRIOMPHE, N: BRUSSEL/JUBELPARK**
4. Brandenburger Tor, Brandenburgse Poort
 2. Poort, triomfboog
-
3. Berlijn
 2. Duitsland, > DU, andere steden @ DU

- 36
4. Lagune, grachten, kanalen
 3. Venetië, centrum, stad, gondels, brug, water, ...
-
3. Venetië
 2. Italië, > IT, andere steden @ IT

- 37
3. Eiffeltoren, oevers Seine
 2. Toren
-
3. Parijs
 2. Frankrijk, > FR, andere steden @ FR

- 39
4. Atomium
-
4. Brussel/Heizel
 3. tot - België
 2. > BE, Andere steden @ BE

- 38
- O: VRIJHEIDSBELD**
4. Christus-, Christo-, Jezus-beeld
 2. (Stand)beeld
-
4. Brazilië, Rio (de Janeiro)
 3. > BRA
 2. Andere landen @ werelddeel, andere steden @ BRA

- 40
4. (Wind-)molens
-
4. Kinderdijk, Holland
 3. tot -Nederland
 2. > NL, Andere steden @ NL

P: PARIJS

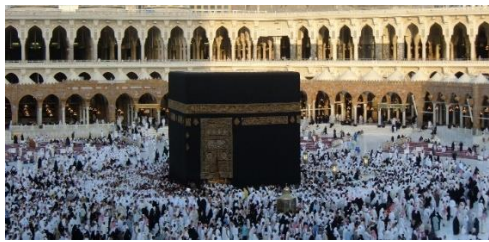
- 41
- (O.L.V.-)Kathedraal (Notre Dame), Reims/Rouen
 - Kathedraal, basiliek, kerk, Chris., Kath., ...

- Reims/Rouen
- tot - Frankrijk
- > FR, Andere steden @ FR

- 43
- Aboe Simbel
 - Graf, farao, koningsgraf

- Aboe Simbel
- Egypte, andere steden @ EG
- > EG

Q: MAROKKO

- 42
- Kaäba, Ka'aba
 - Heilige steen, gebed, bedevaartsoord, ...
 - Moslims, islam, moskee

- Mekka
- Saoedi-Arabië, Andere steden @ S-A
- > S-A

- 44
- Moai
 - Hoofden, beelden, paaseiland

- Paaseiland, Polynesië
- Eiland, andere eilanden @ buurt, > CH

R: ROME

- 45
- Scheve (klokken-)toren van Pisa (Campanile)
 - Toren

- Pisa
- Italië, andere steden @ IT
- > IT

- 47
- Pauselijk Paleis, Palais des Papes
 - Kathedraal, basiliek, kerk, Chris., Kath., ...

- Avignon
- Frankrijk, andere steden @ FR
- > FR

- 46
- Begijnhof
 - Nonnenhuisjes, Chris., Kath., ...
 - Klooster

- Alle steden met begijnhof bv. Brugge/Sint-Truiden/...
- tot - België
- > BE, Andere steden @ BE

S: SAGRADA FAMILIA

- 48
- Dom van Keulen
 - Kathedraal, basiliek, kerk, Chris., Kath., ...

- Keulen
- tot - Duitsland
- > DU, Andere steden @ DU

- 49
4. Mont Saint-Michel
 3. Abdij
 2. Kathedraal, kerk, basiliek, berg, eiland

4. Mont Saint-Michel, Normandië
3. Frankrijk, andere steden @ FR
2. > FR

- 51
4. (Heren-)huizen van Victor Horta (Art Nouveau)
 3. Architectuur, ...

4. Brussel
3. tot - België
2. > BE, Andere steden @ BE

- 50
4. Bibliotheek Celsus, Efese
 2. Stad, gebouwen, centrum

4. Efese, Izmir
3. Turkijë, andere steden @ TUR
2. > TUR

- 52
4. Pompeï,
 3. Vesuvius, vulkaanuitbarsting
 2. Stad, gebouwen, centrum, versteende lichamen

4. Pompeï, Napels
3. Italië, andere steden @ IT
2. > IT

- 53
4. Blauwe Moskee (Sultan Ahmet)
 2. Moskee, moslims, islam

4. Istanbul
3. Turkijë, Andere steden @ TUR
2. > TUR

- 55
4. Moskee vd profeet (Masjid an-Nabawi)
 2. Moskee, moslims, islam

4. Medina
3. Saoedi-Arabië, Andere steden @ S-A
2. > S-A

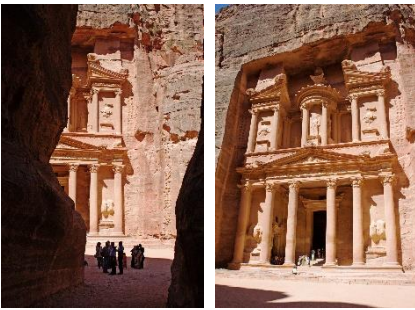
- 54
4. Dom van Aken, Paltskapel, Karel de Grote
 3. Kathedraal, basiliek, kerk, Chris., Kath., ...

4. Aken
3. tot - Duitsland
2. > DU, Andere steden @ DU

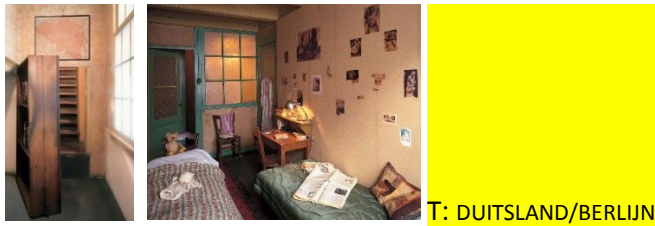
- 56
4. (Steenkool-)mijn

4. Alle steden met mijnsites bv. Genk, Houthalen, Beringen, Bergen, Charleroi, La Louvière, Luik, ...
3. tot - België
2. > BE, Andere steden @ BE

- 57
4. Petra
 3. Rotsstad, rotstempel, rots, ...
 2. Stad, tempel

4. Petra
3. Jordanië, andere steden @ JOR
2. > JOR

- 59
4. Anne Frank huis, Achterhuis
 3. Huis, kamer, ...

4. Amsterdam
3. tot - Nederland
2. > NL, Andere steden @ NL

- 58
- U: GRIEKENLAND/AKROPOLIS, V: PARIJS

3. Pantheon
2. Tempel

3. Rome
2. Italië, > IT, andere steden @ IT

- 60
4. Vaticaan, Sint-Pietersbailiek & -plein, ...
 3. Paus, ...
 2. Klooster, kerk, Chris., Kath., plein, ...

4. Vaticaan, Rome
3. Italië, andere steden @ IT
2. > IT

- 61
4. Alhambra
 2. Fort, Paleis, Moren, ...

4. Granada
3. Spanje, Andere steden @ SP
2. > SP

- 63
- X: DUITSLAND, Y: OOSTENRIJK, Z: BREENDONK

4. Auschwitz, Birkenau
3. Vernietigings-, concentratiekamp, kamp, gaskamers
2. Joden, Nazi's, Hitler, ...

4. Auschwitz, Krakau
3. Polen, andere steden @ POL
2. > POL

- 62
3. Paleis, spiegelzaal, Versailles

3. Parijs, Versailles
2. Frankrijk, > FR, andere steden @ FR

- 64
4. Córdoba
 2. Moren, centrum, stad, straten, gebouwen, ...

4. Córdoba
3. Spanje, Andere steden @ SP
2. > SP

Excerpt datamatrix voor de masterthesisverwerking

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	AA	AB
1	Nummer	Vraag 1A	Vraag 1B	Vraag 2A	Vraag 2B	Vraag 3A	Vraag 3B	Vraag 4	Vraag 5	Vraag 6A	Vraag 6B	Vraag 6C	Vraag 6D	Vraag 7A	Vraag 7B	Vraag 8A	Vraag 8B	Vraag 8C	Vraag 8D	Vraag 9A	Vraag 9B	9: Anders	Vraag 10	Vraag 11	Vraag 12	Vraag 13A	Vraag 13B	Vraag 13C
2	1	1	11	1	11	1	11	1	3	2	5	7	10	2	3	2	3	4	8	3	4	0	1	1	0	7	5	0
3	2	2	0	2	0	2	0	1	3	2	3	6	0	1	2	1	0	0	0	2	4	6	2	1	0	6	2	0
4	3	2	1	1	1	2	0	1	1	4	5	8	0	1	2	2	0	0	0	1	3	0	2	1	0	1	5	16
5	4	4	1	4	0	4	0	1	2	2	7	0	0	5	0	9	0	0	0	5	0	0	1	1	0	6	5	16
6	5	1	1	1	0	1	0	1	2	2	0	0	0	2	0	6	0	0	0	1	2	0	2	1	0	1	2	0
7	6	1	0	1	0	1	0	1	2	1	2	6	0	2	0	2	3	10	0	2	0	0	1	1	0	1	10	0
8	7	5	2	5	2	5	4	1	2	2	4	5	0	1	2	1	0	0	0	1	3	0	2	1	0	2	5	10
9	8	2	3	2	3	2	3	1	3	2	4	5	10	1	2	3	7	0	0	2	3	0	1	1	0	21	21	2
10	9	2	11	11	2	11	0	1	3	2	4	7	0	3	6	2	0	0	0	2	3	0	2	1	0	2	7	1
11	10	1	2	1	2	1	2	1	3	1	2	4	0	1	2	1	0	0	0	1	2	0	2	1	0	2	1	12
12	11	2	1	2	1	2	3	1	3	2	3	4	0	1	2	4	7	0	0	5	0	0	1	1	0	21	21	21
13	12	1	2	1	2	1	2	1	4	1	5	8	0	1	2	1	0	0	0	3	0	0	3	1	0	2	5	0
14	13	1	2	1	2	1	2	1	2	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	3	4	6	2	1	0	2	5	8
15	14	1	0	2	0	2	0	1	2	4	8	0	0	1	2	1	0	0	0	2	0	0	1	1	0	5	1	6
16	15	2	0	2	0	2	0	1	2	2	3	10	0	2	0	1	0	0	0	2	0	0	1	1	0	5	3	6
17	16	15	1	1	0	1	0	1	2	10	0	0	0	1	2	1	0	0	0	5	0	0	1	1	0	2	17	0
18	17	1	0	1	0	1	0	1	3	4	8	10	0	2	3	3	0	0	0	3	0	0	1	1	0	1	5	12
19	18	1	0	1	0	1	0	1	3	1	3	8	0	1	0	4	7	0	0	5	0	0	2	1	0	5	10	7
20	19	1	2	1	2	1	0	1	2	2	0	0	0	2	0	1	0	0	0	2	4	6	1	1	0	10	5	1
21	20	2	1	2	1	2	1	1	3	1	2	3	0	1	2	3	5	9	0	1	4	6	2	2	1	2	14	0
22	21	1	0	1	0	1	0	1	3	1	3	4	10	2	5	2	8	9	0	3	0	0	1	1	0	2	1	15
23	22	1	2	1	0	1	0	1	3	1	4	0	0	2	0	2	3	7	8	3	0	0	1	1	0	2	16	1
24	23	2	0	1	2	2	0	1	3	1	2	4	7	2	0	5	0	0	0	1	3	0	1	1	0	2	16	20
25	24	1	0	1	0	1	0	1	4	2	0	0	0	2	0	2	3	0	0	4	0	6	1	1	0	2	10	0
26	25	2	0	2	0	2	0	1	3	2	4	0	0	5	0	1	0	0	0	3	0	0	2	2	2	0	0	0
27	26	1	2	1	2	1	2	1	3	2	3	4	5	2	5	4	9	0	0	3	0	0	1	1	0	2	3	1
28	27	1	1	1	0	1	0	1	4	1	2	3	5	1	2	1	0	0	0	3	0	0	2	1	0	1	5	3
29	28	1	0	1	0	1	0	1	3	2	4	5	8	1	0	3	9	0	0	3	0	0	3	1	0	1	16	10
30	29	1	1	1	1	1	1	1	2	1	2	4	0	1	2	2	3	0	0	2	3	0	1	1	0	1	3	5
31	30	2	0	2	0	2	0	1	3	4	6	10	0	1	2	2	3	8	0	1	2	0	2	1	0	23	0	0
32	31	2	11	11	0	11	0	1	1	7	0	0	0	3	0	1	0	0	0	1	2	0	2	2	2	0	0	0
33	32	2	0	2	0	2	0	1	3	4	5	0	0	1	0	0	0	0	0	1	2	0	1	1	0	18	0	0
34	33	1	0	1	0	1	0	1	3	5	6	0	0	1	3	2	0	0	0	1	2	0	2	1	0	3	1	0
35	34	1	1	1	1	1	1	1	2	2	4	0	0	1	2	0	0	0	0	2	0	0	1	1	0	6	1	2
36	35	1	0	1	0	1	0	1	3	1	4	8	0	1	2	2	0	0	0	4	0	6	2	1	0	5	1	0
37	36	2	0	1	0	1	0	1	2	2	0	0	0	2	5	5	0	0	0	4	0	6	0	1	0	2	6	8
38	37	1	0	1	0	1	0	1	2	1	5	6	0	1	0	0	0	0	0	2	4	6	0	1	0	1	2	7
39	38	1	0	1	0	1	0	1	2	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	2	0	1	1	0	1	2	5
40	39	3	0	3	0	1	3	1	3	1	3	8	10	1	6	2	0	0	0	5	0	0	1	1	0	1	2	0
41	40	1	0	1	1	1	1	1	3	2	4	5	0	2	0	1	0	0	0	1	0	0	3	1	0	7	6	2
42	41	2	2	2	2	2	2	1	3	3	4	5	0	1	2	2	0	0	0	2	4	6	2	1	0	21	23	18
43	42	1	1	1	1	1	1	1	4	3	4	5	9	1	0	2	0	0	0	2	3	0	1	1	2	0	0	0
44	43	2	2	1	0	1	0	1	3	4	5	0	0	1	0	1	0	0	0	1	3	0	3	1	0	1	2	7
45	44	2	1	0	0	0	0	1	3	1	10	0	0	1	0	1	0	0	0	2	3	0	2	1	0	2	1	6
46	45	2	3	2	3	2	3	1	3	1	4	5	10	1	2	1	0	0	0	1	3	0	2	1	0	2	1	25
47	46	1	0	1	0	1	0	1	1	4	5	6	0	1	2	1	0	0	0	1	2	0	1	1	0	5	7	2
48	47	2	1	2	1	2	1	1	2	1	2	3	4	1	2	1	0	0	0	0	4	6	1	1	0	2	15	7
49	48	2	14	2	14	14	0	1	2	4	7	0	0	1	6	8	0	0	0	2	0	0	2	1	0	2	14	18
50	49	1	5	1	5	1	5	1	4	1	2	3	4	1	2	3	0	0	0	2	3	0	2	1	0	2	7	1
51	50	1	2	1	0	1	0	1	3	2	4	8	9	1	2	2	0	0	0	2	0	0	2	1	0	1	6	5

Volledige datamatrix van de TSO-enquêtes = 441 kolommen, 224 rijen (grijze kolom zijn de vaak voorkomende fouten)

Werelderfgoedsites, hoe bekend zijn ze bij de 17-jarigen?

14% van de leerlingen denkt dat Auschwitz tegenwoordig in Duitsland ligt.

Ze beëindigen het secundair onderwijs aan het einde van het schooljaar, maar hoe zit het met hun algemene kennis over bijvoorbeeld werelderfgoed? Kunnen ze het Colosseum herkennen? Of dichterbij huis onze eigenste Grote Markt in Brussel? Weten ze waar de toren van Pisa ligt? En van waar halen ze die informatie dan? School, media of nog ergens anders?

Vragen als deze worden beantwoord in mijn masterthesis voor de opleiding Kunstwetenschappen aan de KU Leuven. Een kwantitatief onderzoek, gespreid over de vier onderwijsvormen (ASO, TSO, BSO & KSO) doorheen een volledige provincie, geeft een representatieve weergave van wat laatstejaars leerlingen van het secundair onderwijs in Vlaanderen hierover weten. Al kan het natuurlijk ook gewoon interessant zijn om na te gaan hoeveel u zelf weet van de ‘algemene kennis’ op vlak van werelderfgoed.

In totaal waren er 1027 respondenten, van 13 scholen, waarbij 660 enquêtes werden gebruikt voor de steekproef om de parate kennis van 64 werelderfgoedsites te toetsen. Niet enkel werd gevraagd naar ‘Wat?’ en ‘Waar?’, maar ook ‘Van waar?’ en de algemene persoonlijke vragen bleken enorm waardevol. Een analyse kon gemaakt worden van de cultuur, vakantiegewoonten, religiebeleving, culturele uitstappen, mediavorkeuren en genderverschillen. Deze bleken allen gelinkt te zijn aan hun parate kennis en dit op soms onverwachte manieren.

Ik kwam tot de vaststelling dat er slechts vier sites echt door zo goed als iedereen gekend zijn: de Eiffeltoren, het Atomium, de Scheve Toren van Pisa en het Vrijheidsbeeld. Tevens bleek de school de grootste kennisoverdrager in combinatie met Amerikaanse media. Games, films en series met educatieve ‘product placement’ zou bijgevolg meer aangemoedigd moeten worden.

Eergisteren bekeek ik een horrorfilm die in een piramide plaatsvond en waarbij het hele verhaal van het Dodenboek van de farao's op een informele manier werd meegegeven terwijl de personages op de vlucht waren van een bloeddorstige Anubis.

De educatieve waarde van vaak als ‘banaal’ geziene media is niet te onderschatten en hier kan bijvoorbeeld door games op school op ingespeeld worden.

Werelderfgoed is ideaal om te werken aan vakoverschrijdende eindtermen door hun internationaal karakter en diversiteit: politiek-juridisch, socio-economisch, sociocultureel, etc. Want, zelfs al was Polen even geannexeerd door Duitsland tijdens de tweede wereldoorlog, deze pijnlijke misvatting behoeft duidelijk meer educatie.